

UNIVERZITET PRIVREDNA AKADEMIJA U NOVOM SADU
PRAVNI FAKULTET ZA PRIVREDU I PRAVOSUĐE U
NOVOM SADU

Doktorska disertacija

KRIVIČNO PRAVNA ZAŠTITA POTROŠAČA U
PRAVNIM SISTEMIMA LIBIJE I SRBIJE

Mentor

Prof. dr Borislav Bojić

Kandidat

Abdalsalam Ali Ahmed

Novi Sad, 2018.godina

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. ZAŠTITA POTROŠAČA OD TRGOVINSKIH PREVARA	5
2.1.1. Prevare u trgovini u okviru opštih pravila	5
2.1.2. Zakonski dokazi i prevare u trgovini	6
2.1.3. Sadržaj i cilj	7
2.1.4. Razvoj načela zakonitosti	9
2.1.5. Razvoj načela zakonitosti u predmetu trgovinskih prevara	14
2.1.6. Razvoj načela zaštite potrošača u pravu Srbije	18
2.1.7. Rezultati u nepoštovanju načela zakonitosti	20
2.2. Materijalni dokazi u trgovačkim prevarama	22
2.2.1. Materijalni dokazi krivičnog dela	22
2.2.2. Interes potrošača da dođe do odgovarajuće robe bez prevara	23
2.2.3. Obim krivične prevare	25
2.2.4. Vrste kažnjivih prevara – obmane	32
2.2.5. Putevi prevare	37
2.2.6. Uslovi kažnjavanja falsifikata	40
2.2.7. Pravo potrošača na sigurnost	46
2.2.8. Politika zaštite prava potrošača u Srbiji	47
2.2.9. Oblici materijalnih dokaza	58
2.3. Zabrana izvršenog dela u celini	59
2.3.1. Pokušaj	61
2.3.2. Učešće i doprinos u trgovinskoj prevari	64
2.3.3. Moralni elementi zločina u trgovačkim prevarama	67
2.3.4. Krivična odgovornost za zločin finansijske prevare	73
2.4. Različite vrste prevara u trgovini i vrste propisanih kazni	84
2.4.1. Različiti zločini u trgovinskim prevarama	84
2.5. Pravne sankcije	101
2.5.1. Osnovne kazne i dodatne kazne u Zakonu zabrane prevara u trgovini	102
2.5.2. Individualne kazne	113

2.6. Zaštita ekonomskih interesa potrošača i pravne sankcije u srpskom zakonodavstvu.....	120
2.6.1. Zaštita interesa	120
2.6.2. Obmanjujuće i prevarno oglašavanje	123
2.6.3. Zabrane u oblasti pružanja usluga.....	126
2.7. Alternativni načini rešavanja potrošačkih sporova u Srbiji.....	129
3. PROCEDURALNA ZAŠTITA OD TRGOVINSKIH PREVARA.....	131
3.1. Privatnost procedure nadzora i istraživanje mera predostrožnosti	132
3.1.1. Nadzor i istraživanje u zločinu trgovinskih prevara.....	132
3.1.2. Posebna odredba za sredstva pretrage	144
3.2. Zaštita potrošača posebnim pravnim sredstvima u srpskom zakonodavstvu ...	163
3.2.1. Zaštita potrošača u postupku inspekcijskog nadzora u srpskom zakonodavstvu .	165
3.3. Podizanje javne tužbe i dokazi za postojanje prekršaja u trgovačkim prevarama.....	167
3.3.1. Podnošenje javne tužbe	168
3.3.2. Zaštita potrošača u parničnom sudskom postupku u srpskom zakonodavstvu	182
3.3.3. Zaštita potrošača u sudskom izvršnom postupku u srpskom zakonodavstvu	183
3.3.4. Specifičnost dokaza i uloga udruženja za zaštitu potrošača u osveštavanju prave odbrane.....	184
4. ZAKLJUČAK.....	203
5. LITERATURA	207

1. UVOD

Zaštita potrošača predstavlja jedan od prioriteta u procesu kompletiranja tržišne privrede i društva u celini i u tom smislu, standardi u vezi sa pravima potrošača jedan su od stubova pravnog poretka moderne tržišne privrede.

Predmet rada je odnos krivično pravne zaštite potrošača Libije i Srbije. U tom smislu, prava potrošača su deo sistema uzajamnih dužnosti i ovlašćenja svih učesnika na tržištu.

Stvaranje uslova za uspostavljanje i funkcionisanje slobodnog tržišta, uvođenje reda na tržištu je prevashodno interes svih građana, kao potrošača. Područje zaštite potrošača je stalno proširivano i dobijalo je sve veći značaj, koji ima i danas.

Pored uvoda i zaključka, rad će obuhvatiti dva glavna poglavlja. U drugom poglavlju će biti razmatrana zaštita potrošača od trgovinskih prevara. Treći deo rada razmatra proceduralnu zaštitu od trgovinskih prevara.

Krivično zakonodavstvo štiti vitalne interese društva u celini, kao i pojedince. Ako postojeći propisi nisu dovoljni, određene nekrivične zaštite spadaju u nadležnost drugih grana prava i zaštitu potrošača, kao npr. neka prava zaštićena su propisima, koji su već predviđeni u kaznenom zakonu.

Većina pomenutih prava su zaštićena posebnim propisima, koji spadaju pod trgovinske zakone.

U širem smislu, pripadaju im krivične sankcije, kao posebni propisi za prekršaje i odgovornosti za učinjene prekršaje, u slučaju pričinjene štete i ugrožavanja interesa. Zbog toga se krivična dela u trgovini regulišu posebnim zakonom u skladu sa principima i pravilima sadržanim u krivičnom zakonu, isto kao i svi zločini propisani krivičnim zakonima, kao i propisane kazne.

Politika zaštite potrošača predstavlja jedno od najznačajnijih pitanja. Ipak, još uvek su приметne različite pozicije razvoja zaštite potrošača u pojedinim zemljama.

Značajni razlozi da se pitanje zaštite potrošača razmatra, jeste neretka pojava tržišnih anomalija, neetičkog ponašanja preduzeća, lošijeg kvalitet roba i usluga, ali i pritisak potrošača i njihovih organizacija.

Cilj politike zaštite potrošača je upravo u tome da osigura veći stepen bezbednosti proizvoda na tržištu i bolju zaštitu zdravlja i prava potrošača, pri kupovini proizvoda i usluga, odnosno bolji kvalitet života građana.

Intenzivirani su naponi da se uspostavi adekvatni sistem zaštite potrošača. Preduzet je veliki broj aktivnosti, kako u Libiji, tako i u Srbiji.

I pored očiglednih napora i pomaka u svesti potrošača i u kapacitetima potrošačkih udruženja, predstoji još mnogo posla u ovoj oblasti.

Svest potrošača o njihovim pravima, kao i načinima kako da ih ostvare i institucijama koje mogu da im pomognu u tome, još uvek je na niskom nivou.

Izražena je pasivnost ljudi, koja je posledica loših iskustava iz prošlosti, ali i nepoverenja da se bilo šta može postići, zbog naviknutosti da sistem ne funkcioniše ili je napravljen tako da ide na štetu potrošača, a u korist preduzeća.

2. ZAŠTITA POTROŠAČA OD TRGOVINSKIH PREVARA

2.1.1. Prevare u trgovini u okviru opštih pravila

U pogledu prevare i prekršaja u trgovini, libijski zakon o zabrani prevare se oslanja na opšta pravila krivičnog zakona, kao i svi ostali posebni zakoni. Zločini finansijskih prevara zahtevaju:

- dostupnost postojećih dokaza koji se traže kod svakog pojedinačnog prekršaja,
- pravnu zastupljenost u pravnim, fizičkim i moralnim dokazima.

Trgovinska prevara zapažena je u zakonskim, moralnim, kao i materijalnim dokazima koji su nadležni za posebnosti i karakteristične funkcije za proučavanje pravnih propisa.

Proučavanje prevara u trgovini, u okviru opštih pravila deli se na dva dela:

krivični dokazi o prevarama u trgovini;

krivična odgovornost koja proizlazi iz krivičnih prevara u trgovini.

Dokazi o prevarama u trgovini spadaju pod zakon o zabrani prevara u trgovini, koji potpada pod grupu krivičnog zakona sa izuzetkom pojedinih krivičnih dela.

Poznato je da za dokazivanje treba ispuniti tri uslova:

- zakonski dokaz;
- materijalni dokaz;
- moralni dokaz.

2.1.2. Zakonski dokazi i prevare u trgovini

U cilju zaštite potrošača, članom 3. Zakona o zaštiti potrošača Republike Srbije¹ propisano je da se potrošač ne može odreći prava utvrđenih zakona, kao i da su odredbe ugovora koje uskraćuju ili ograničavaju prava potrošača, a koja proizilaze iz Zakona, ništave su. Takođe, ponuda za zaključenje ugovora, koju potrošač da trgovcu neće obavezivati potrošača da ponudu održi.

Važno je istaći da se prilikom tumačenja i primene Zakona, mora uzimati u obzir položaj potrošača, kao ekonomski slabije strane.

Neophodno je da se vodi računa o ciljevima zaštite, prilikom definisanja i primene mera i aktivnosti državnih organa.

Pošto je cilj krivičnog zakona tematska i procesna zaštita, primarna zaštita za koju se smatra da je potrebna u tom slučaju je, da je ta zaštita potrebija u cilju zaštite potrošača od prevara u trgovini i povećane zaštite, jer je on oštećena strana, a sve zbog postizanja ravnoteže između proizvođača i potrošača.

---

¹ Zakon o zaštiti potrošača ("Sl. glasnik RS" br. 62/2014 i 6/2016-dr. zakon)

Prema tome, specijalni krivični zakon počiva na postojećem krivičnom zakonu, kao i svi posebni zakoni. Zato je potrebno postići sledeće:

- sadržaj i cilj;
- razvoj načela zakonitosti.

2.1.3. Sadržaj i cilj

Ne postoji krivično delo ni kažnjavanje bez zakona. Osnova ustava je propisana na zakonima demokratskog uređenja, on određuje radnje koje se smatraju krivičnim delima, čiji je uzrok nejednakost i stvaranje problema u društvu, gde je potrebno onemogućiti, kazniti i preduzeti preventivne mere, koje zabranjuju podizanje optužnice protiv bilo kog fizičkog lica.

Ne može se propisati kazna, ako ne postoji u zakonu. Legalitet zakona, odnosno krivično delo i kazna, obezbeđuje pravnu zaštitu pojedinaca protiv nanošenja bilo kakve zloupotrebe vlasti koja je propisala postojeći zakon.

Princip zakonitosti je pravni propis koji određuje krivična dela i propisuje sankcije koje su izričito u nadležnosti zakonodavca, a ne sudije.

Sudija ne može da proglasi postojanje zločina ako nema postojećeg zakona,² iako smatra da je prekršaj protiv pravde i morala, a ako zakonodavac zahteva postojanje određenih uslova da bi se tretiralo kao krivično delo, sudija mora da poštuje te uslove i ne sme da ne poštuje nijedan postavljen uslov, iako ih smatra manje važnim.

Ne može se niko uhapsiti ili kazniti, izuzev u situacijama propisanim zakonom, a koje priznaje i potvrđuje kazneni libijski zakon, gde se u prvom članu govori da nema kazne, ni krivičnog dela, ako nije propisano krivičnim zakonom.

Nemoguće je osuditi nekog, ako ne postoji zakonski prekršaj, a isto tako se ne može niko pritvoriti, ako to ne propisuje zakon.

---

² Ahmed Mohamed Mahmoud Khalaf, Krivična zaštita potrošača u posebnim zakonima, Uporedna studija Prvog Izdanja, Kairo, str. 241-243

Svrha zakona je upravo u tome da, ako zločin nije propisan zakonom, lice koje je načinilo štetu, ne može se kazniti na odgovarajući način. Zakon utvrđuje osnovu zločina, jer je za postojeći zločin propisana kazna, a ako ne postoji zakonski propis za pretpostavljeni zločin, sudija mora da ga proglasi nevinim, jer u nadležnost sudije spada poštovanje i primena zakona. Konceptije ovog zakonskog propisa mogu se pojasniti sa ova dva podzakonska pravila:

- zaštita slobode stanovništva;
- zaštita i ista prava za svo stanovništvo, da ne dođe do povrede zakona od strane vlasti.

2.1.3.1 Zaštita slobode stanovništva

Niko ne može biti lišen slobode, kao što je pritvor ili zatvor, ako nije propisano zakonom, jer bi se inače stvorilo bezakonje, odnosno opšti nemiri i nenadane situacije, a ukidanje slobode, dovodi društvo do kolapsa i usporava njen napredak.

2.1.3.2 Zaštita i ista prava za svo stanovništvo, da ne dođe do povrede zakona od strane vlasti

Sudija prilikom tumačenja zakonskih propisa u istom slučaju o vrsti i dužini kazne donosi različite presude, što dovodi do smanjenja poverenja u ustav od strane stanovništva.³ Iz tih razloga, potrebno je striktno tumačenje zakona o prevarama i njegovo poštovanje, kako ne bi došlo do kriminalizacije radnji koje nisu striktno propisane zakonom.

---

³ Ramses Behnam, Opšta teorija krivičnog prava, Munsha'at al-Ma'arif. Aleksandrija, 1995, str. 113-116

Zbog toga dolazi do toga da prekršaji i kazne nemaju osnova u zakonu i dolazi do protivrečnosti ustava, što može dovesti do nekažnjivosti za krivično kažnjive radnje.

S druge strane, niko se ne može smatrati krivim, dok se ne dokaže suprotno.

U libijskom krivičnom zakonu, propisano je da se lice kažnjava za krivična dela u vreme kada su počinjena, te saglasno tome, ako se propiše povoljniji zakon za optuženog, treba da se poštuje.

Navedeno potvrđuje zabranu optužbe za čin koji se ne priznaje kao zločin u prošlom vremenu, pre izglasavanja zakona koji ga optužuje i kažnjava. To znači da nije postojao zakonski prekršaj za delo optužbe.

2.1.4. Razvoj načela zakonitosti

Postojeći zakon za krivična dela je pisani tekst koji ne podleže običajima, a priroda finansijskih prevara zahteva od zakonodavca izuzetnost od pravila, što potvrđuje da običajno pravo treba da bude osnova za izradu, odnosno načelnost zakonitosti. Iz priloženog se vidi da finansijske prevare podležu trgovinskom zakonu i tekstovima uzetim iz postojećeg običaja (proizvodnja i trgovina).

S druge strane, egipatski zakon se ne osvrće na običajno pravo, te se u 1. članu Zakona 48 iz 1941. godine, dopunjenog zakonom 2 i 1 iz 1994.godine⁴ objašnjava finansijsku prevaru isključivo u zakonskom tekstu, bez običajnih prava u trgovini i proizvodnji.

Razlikuju se:

- Zakon br. 23 iz 2010. godine i
- Propisi za sprečavanje prevara u primeni zakona o robi.

---

⁴ Enciklopedija naučnog Egipta, Memorandum odbrane u zakonima prevare i snabdevanja, Volume I, Mahmud centar, Pravna Izdanja, str. 74-77

2.1.4.1 Zakon br. 23 iz 2010. godine

Zakon br. 23 iz 2010. godine⁵ je osnovni zakon koji sadrži i propisuje kazne i preventivne mere lične prirode, propisane u tekstu važećeg krivičnog zakona, koji je osnova važećeg trgovinskog zakona, a takođe i za sve specijalne krivične postojeće zakone.

Neophodnost tog teksta ogleda se u zaštiti potrošača od mogućih prevara i falsifikata u proizvodnji i uslugama.

Njegov cilj, kako direktni, tako i indirektni, je zaštita osnovnih prava potrošača, što podrazumeva:

- ispravnost proizvoda u upotrebi i korišćenju,
- dostupnost obuhvatne i objašnjene deklaracije o proizvodu i njegovoj primeni,
- slobodan izbor proizvoda i usluga treba da odgovara propisanim zakonima,
- distribucija i protok robe kroz distributivne kanale treba da bude bez prepreka,
- garancija za ispravnost proizvoda i skrivenih nedostataka ili zamena ili njena popravka,
- povraćaj u materijalnoj vrednosti, zbog nepoštovanja postavljenih uslova ili obeležja prilikom dogovora,
- obaveštenje o ceni robe i naknade usluge,
- sloboda postavljanja samovoljnog uslova,
- direktni sudski sporovi ili posredstvom udruženja za zaštitu potrošača, zaštita njihovih prava i potražnje naknade zbog oštećenja,
- obezbeđenje nekim pisanim aktom da je izvršena kupovina ili dogovor o usluzi,
- izjašnjenost o ceni popravke proizvoda pre njegove popravke.

Na osnovu ovoga sudija ne odlučuje po svom nahođenju i ne određuje da li postoji krivično delo.

---

⁵ Billboard legislative, Zakon br. 23 od 6. 2010. reguliše trgovačku delatnost i sprečava prevaru, Generalni narodni kongres Libije, 2010

Potrebno je da utvrdi objektivnost postojećeg i poštuje uslove, da se pridržava uslova predviđenih zakonodavnim razmatranjima krivičnog dela i ako primeti da priloženi dokazi nisu istiniti ili ne postoji zakonski tekst o njenoj zakonitosti, mora da utvrdi nepostojanje krivičnog dela i propiše oslobađajuću presudu.

U slučaju da sudija ne izrekne oslobađajuću presudu, u odsustvu teksta koji se odnosi na trgovinski prekršaj u zakonu, može da se posluži tekstovima postojećim u običajnom pravu u trgovini i proizvodnji.

2.1.4.2 Propisi za sprečavanje prevara u primeni zakona o robi

Propisi za sprečavanje prevara u primeni zakona o robi su predviđeni važećim Zakonom 23 iz 2010.godine, kao i zakonom, čiji se tekst podudara u predmetu razmatranja.

Oni se razlikuju u:

- proceduralnoj i
- tehničkoj organizaciji.

Primenjuju se za materijale i određene proizvode. Definiše ih sastav i način marketinga i manipulacije, kao i potrebne radnje za dozvole ili zabrane koje su u vezi sa datim proizvodom ili se propisuje uopšteno način marketinga i dozvole, u odnosu na sve proizvode.

2.1.4.3 Običajna pravila u trgovini i proizvodnji

Zakon o zabrani prevara u trgovini i proizvodnji Libije prihvata običajno pravo kao oslonac i novi oblik organizacije u predmetu prevara u trgovini. On se smatra kao oslonac za određivanje radnje ili postojećih predmeta, za koje su propisane zakonske kazne, kao i za propise koji priznaju običajno pravo u trgovini i proizvodnji.

Njih čine grupe propisa koji su nasleđeni i u upotrebi iz prošlosti, kao priznati običaji i stanovništvo ih je koristilo i verovalo da su ti propisi nepromenjivi i ko ih ne poštuje kažnjava se materijalno ili moralno.

Zbog toga priroda prevare u robi prisiljava zakonodavca da izda i pravila postojećeg pisanog zakona, kao zakonodavnog izvora prekršajnog krivičnog zakona i propis izriče u članu 4. Libijskog zakona kao priznanje običaja u trgovini i proizvodnji i smatra se kao oslonac u načelu zakonitosti.

Priznanje običajnog prava u trgovini i proizvodnji je izvor za priznavanje prekršaja u trgovini i proizvodnji i treba da ispuni dva, odnosno dokaza:

- materijalnih dokaza;
- moralnih dokaza.

• **Materijalni dokazi**

Materijalni dokazi predstavljaju praćenje i pridržavanje od strane stanovništva osnovnih pravila u odnosima među sobom, u određenom pravcu.

Ponašanje po određenim pravilima pokazuje da ponašanje stanovništva nije isto u svim delovima države, pa prema tome običajno pravo treba da odgovara određenim regijama.

Običajno pravo, ako se poštuje u određenom vremenu, a ne poštuje u nekom drugom vremenskom periodu, isključuje se kao određeni dokaz.

Sudija se oslanja u neograničenoj vlasti da utvrdi činjenično stanje ne obazirujući se na osudu višeg suda.⁶

---

⁶ El Tayeb Al-Faisaly, Uvod u pravnu studiju, Izdanje 5, 2002, str. 104-107

- **Moralni dokazi**

Moralni dokazi predstavljaju verovanje i osećaj da se određena pravila, moraju poštovati, iako ona zakonski nisu ustanovljena. Ovo podrazumeva ne izlaženje iz njihovih okvira.

Ako postoje ova dva uslova smatraju se običajnim pravom, a ako ne postoje ne smatra se običajnim pravom i ne priznaje se kao pravilo ponašanja stanovništva. Zakon zabranjuje prevare i ne oslanja se na običajno pravo.

Prevare u trgovini se smatraju kao ekonomske prevare prvog reda i razlikuju se po specijalnim vrstama: ekonomski, industrijski sofisticirani, kao rezultat brzog napretka u različitim sferama znanja, posebno u vrstama trgovine i zanata, što stvara teškoće u donošenju za sve: trgovinu, proizvodnju, itd., što je stvaralo potrebu propisa, u pogledu običajnog prava, koje nije propisano zakonom.

S tim je običajno pravo postalo merilo specifičnog ponašanja i materijala, uzimajući u obzir da zakon predstavlja i određuje odnose u društvu, te zbog toga zakon koji negira postojanje običajnog prava i njegove koristi u društvenom životu je u suprotnosti sa stvarnošću u društvu i njegovim potrebama, koja se ne protive važećem ustavu.

Dobre odlike običaja i njihovo postojanje ne može se uvek ustanoviti što nikako nije jednostavno, čak iako se na njega oslanja u predmetu zabrane krivične prevare. Potrebno je saradivati sa javnim tužiocem, koji treba da utvrdi njegovo postojanje i na osnovu toga se utvrđuje postojanje prekršaja i izricanje kazne za učinjeno krivično delo.

Uprkos teškoćama u dokazivanju o postojanju običajnog prava u stvarnosti, pokazuje da običajno pravo predstavlja osnov za kriminal i postoje primeri u udruženjima proizvođača, pod koja spadaju zanatlije svih vrsta i na koje se primenjuju običajno pravo i postoji mogućnost da se propišu pravila za postojeće prekršaje i njihovo poštovanje.

Navedeno dovodi do zaključka zakonski dokazi sprečavaju prevare u trgovini, propisanoj po zakonu zabrane u trgovini u Libiji pod br. 23, 2010. god. i propisi za njegovo poštovanje i običajno pravo u proizvodnji i trgovini.

2.1.5. Razvoj načela zakonitosti u predmetu trgovinskih prevara

Većina današnjih krivičnih sistema preuzela je načelo zakonitosti i usvojila ih u ustav, propisala zakonima i na osnovu toga ne postoji prekršaj protiv potrošača, ako nije zakonski propisan. Zakonski propisi određuju podele i odgovarajuće kazne, ne samo zbog toga kažnjavanja za učinjena krivična dela, nego i za njihovo sprečavanje, te po tom principu nema prekršaja ili kazne, ako nije propisano važećim zakonom.

U pogledu zaštite potrošača i prekršaja, postoje neslaganja, upravo zbog specifičnosti prekršaja i prevara u trgovini.

Prema tome, pošto postojeći Zakon o prevari u robi, nije jedini izvor u sprečavanju kriminaliteta, potrebno je da zakonodavac ovlasti izvršnu vlast da propiše određene izmene i zakone koji će da zaštite kvalitet i ispravnost robe, kao i da se propiše vršenje istraživanja i sistematsko poštovanje.

Poznato je da Zakon o zaštiti od prevara u robi nije sveobuhvatan, kao što je slučaj sa opštim krivičnim zakonom i ne obuhvata u celosti sve slučajeve, zato postoji potreba da izvršni organi uzmu učešće u razvoju načela zakonitosti, putem propisa.

2.1.5.1 Opravdanje učešća izvršne vlasti u predmetu prevare u trgovini

Predmet zakonskih odredbi, odnosno načela zakonitosti, predstavljaju prekršaj i kazne, zbog zaštite slobode ličnosti i protiv zloupotrebe vlasti, jer po pravilu, nema krivičnog dela, izuzev ako je propisano zakonom, propisano od strane parlamenta, a ne mogu biti propisani od izvršnih organa vlasti, zbog principa podele vlasti.

Moguće je samo ako parlament ovlasti izvršne organe u predmetu zabrane prevara u trgovini. Imajući u vidu povećanje prevara u trgovini i pojave novih vrsta prekršaja povezanih sa rastom ekonomije, otkrivaju nam se nedostaci i suprotnosti u postojećem zakonu, kao u rešenju komparativnog zakona.

Egipatski zakon br. 48 od 1941.godine, kao i izmena zakona br. 281 iz 1994. godine⁷ ne priznaje prevare uslužnih radnji. S druge strane, načelo zakonitosti zabranjuje krivičnom zakoniku izlazak iz okvira baze u tumačenju po analogiji.

Dolazi do rasprava oko navedenog zakona, da li zakon zaštite potrošača treba da potpada pod odredbe propisane krivičnim zakonikom ili potpada pod posebne odredbe, koje ih razlikuju od drugih.

Zbog šireg objašnjenja odgovarajućih tumačenja kaznenog ekonomskog zakona, kao i posebnih zakona o zaštiti potrošača, a zbog brzine u njihovom donošenju, ne treba ih koristiti u potpunosti, jer nisu precizni kao propisi opšteg kaznenog zakona, uglavnom su nejasni i neodređeni, te zbog toga treba sudiji omogućiti veća prava u tumačenju.

I druga teorija kritikuje ovaj pravac, jer ne može se tumačiti zakon o trgovinskim kaznama, kao i zakon o zabrani prevara u trgovini, kao subjektivno ponašanje. Zbog toga se ta metoda tumačenja suprotstavlja opštem krivičnom zakonu.

U vezi sa navedenim, u tumačenju zakona o zabrani prevara postoji zabrana u kriminalizaciji, iako je moguće dozvoliti, ako ne prelazi okvire zakonodavca sa poštovanjem načela zakonitosti u vezi prekršaja i kazni da se zakonom zabrani prevara.

Drugo tumačenje govori, ako se pojavi potreba za donošenjem novog zakona o prevarama, traže se novi načini i tehnika koji su u skladu sa napretkom ekonomije i nauke, a potrebna je posebna tehnika određena za zaštitu potrošača, jer se smatra da je potrošač slabija strana i potpuna primena zakona o zabrani prevara i njegovo poštovanje.

Zakon o zabrani prevara odlikuje se posebnim osobinama, a to je tehnički razvoj i njegova primena, zbog toga su prikazani problemi ostali nepromenjeni, a putevi njihovih rešavanja su napredovali.

Zakon o zabrani prevara ima za cilj da prati lice koje vrši kriminalne radnje, a koji koristi posebno stanje ekonomije i tehničke propuste.

Ne može se reći da uticaj vremena i napredak nauke u oblasti trgovinskog prekršaja isključuje načelo zakonitosti, koji je osnov svim dešavanjima, ali se javila potreba da izvršna vlast interveniše kao subjekat u ekonomskim prevarama.

---

⁷ Enciklopedija naučnog Egipta, Memorandum odbrane u zakonima prevare i snabdevanja, Volume I, Mahmud centar, Pravna Izdanja, str. 103-107

Kada je reč o ovlašćenjima, neophodno je napomenuti da postoje dve vrste ovlašćenja koje država nameće:

- direktan zakonodavni mandat (zakonsko ovlašćenje);
- indirektna zakonska ovlašćenja.

- ***Direktan zakonodavni mandat (zakonsko ovlašćenje)***

Zakon pribegava ovoj vrsti ovlašćenja da zaštiti potrošača od krivičnih prevara u trgovini i zahteva poznavanje tehničkih zakona, koji su nepostojeći kod zakonodavne vlasti i primenjuje se ova vrsta ovlašćenja izmenama zakona u osnovnim principima kaznenih radnji, kao i kazne⁸.

Izvršna vlast određuje detaljne elemente zločina, tj. prepušta odluke i regulisanja u izmenama zakona, jer zakonodavac ne može da vodi računa o svim detaljima, zbog čega se oslanja na izvršne organe i to je metoda:

- libijskog,
- egipatskog, kao i
- francuskog zakonodavca.

Prema tome, postojanje regularnih propisa ne znači da regulacioni organi prestaju sa radom, jer ovi organi mogu da intervišu u svako odgovarajuće vreme, zbog svega što je potrebno i uvodi promene po potrebi.

Na osnovu navedenog, zakonski dokazi o prevarama u trgovini se ne mogu utvrditi bez oslanjanja na tehničke i organizacione uslove i on dovodi do podudarnosti zakona o zabrani prevare sa krivičnim zakonom.

---

⁸ Abdelmoneim Mousa, Komparativna studija zaštite potrošača, Publikacije o ljudskim pravima Halabi, 2007, str. 270-275

- ***Indirektna zakonska ovlašćenja***

Indirektno ovlašćenje postoji kada zakonodavac samo propiše zakon za kazne, a ovlašćuje regulatornu vlast da odredi uslove i resurse za prekršaj i na osnovu toga, ako klasični krivični zakon vodi brigu o zločinima i njihovim kaznama, spaja ih pod isti zakon.

Međutim, Zakon o zabrani prevara i određenju kazne u posebnim slučajevima, prepušta pripremanje propisa i njihovih uslova regulacionom organu, što nesumnjivo potvrđuje izlazak iz opšteg principa o prestupu i kazni, tj. ne postoji krivično delo, niti kazna, ako nije propisano u zakonu.

Libijski zakon je odredio kaznu za nepoštovanje propisa, koji je propisan od strane organa, koji su važeći kao i zakonski propisi doneti od strane parlamenta ili zakonodavnog tela.

To uslovljava ovlašćenje nadležnog organa koji se obavezuje formalnim uslovima, a koji su propisani zakonom i ne prelazi sankcije kazne propisane ustavom, odnosno zakonskim aktima.

Ovo bi značilo da su sankcije, ako prelaze ustav, nevažeće, s tim da zakonodavac ne može dati ovlašćenje drugim organima u istom predmetu, uprkos kritikama koje govore o ovlašćenjima (direktnim i indirektnim).

Samo postojanje načelnosti zakona, opravdava njegovu nadmoć.

Njegova najbolja osobina je potreba kao odgovor na tehničke propise, kojima se određuje kvalitet i mere kvaliteta u organizovanju robe u smislu konfiguracije i osiguranja interesa u poslu, poštovanje, poverenje i očuvanje odnosa između stranaka u odnosu na potrošnju.

2.1.6. Razvoj načela zaštite potrošača u pravu Srbije

Da bi država zaštitila svoje potrošače, nije dovoljno da donese dobre zakonske propise, iako su oni nužni i bez njih se ne može ni zamisliti organizovana zaštita potrošača i mehanizme, koji će te propise lako, brzo, efikasno i jeftino da sprovedu, već je potrebno da pomogne osnivanje i pravilno funkcionisanje organizacija potrošača, na svim nivoima.⁹

Ustav Srbije¹⁰ propisuje da država štiti potrošače i da su posebno zabranjene radnje usmerene protiv zdravlja, bezbednosti i privatnosti potrošača, kao i sve nečasne radnje na tržištu.

Na taj način, najvišim pravnim aktom u državi, načelno je pružena ustavnopravna zaštita potrošačima od nepoštenih radnji na tržištu.

Pravna zaštita potrošača u Srbiji, ostvaruje se u skladu sa nekolicinom zakona, koji svakako predstavljaju najvažniji izvor prava zaštite potrošača. Zakon o obligacionim odnosima,¹¹ koji ujedno ima i najduži staž u primeni, proklamuje primenu opštih načela obligacionog prava, među kojima i načelo pružanja zaštite slabijoj ugovornoj strani, dok u posebnom delu u okviru prava i obaveza prodavca kod ugovora o prodaji, sadrži odredbe koje se odnose na odgovornost za materijalne nedostatke u ispunjenju obaveze. Iako se ovim zakonom ne pruža posebna zaštita potrošačima, te se potrošači u njemu i ne pominju, ovaj zakon je značajan zbog obimne materije građanskog materijalnog prava koju reguliše.

---

⁹ Vilus J., *Pravna zaštita potrošača – uporedno pravna studija sa posebnim osvrtom na prava potrošača u Evropskoj uniji*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 1996, str. 6

¹⁰ Ustav Republike Srbije („Sl. glasnik RS“ br. 98/2006)

¹¹ Zakon o obligacionim odnosima („Sl. list SFRJ“, br. 29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, "Sl. list SRJ", br. 31/93 i "Sl. list SCG", br. 1/2003 - Ustavna povelja)

Pored zakona opšteg karaktera, na snazi su posebni zakoni: Zakon o zaštiti potrošača,¹² Zakon o oglašavanju,¹³ Zakon o elektronskoj trgovini,¹⁴ Zakon o zaštiti konkurencije,¹⁵ Zakon o cenama,¹⁶ kao i drugi zakoni, u kojima se nalaze odredbe o zaštiti ekonomskih interesa potrošača, pravu na informisanje i zaštiti od nečasnih radnji trgovaca.

Takođe, neophodno je pomenuti i Kodeks poslovne etike¹⁷ koji predstavlja autonomni izvor prava, kojim su utvrđeni principi i pravila poslovne etike, koji obavezuju privredne subjekte, koji učestvuju u privrednom životu, kako bi se ponašanje istih, uskladilo sa osnovnim principima morala, dobrih poslovnih običaja i poštenja, a primenjuje se pred svim sudovima časti privrednih komora na teritoriji Republike Srbije.

Pored načela zaštite slabije strane garantovanog Zakonom o obligacionim odnosima, koje se primenjuje na odnose potrošač – trgovac, u pozitivnom pravu su proklamovana još neka. Iako, Zakon o zaštiti potrošača ne navodi načela, koja bi se imala poštovati prilikom uređivanja ove oblasti prava, ovaj zakon garantuje osnovna prava potrošača.

Posebna načela se moraju poštovati prilikom pružanja obaveštenja o proizvodima i uslugama velikom broju konzumenata i koja se odnose na oglašavanje proklamovana su u Zakonu o oglašavanju, a Kodeksom poslovne etike načela, koja bi trebalo da poštuju privredni subjekti u odnosu sa potrošačima i međusobno su načela: savesnosti i poštenja, zabrane zloupotrebe prava, poštovanja poslovnih partnera, vođenje pregovora i mirno rešavanje sporova, postupanje sa pažnjom dobrog privrednika i dr.

Ostvarivanje ekonomskog napretka i dobrobiti društva i koristi za potrošače, proklamovano je Zakonom o zaštiti konkurencije, pa se tako, prilikom utvrđivanja da li neki akt ili radnja predstavlja povredu konkurencije, odnosno značajno ograničavanje, narušavanje ili sprečavanje konkurencije, vodi se računa o pravičnom delu koristi, koju može imati vršenje takvih akata za potrošače.

---

¹² Zakon o zaštiti potrošača ("Sl. glasnik RS", br. 62/2014 i 6/2016 - dr. zakon)

¹³ Zakon o oglašavanju ("Sl. glasnik RS", br. 6/2016)

¹⁴ Zakon o elektronskoj trgovini ("Sl. glasnik RS", br. 41/2009 i 95/2013)

¹⁵ Zakon o zaštiti konkurencije ("Sl. glasnik RS", br. 51/2009 i 95/2013)

¹⁶ Zakon o cenama ("Sl. glasnik RS", br. 79/2005)

¹⁷ Kodeks poslovne etike ("Sl. glasnik RS", br. 1/2006)

Načelo istinitosti, potpunosti i određenosti oglasne poruke, nalaže da oglasna poruka mora da bude istinita, potpuna i određena, u skladu sa zakonom, dobrim poslovnim običajima lojalne konkurencije i profesionalnom etikom.

U okviru odredbi Zakona o zaštiti potrošača garantuje se pravo potrošača na informisanje i obrazovanje, pri čemu se zahteva da podaci koji se saopštavaju potrošačima, a odnose se na svojstva proizvoda ili usluge ili na uslove prodaje, budu tačni, potpuni, osnovani, jasni i blagovremeni. Zakonom je zabranjeno oglašavanje proizvoda i usluga koje dovodi ili može da dovede potrošača u zabludu.

U pogledu principa istinitosti, potpunosti i određenosti, trebalo bi ga proširiti, na način da se odnosi na sve informacije, koje se pružaju potrošačima.

2.1.7. Rezultati u nepoštovanju načela zakonitosti

Administrativni razvoj kojim svedok zakona o prevarama u trgovini prati povećanje tekstova o prevarama predstavlja najvažniji uzrok koji utiče na rezultate načela zakonitosti, odnosno zločine i kazne.

Ukoliko je tumačenje u krivičnom zakonu ograničeno, daje se zabrana sudiji da upoređuje i dopunjuje tekst, ukoliko je zakon nejasan.

Predmet o zabrani prevara u trgovini izlazi iz okvira ovog pravila zbog više razloga.

Na nivou uskog tumačenja zakona može se zaključiti da zakonski dokazi za prevare i prekršaje u trgovini nisu jasno definisani i da ga zakonski propisi popunjavaju. To dovodi do osnovnih nejasnoća prekršaja i njegove netačnosti u širem smislu i to daje sudiji velika ovlašćenja, što inače ne dozvoljava krivični zakon, koji je jasno određen.

Ovo mnogo olakšava javnom tužilaštvu u njegovom poslu da izvrši svoju misiju kada je potrebno, ako se klasični krivični zakon fokusira na zaštitu pojedinaca i obezbedi pravnu zaštitu od kriminalnih radnji za stanovništvo, pa zbog toga zakon o zabrani prevara u trgovini gubi ravnotežu u korist zaštite društva.

Najbolji dokaz za teškoće sa kojima se suočava javno tužilaštvo ne može biti više ograničeno u potrazi zakonskog propisa, koji je propisan za određeni krivični prestup, te može izabrati jedan tekst među različitim propisima za koji smatra da je odgovarajući za primenu. Time se potvrđuje da zakon o zabrani prevara štiti interese društva više nego interese pojedinaca.¹⁸

Smatra se, da se mandat regulacionog organa u čijem predmetu su prevare u trgovini, kao rezultat pokazatelja nedovoljnosti teksta u trgovinskim prevarama i adekvatno preventivnog delovanja i nepostizanja željenog efekta, javlja zbog povećanja propisa i odluka i rezultat je povećanog broja amandmana u Zakonu o zabrani prevare, kao i kontinuiranog razvoja, što dovodi do nepoverljivosti građana, a nedostatak u poznavanju zakona i njegovih izmena i dopuna, stvara da proizvođač i distributer krše ekonomske propise.

Time dolazi do teškoća i neizvesnosti u razumevanju svih zakonskih propisa o njegovim različitim detaljima, kao rezultat konstantnog i veoma brzog menjanja.

Poenta pravne identifikacije je proširena na zakonske dokaze za prevare u trgovini što dovodi do nesnalažljivosti potrošača i do kršenja zakonskih propisa.

Sa povećanjem brojnosti zakonskih propisa, dolazi do povećanja prekršaja, te se dešava da se donese nekoliko sudskih presuda zbog trgovinskih prevara i uprkos tome ponavljaju se iste radnje, ne pitajući za postojeće sankcije i ne pitajući za štetu nanetu građanima, što pokazuje slabost zakonodavne vlasti, pa zbog toga priroda kazni optuženom je neodgovarajuća. Nije odgovarajuća korist koju je stekao izvršilac prekršaja sa štetom koja je naneta potrošaču.

---

¹⁸ Hosni Ahmed Elgendi, *Objašnjenje Zakona o suzbijanju discipline i prevare*, Drugo Izdanje, 1996, str. 26-29

2.2. Materijalni dokazi u trgovačkim prevarama

Materijalni dokazi za bilo koje prevare, odnosno krivična dela utvrđuju se i otkrivaju u zabranjenim zakonskim radnjama ili u neizvršavanju radnji određenih zakonom i predstavljaju namernu radnju, kao npr. falsifikovanje robe ili nedostatak potrebne, zakonom određene, deklaracije robe.

Materijalni dokazi nisu uvek primetni u normalnim uslovima, jer postoje u više oblika, kao npr: učestvovanje ili prikrivanje krivičnog dela i namera izvršavanja istog. Postavlja se pitanje:

- Šta je krivično ponašanje i koje su granice kriminalizacije;
- Koje delo, odnosno učinjena radnja se smatra kažnjivim.

Materijalni dokazi se mogu podeliti na dva dela:

- Materijalni dokazi krivičnog dela;
- Slike krivičnog dela.

2.2.1. Materijalni dokazi krivičnog dela

Materijalni dokazi za krivično delo u trgovini su sve krivične radnje usmerene na nepoštovanje trgovinskog zakona, koje su realizovane postojećim elementima.

Potrebno je odrediti elemente za svako učinjeno krivično delo, da bi se moglo primeniti u smislu da odgovara postojećem počinjenom krivičnom delu, na osnovu postojećih materijalnih dokaza.

Određuje se postojanje ili nepostojanje krivičnog dela.

Iz tog razloga, neophodno je vratiti se zakonu o zabrani prevara u trgovini i njegovim izmenama, kao i poštovanju profesionalnih poslovnih mera, da bi dokazali da je učinjena radnja krivična prevara, koja spada pod kazneni zakon, sa obeležjima odgovarajućih elemenata, bez kojih ne bi mogli dokazati da je učinjena radnja krivično delo, koje se smatra u objašnjenjima presude stvarnim i pravnim.

Opšte postojeće pravilo materijalnih dokaza za postojanje prevare u trgovini vidi se u prevarama kupca u robi neodgovarajućeg kvaliteta.

2.2.2. Interes potrošača da dođe do odgovarajuće robe bez prevara

Libijski zakonodavni tekst u odredbi broj 4, Zakona o zabranama prevare navodi da trgovinske prevare obuhvataju prevaru proizvođača ili zanatlije nad potrošačem, isto tako i preduzimača, kao i njihova namera da izvrše prevaru u sledećem:¹⁹

- priroda proizvoda, kvalitet i kvantitet, njegov sastav i osobine,
- poreklo robe, način proizvodnje i priprema robe,
- količina proizvoda, njegova težina, dužina, zapremina, broj, energija, kalibar, metode, namene, sredstva pomoću kojih može da prevari kupca.²⁰

Ovaj zakon, sličan je članu 19. Zakona o zaštiti potrošača Srbije.²¹

---

¹⁹ Billboard legislative, Zakon br. 23 od 6. 2010. reguliše trgovačku delatnost i sprečava prevaru, Generalni narodni kongres Libije, 2010

²⁰ Jawad Alghamari, krivična djela zloupotrebe u robi, Alnajah Aljadeed Press, drugo izdanje 2002, str. 102-105

²¹ Zakon o zaštiti potrošača

U Zakonu o zaštiti potrošača Srbije navodi se da obmanjujuća poslovna praksa postoji ako trgovac, uzimajući u obzir sve okolnosti konkretnog slučaja, navodi ili preti da navede prosečnog potrošača da donese ekonomsku odluku koju inače ne bi doneo, tako što:

- oglašava proizvod, uključujući upoređujuće oglašavanje, na zbunjujući način kojim se otežava razlikovanje proizvoda od drugih proizvoda, žigova, naziva drugih proizvoda ili oznake drugog trgovca;
- krši odredbe kodeksa dobre poslovne prakse kojem je pristupio, ako su te odredbe za trgovca obavezujuće i proverljive, kao i u slučaju da je trgovac istakao u svojoj poslovnoj praksi, da je obavezan takvim kodeksom.

Iz priloženog se vidi da zakonodavac nije odredio značenje prevare, samo je dao upute i metode na osnovu kojih dolazi do prepoznavanja prevare.

Njegova definicija može da znači: služenje pojedinim lažima ili metodama kojima falsifikuje ugovor, čime uspeva u prevari (ono što pokazuje je u suprotnosti sa istinom, tj. netačno – preduzimač zaključuje ako je u postojećem ugovoru sve upisano po zakonskim odredbama, a u stvarnosti je suprotno i iz toga izvlači materijalnu korist).

Poenta krivičnog dela prevare je postizanje materijalne koristi gde nije dovoljna laž i gde se utiče na kupca da poveruje da je ta ista roba povoljna za njega, iako ta roba ne ispunjava sve uslove koje je kupac postavio.²²

Sličnom temom se bavi i član 20. Zakona o zaštiti potrošača Srbije²³ kada trgovac popuštanjem određene radnje:

- uskrati bitna obaveštenja koja su prosečnom potrošaču potrebna za određeni nivo obaveštenosti kod odlučivanja, čime navodi ili preti da ga navede da donese ekonomsku odluku koju inače ne bi doneo,
- skriva bitne informacije ili bitne informacije pruža neblagovremeno ili na nejasan, nerazumljiv ili dvosmislen način ili kada propusti da istakne poslovnu svrhu svog obraćanja potrošačima čime navodi ili preti da navede prosečnog potrošača da donese ekonomsku odluku koju inače ne bi doneo.

---

²² Hosni Ahmed Elgendi, *Objašnjenje Zakona o suzbijanju discipline i prevare*, Drugo Izdanje, 1996. str. 65-69

²³ Zakon o zaštiti potrošača

Može da postoji falsifikat o stvarnom stanju robe, na osnovu čega kupac može da poništi ugovor, jer roba ne odgovara njegovom zahtevu.

2.2.3. Obim krivične prevare

Po libijskom zakonu o zabrani trgovinskih prevara, uslovljeno je postojanje ugovora koji sklapaju dve strane, a koji ima za cilj da ih zaštiti od krivične prevare koja će biti objašnjena u sledećem izlaganju.

2.2.3.1 Ugovor

Ugovor potpada pod građansko pravo i on predstavlja volju dve strane da ispune uslove ugovora ili da ga prenesu na treće lice. Postavlja se pitanje, da li je uslovljena krivična prevara u ugovoru o prodaji ili ne?²⁴

U tekstu iz libijskog i egipatskog zakonodavstva se vidi da su zakonski propisi opšti i apsolutni i oni obuhvataju sve ugovore u kojima može da bude prevare u ugovoru o prodaji ili u ugovoru o iznajmljivanju ili korišćenju.

Egipatski zakon to objašnjava svojim izmenama i navodi da se broj prevara u kupovini i prodaji širi, kao i da postoje prevare u izdavanju (stanovi, automobili, zemlja). Zato postoje opširne izmene Zakona za sve postojeće slučajeve.

S druge strane, zbog svojih specifičnosti, pored egipatskog, neophodno je pomenuti i francuski zakon, koji je proširio obim krivičnih prevara i nije se fokusirao samo na prodaju. U njemu se, između ostalog, navodi da se obim prevare odnosi na svaki drugi ugovor kao što je komision, punomoć ili posredništvo, gde je izričito potrebno da je svaki ugovor obavezujući za obe strane.²⁵

---

²⁴ Ramses Behnam, *Opšta teorija krivičnog prava*, Munsha'at al-Ma'arif. Aleksandrija, 1995, str. 59- 62

²⁵ Abdulrazek Alsanhuri, *al-Vajiz u objašnjavanju Civilnog zakona*, Peto Izdanje, 1997, str. 128-131

Kada je reč o trgovinskim prevarama, u teoriji postoje dva različita mišljenja, u pogledu pitanja, da li se ugovor, koji je zaključen po propisima građanskog prava, po smatra kao krivična prevara ili ne.

❖ **Prva teorija**

Prva teorija je usmerena na to da ugovor mora:

- biti u skladu sa građanskim pravom i da odgovara zakonskim dokazima,
- da zadovoljava i legitiman razlog i mesto za njegovu zakonitost i ako se ugovor poništi, nema osnove za krivičnu odgovornost.

Krivični zakon nema pravo da se meša, osim u slučaju gde su pravila građanskog prava bila dovoljna za zaštitu izvođača da traži ništavnost ugovora, što znači da ugovor mora biti u skladu sa građanskim pravom. To znači da ugovor mora biti u skladu sa zakonom da bi se mogao pokrenuti sudski postupak.²⁶

❖ **Druga teorija**

Ugovor ne sprečava postojanje zločina prevare i:

- ako je neispravan ili ako u budućnosti može biti poništen,
- ako je razlog njegovog poništenja prevara, do koje je došlo ili
- neki drugi novi razlog u pisanju ugovora ili
- sposobnost u shvatanju sadržaja ugovora od strane stranke, čak ako je uzrok poništenje ugovora nepoštovanje postojećeg javno priznatog ponašanja ili kulture (npr. prodaja ilegalne robe).

Ugovor se smatra ispravnim ako se ne dokaže njegova neispravnost ili njegovo poništenje po važećem zakonu.

---

²⁶ Muawad Abdultawab, zločin protiv prevare, disciplina i obeležavanje, Munsha'at al-Ma'arif, Aleksandrija, drugo Izdanje, 1994, str. 12-15

Najprihvatljivija je druga teorija po kojoj postoji zločin prevare, ako ugovor nije u skladu sa zakonom, jer je cilj zakonodavca u pogledu zločina prevare, zaštita poverenja i poštovanja u ponašanju u trgovini, kao i u industrijskoj proizvodnji, bez obzira na ispravnost ili neispravnost ugovora.²⁷

Neophodno je istaći da može doći do zločina prevare koje je kažnjivo i u vreme sklapanja ugovora ili u vreme njegovog ispunjavanja.

❖ **Prvi slučaj – vreme sklapanja ugovora**

Lice koje vrši prevarnu radnju, u ovom slučaju, ima za cilj da stekne prevarom poverenje kupca, jer ako bi mu rekao stvarno stanje falsifikovane robe, on ne bi pristao da sklopi ugovor.

Međutim, ne postoji ništa da spreči žrtve od prihvatanja ugovora o robi koja je falsifikovana, osim u jednom aspektu što je propisano u 4.poglavlju prvog člana zakona o suzbijanju prevara i obmana po egipatskom zakonu.

❖ **Drugi slučaj – ispunjavanje ugovora-izvršenje ugovora**

U ovom slučaju ugovor je ispravno izvršen i odgovara svim postavljenim uslovima obe strane ugovora o robi ili uslovima koji su određeni zakonski.

Međutim, dešava se da ugovor nije potpuno poštovan, gde dolazi do isporuke robe koja ne odgovara po količini ili deklaraciji i u većini slučajeva dolazi do njegovog neispunjenja. To se smatra najvećom obmanom.

Takođe, u pogledu prevara u vreme izvršenja ugovora, treba napomenuti da često dolazi do prevare u prodajnom ugovoru, kada se dve ugovorne strane slože npr. da je u pitanju maslinovo ulje, ali u isporuci se utvrdi da je u flašama biljno ulje.

---

²⁷ Ahmed Raouf Abid, Objašnjenje Dodatnog krivičnog zakona, Dar al-Fikr al-Arabi, 1969, str. 389-393

❖ **Mesto ugovora**

Tekst 4. člana zakona o zabrani prevara u trgovini libijskog zakona potvrđuje da prevare u trgovini obuhvataju: prevare proizvođača ili zanatlije nad potrošačem, isto tako i preduzimača, kao i same njihove namere da izvrše prevaru u sledećem:²⁸

- priroda proizvoda, kvalitet i kvantitet, sastav i osobine;
- poreklo robe, način njene proizvodnje i pripreme;
- količina, težina, dužina, zapremina, broj, energija, kalibar, metode i namene, sredstva pomoću kojih može da prevari kupca.

Ovaj zakon je sličan članu 19. Zakona o zaštiti potrošača Srbije.²⁹ Obmanjujuća poslovna praksa, pod kojom se smatra poslovna praksa trgovca kojom navodi potrošača da donese ekonomsku odluku koju inače ne bi doneo, tako što mu daje netačna obaveštenja ili stvaranjem opšteg utiska ili na drugi način, čak i kada su obaveštenja koja daje tačna, dovode ili prete da dovedu prosečnog potrošača u zabludu, može biti u pogledu:

- postojanja ili prirode proizvoda;
- osnovnih obeležja proizvoda, kao što su obeležja koja se odnose na dostupnost, prednosti, način izrade, dodatke koji prate proizvod, rizike, upotrebu, pomoć koja se potrošačima pruža posle prodaje i postupanje po njihovim prigovorima, način i datum proizvodnje ili pružanja usluge, isporuku, način upotrebe, količinu, specifikaciju, podobnost za upotrebu, državu proizvodnje i državu porekla žiga, očekivane rezultate upotrebe ili rezultate sprovedenih testova ili provera proizvoda;
- obaveza trgovca i obima obaveza, razloga za određeno tržišno postupanje i njegove prirode, označavanja ili ukazivanja na lice koje posredno ili neposredno podržava ili preporučuje trgovca ili proizvod;
- cene ili načina na koji je obračunata ili postojanja određenih pogodnosti u pogledu cene;
- potrebe za servisiranjem, delovima, zamenom ili popravkom;

---

²⁸ Billboard legislative, Zakon br. 23 od 6. 2010. reguliše trgovačku delatnost i sprečava prevaru, Generalni narodni kongres Libije, 2010

²⁹ Zakon o zaštiti potrošača

- položaja, osobina ili prava trgovca ili njegovog zastupnika koji se odnose na njegov identitet ili imovinu, kvalifikacije i status, pripadnost ili povezanost, svojinska, prava intelektualne svojine i odobrenja kojima raspolažu, nagrade ili priznanja koja su primili;
- prava potrošača, uključujući pravo na zamenu robe ili povraćaj novca iz člana 52. ovog zakona ili rizika kojima može da bude izložen.

Iz zakona o prevari u trgovini možemo razumeti mesto zaključenja ugovora ili mesto prevare u robi kojim zakon određuje izmene kojima štiti potrošača i proširuje obim zakona gde utvrđuje striktno mesto sklapanja ugovora.

Zakon nije ograničen samo na robu, nego obuhvata i sve usluge proizvoda koji su za ličnu upotrebu ili širu upotrebu, kao i francuski zakonodavac, koji ne samo da određuje mesto zaštite robe, već ga proširuje na sve usluge i proizvode.

Zakonodavci (francuski i libijski) nisu definisali mesto prekršaja, nego su to prepustili teoretičarima i sudu. Ako se vratimo na definiciju robe, vidimo da teoretičari i naučnici imaju dve teorije

Prva teorija navodi da je roba sve što može da se proda i kupi i svaki proizvod se smatra robom, kako industrijska, tako je i prirodna, predmet u robnom prometu.

Druga teorija dolazi od francuskog kasacionog suda, koji je istakao da roba znači sve što se prenosi i što je svojina pojedinca, bilo da je ona po prirodi trgovinska ili ne, kao što obuhvata sve materijalno i moralno.

Zbog toga neki francuski teoretičari daju definiciju, da je roba sve materijalno što je prenosivo, čija vrednost može da se proceni, izmeri, obuhvata prehrambene proizvode, lekove, industrijske proizvode, prirodne proizvode, piće, itd.

Najprihvatljivija je prva teorija, jer je u skladu sa zakonima zabrane obmane i prevare i zbog toga što definicija robe obuhvata sve što je prenosivo ako je u čvrstom, tečnom ili gasovitom stanju.

Takođe obuhvata sve što ima materijalnu ili moralnu vrednost. Prekršajem se smatra i roba koja je bezvredna.

Poglavlje 4., Zakona o zabrani prevara u trgovini član 15. glasi: „Smatra se da je trgovinska prevara finansijska prevara ili pokušaj da se prikaže proizvod u nerealnom stanju, bilo da je u samom proizvodu, na štetu potrošača ili na štetu izvođača radova, preduzimača“.

Sličnom temom bavi se i član 20. Zakona o zaštiti potrošača Srbije³⁰ u kome se navodi da obmanjujuća poslovna praksa postoji, kada trgovac propuštanjem određene radnje, uzimajući u obzir sve okolnosti slučaja, prostorna i vremenska ograničenja upotrebljenog sredstva komunikacije i dopunske mere koje je preduzeo u cilju obaveštavanja potrošača:

- uskrati bitna obaveštenja koja su prosečnom potrošaču potrebna za odgovarajući nivo obaveštenosti kod odlučivanja, čime navodi ili preti da ga navede da donese ekonomsku odluku koju inače ne bi doneo;
- skriva bitne informacije ili ih pruža neblagovremeno ili na nejasan, dvosmislen ili nerazumljiv način ili kada propusti da istakne poslovnu svrhu svog obraćanja potrošačima, čime navodi ili preti da navede prosečnog potrošača da donese ekonomsku odluku koju inače ne bi doneo.

Libijski zakonodavac štiti preduzimača krivičnom zaštitom da ne bi bio prevaren. Francuski i libijski zakonodavci ne znaju ko je preduzimač i može se definisati da je to osoba koja potpisuje ugovor sa licem koje vrši prevaru, pa bude prevarena. To je osoba koja je prevarena. Do prevare dolazi robom koja je predmet ugovora.

Da bi došlo do prevare, moraju da postoje dva preduzimača od kojih jedan vrši prevaru nad drugim ne birajući put da bi stigao do cilja.

Moguće je da optuženi za zločin prevare bude kupac, a ne prodavac u ugovoru o prodaji, jer poglavlje br. 4 Zakona o zabrani prevara u trgovini, kao i član 1. Zakona zabrane, prevare i obmane u egipatskom zakonu ne određuje nijednu stranu potpisivača ugovora da se smatra optuženim za zločin prevare.

---

³⁰ Zakon o zaštiti potrošača

Npr. kada prodavac prenese robu kupcu da je izvaga, a kupac ga vara u merenju ili kupac ubeđujući prodavca da i on sam posumnja u ispravnost svoje robe ili njeno poreklo i vrstu da bi došao do manje cene za istu robu.

Važno je napomenuti da libijski zakonodavac, kao i francuski i egipatski ne određuju precizan okvir prevare, s obzirom da lica koje vrši prevaru, u svojoj trgovini, koriste sve moguće načine da dovedu do prevare i zato, iako bi odredili precizan okvir definicije prevare, prevaranti bi pronašli bilo koji način da uspeju u prevari, a da izbegnu kaznu.

Dovoljno je da potvrdi da su prodavac ili zanatlija izvršili prevaru u svrhu da dođu do cilja među koje spada i obmana, koja dovede preduzimača da pogreši i potpiše ugovor.

Uprkos ovom povezivanju, obmana iako nije izvršena da dovede preduzimača da napravi grešku, ona ostaje kao pokušaj prevare.

Greška je proizvod obmane ili nekog drugog načina prevare i računa se kao da je izvršeno stvarno i potpuno krivično delo.

Na stranu da zakonodavstvo ne uslovljava nijedan stepen postupanja, poverenje je osnova ponašanja na tržištu proizvodnje, industrije i trgovine.

Ako je određen stepen prevare objektivno i apsolutno utvrđen, ostaje na sudiji da objektivno proceni osudu, precizno sa zakonski i postojeće, odnosno realne strane i u slučaju oslobađajuće presude, mora se osloniti na dobro poznavanje prava, koje je u skladu sa prirodom i ciljem zakonodavca i činjenicama koje su fiksne u objektivnom smislu, a da sa tim ne utiče svojim mišljenjem drugačije i da dovede u zabludu realnost i pravi rezultat slučaja.

Potrebna je povezanost između transakcije u trgovini i integriteta, kao i prevednosti u direktnom postupku.³¹

---

³¹ Abdulhakim Foda, *Zločini trgovinske i industrijske prevare*, Munsha'at al-Ma'arif, Aleksandrija, 1996, str. 32-35

2.2.4. Vrste kažnjivih prevara – obmane

Kazneni zakon za prevare kažnjava preduzimača, ako učini posebne obmane koje dovode do čina prevare u materijalnom smislu i dolazi do prevare u svakoj radnji prestupnika, što dovodi do toga da drugi preduzimač pogreši u odnosu na osobine i istinitost ili porekla, vrste, mesto porekla, broja, količine, težine i svih drugih osobina robe.

Sve ovo je propisano u poglavlju 4, Zakona o zabrani trgovinskih prevara u Libiji. Tekst člana nije sveobuhvatan.

Ne obuhvata sve slučajeve prevara i obmana do kojih može doći prilikom sklapanja ugovora. Zakonodavac je odredio domen prevare ili namere da dođe do prevare samo u jednom obliku.

Svaki je slučaj u svom domenu i dokazima različit od domena i dokaza u drugom slučaju.

Slučajevi prevare biće ukratko prikazani u sledećem tekstu.

2.2.4.1 Prevara u prirodi robe

U svakoj radnji dolazi do prevare u prirodi roba, a cilj je da dođe do prevare zamenom robe, robom za koju ne postoji dogovor.

Time dolazi do prekršaja koji je kažnjiv po običajnom i industrijskom pravu, kao i u važećem zakonu, kao npr. ako traženu vunenu robu zamene pamučnom.

- ***Prevare u primarnim osobinama robe***

Primarne osobine robe su najvažnije osobine koje se unose u ugovor, za koje se unosi materijalna vrednost koju procenjuje preduzimač, tj. to je osobina koju preduzimač proceni u potpisivanju ugovora i zbog koje ako je nepostojeća, preduzimač ne bi potpisao ugovor.

Ta ista osobina robe ne mora da bude glavni i osnovni uslov za potpisivanje ugovora, ali mora da postoji uzrok koji je opravdava, kao npr. starost slanog maslaca se određuje po običajnom trgovinskom zakonu koji ocenjuje starost maslaca i njegove glavne osobine i kaže da ukoliko je stariji, postiže veći kvalitet, a takođe mu raste i cena.

- ***Prevare u elementima za robu i elementima u sastavu robe***

Ova vrsta prevare, čija svrha je davanje lažne izjave, vezana je za sastav određenog proizvoda korisnih elemenata u njemu. Ti elementi se određuju po sastavu, koje bi trebalo da budu određene deklaracijama.

Korisni elementi u robi su osnova za kupovinu robe, jer je cilj svake kupovine da se dođe do neke koristi.

Do prekršaja dolazi, ako sastav ili korisni element ne odgovaraju stepenu ili dozvoljenoj količini koja je propisana.

Roba u svakom pogledu mora da odgovara propisima, tj ne može biti u suprotnosti sa ugovorom.³²

---

³² Jawad Alghamari, krivična djela zloupotrebe u robi, Alnajah Aljadeed Press, drugo izdanje 2002, str. 102-105

- ***Prevara u vrsti robe ili poreklu robe u slučaju sporazuma koji je postignut ili običajnog prava - vrsta, poreklo ili mesto kupovine***

Do uzroka prevare dovodi i sama sličnost izvoru, poreklu ili vrsti, što dovodi do promene materijalne vrednosti robe od strane lica koje preduzima određenu radnju.

Ako se ugovor odnosi na vrstu ili poreklo i izvor striktno i otkrije se odstupanje od vrste, porekla ili izvora, smatra se da je došlo do prekršaja.

Kazna se uslovljava ako vrsta, poreklo i izvor robe koji su bili uslovi za sklapanje ugovora nisu ispunjeni. Ovo je suprotno francuskom zakonodavstvu koje je poništilo da su vrsta, poreklo, izvor robe uzroci prevare u robi i kaže da je prema sporazumu ili po običaju glavni razlog prodaje. U skladu Libijskim zakonom, koji kažnjava za prevaru u kvalitetu robe ili izvor porekla robe bez uslovljavanja da je vrsta, poreklo prevara u robi osnovni razlog za potpisivanje ugovora.³³

Francuski zakonodavac je s pravom poništio te uslove, jer je time proširio domen kažnjavanja za prevare na kvalitet ili izvor robe.

Sud odlučuje da li je vrsta ili poreklo ili izvor robe, osnovni uslov pri pisanju ugovora između dva preduzimača ili određuje da li su vrsta, poreklo, izvor, pri čemu se oslanja na običajno pravo ili namere preduzimača. To se koristi na sve načine kao dokaz u opštem zakonu: dokumenti, reklame, prodajna cena i uopšte ovaj slučaj potpada pod procenu sudije zaduženog za taj slučaj.

Preko nje možemo razlikovati jednu robu od druge robe iste vrste. Npr. životinje: hibridne krave prodaju kao holandske, prodaja ulja od suncokreta kao da je maslinovo ulje. Roba uzima oblik i vrstu iz prirode ili običajnog prava, po organizacionom tekstu ili po nazivu u trgovini.

Definicija porekla robe se određuje o geografskom poreklu kao mestu porekla ili mestu proizvodnje u odnosu na prirodne ili industrijske proizvodnje, mestu vađenja minerala, kao npr. prodaja engleskog tekstila kao da je egipatski, gde se desi prevara kod prodaje, kao da je ona imitacija.

---

³³ Hosni Ahmed Elgendi, Objašnjenje Zakona o suzbijanju discipline i prevare, Drugo Izdanje, 1996, str. 65-69

U većini slučajeva krivičnog dela prevare u poreklu ili izvoru robe dolazi navođenjem kupca da on poveruje, da je poreklo ili izvor robe tačan, odnosno da odgovara njihovom dogovoru.

Libijski zakon je u 4.poglavlju propisao poreklo ili izvor robe, kao predmet zločina prevare.

- ***Prevara o količini robe***

Roba je predmet koji je proizveden i upakovan ili stavljen u magacin zbog prodaje ili je prodana ili predata. Količina mora biti u dvostrukom svojstvu, dužini i težini i svrstava se po broju i zapremini ili drugim merama. Do proizvodnje ili pakovanja robe dolazi po potražnji kupca, koji određuje potrebne količine, što ne dozvoljava stranci sa kojom je u dogovoru, da ga prevari u količini dogovorene robe ili da mu dostavi manju količinu.

Kada dođe do dogovora o kvintalu robe, mora da se isporuči naručena roba u celosti, ako postoji manjak robe prodavac mora da obavesti kupca i da mu vrati manjak robe u novčanoj protivvrednosti.

Ako je količina robe manja od dogovorene i proizvođač krije njen manjak ili tvrdi da količina robe odgovara dogovorenoj materijalnoj vrednosti, dolazi do prevare, osim ako je postojala cena, a nije među njima došlo do sklapanja ugovora. Po istom stavu do dogovora dolazi o pakovanju određene količine koja odgovara broju i dužini.

Ako dođe do netačnog merenja dužine i težine ili se koristi neispravna vaga ili dodavanje bilo čega ne vrednog za robu koja se prodaje, dolazi do jednog od oblika prevare. U ovom slučaju dolazi do otežavajućih okolnosti pri izricanju kazne za prevaru i to je objašnjeno u 6. poglavlju libijskog zakona o zabrani prevare i dovodi do osude u novčanom obliku ili do pritvora i kazna se pojačava u ponovljenoj prevari.

Iz napred navedenog, vidi se da zakon postavlja razliku između male prevare, koja dovodi do lažnog iskaza i prikazuje se na različite načine i dolazi do zločina prevare u materijalnom elementu, isporučuje se lakša roba u pogledu težine od dogovorene, sa dodatkom namerne prevare.

Velike prevare se dešavaju i putem lažnih sredstava, kojima se služi prodavac da bi ubedio kupca u ispravnost robe u težini ili količini ili meri i to u stvarnosti se retko dešavaju sitne prevare koje nisu povezane lažnim sredstvima.

Na taj način se kupac ubedi u ispravnost robe i u ovom slučaju se sitne prevare pretvaraju u velike, odnosno teške prevare.³⁴

- ***Prevara putem falsifikata***

Libijski, egipatski i francuski zakonodavac ne definiše u zakonu o prevarama pojam falsifikata, odnosno prevare i njegovo objašnjenje prepušta teoretičarima, naučnicima i pravosuđu. Neki ga definišu kao namernu radnju usmerenu na robu koja je napisana u zakonu i ta radnja je protivna pravilima propisanim zakonom ili u industriji koristi robu ili ceni robu uz uslov neznanja kupca.

Drugi teoretičari govore da se svaka promena, tj. modifikacija odražava na sastav supstance i da utiče na njene osnovne prirodne osobine robe, koja se prodaje i to je učinjeno da se prikriju greške u robi ili mu menja oblik i izgled da liči na robu, koja se razlikuje od postojeće i sve to u cilju koristi dobijene falsifikacijom i sve zbog razlike u materijalnom dobitku.

Falsifikat je nameran zločin koji podleže osudi i kažnjavanju. Ako je kupac naknadno saznao da postoji falsifikat, libijski Zakon za prevare u trgovini je propisao odredbe.

---

³⁴ Ramses Behnam, Opšta teorija krivičnog prava, Munsha'at al-Ma'arif. Aleksandrija, 1995, str. 59- 62

Dakle, ako obmana nije namerno učinjena, time se moralni elementi za prevaru putem falsifikata poništavaju, jer je falsifikat radnja izvršena na robi sa namerom njene promene i ako ne uspe u imitaciji stvarne robe i ako preduzimač otkrije promene ili ih je sazna.

Znači, promena u obliku, odnosno formi predstavlja veći zločin od samog rezultata, jer je cilj promene robe kršenje teksta ili običaja i na osnovu toga, znanje potrošača o prevari u robi ili njenog falsifikovanja ili ako je istekao rok trajanja, ne negira postojanje prevare, koja je u skladu sa osnovnim krivičnim propisima i kada saglasnost žrtve ne može odbraniti počinioca prevare.

2.2.5. Putevi prevare

Osnovna razlika između falsifikovane i ispravne robe je uslovljena zakonom o zabrani prevare i običaja u trgovini i profesionalnosti.

Ta razlika se utvrđuje suštinom robe i njenim osnovnim karakteristikama i sastavom, ali i sadržajem korisnih elemenata.

Svako nepridržavanje ovog domena smatra se falsifikatom. Materijalni elementi u prekršaju falsifikatom čine jedan od sledećih načina.

2.2.5.1 Falsifikat putem dodavanja i mešanjem dve stvari

Dolazi do prevare u robi ako se postojeći sastav pomeša sa različitim materijalom i materijalom iste prirode sa smanjenim kvalitetom i sve to sa svrhom da prikrije loše osobine te robe, kao i da se ukloni sumnja da je roba ispravna ili se prikriju njene loše osobine, odnosno kvalitet ili se prikazuje vrlo kvalitetnom robom.

Primer: mešanje mleka u prahu sa prirodnim mlekom, pod uslovom da je ovo dodavanje dozvoljeno zakonskim propisima ili regularnim zakonom ili u saglasnosti sa običajima u trgovini, koji su bili potrebni da sačuvaju proizvode ili je njegova svrha da poboljša proizvodnju.

Primer: neki trgovci su izmešali jestivo ulje sa mineralnim uljima, taj slučaj se desio u Maroku, gde je stanovništvo koje je koristilo to ulje koje je otrovno obolelo od totalne paralize. Svako dodavanje i mešanje u robi samo je dovoljno za postojanje prevare, tako nije izazvalo zdravstvene smetnje i prevara se dokazuje čim postoji mešanje ili dodavanje, ako dodata materija ne postoji u prirodnom sastavu u primarnoj robi.

- ***Falsifikat putem smanjenja njenih elemenata***

Smanjenjem dela elemenata robe koji ulaze u sastav originalne robe putem promene koji čini prevare u težini ili sastavu robe,³⁵ dolazi do falsifikata robe i to se čini zbog koristi od falsifikovanja elemenata robe i uslovljava da se putem korišćenja manjka ostavi spoljni oblik robe, koji je identičan originalu.

Falsifikat putem umanjivanja u robi je kažnjiv i smatra se prevarom. Tu se radi o proizvodu koji nema dozvolu ili je suprotan zakonskim odredbama ili ima dozvolu pod određenim uslovima.

Do prevare u smanjenju robe često dolazi kao dodatak u prevari, kao što se dešava sa poznatim parfemima, što je dovelo do postojanja više prekršaja koji iziskuju da pravosudni organi izreknu oštriju kaznu.

---

³⁵ Muawad Abdultawab, zločin protiv prevare, disciplina i obeležavanje, Munsha'at al-Ma'arif, Aleksandrija, drugo Izdanje, 1994, str. 12-15

- ***Falsifikat u proizvodnji***

Do prevare u proizvodnji dolazi promenom kreiranja celog ili dela robe, materijalom koji inače ulazi u njen sastav, kao što je određeno zakonom ili po trgovinskom i proizvodnom običajnom pravu.

Do promene oblika robe može doći delovanjem čoveka, kao i do promena na koje čovek ne utiče.

Zbog svega ovog ne smatra se kažnjivom prevarom promena u robi bez čovekovog uticaja kao npr. u odnosu na meso koje stoji dugo vremena u prodavnici ili se odnosi na aparate za njegovo čuvanje.

U tom slučaju, moguće je kažnjavanje za drugu prevaru, do koje dolazi prodajom te robe, a znalo se da je pokvarena.

Pojava prevare putem falsifikata u suštinskim pitanjima potpada pod ocenjivanje sudije koji vodi taj slučaj, koji će se koristiti svojim iskustvom ili nalazima stručnjaka, koji rade u hemijskim laboratorijama.

Sudija je najviši stepen, u pomenutom slučaju, ali od njega se traži da se koristi dokazima podnetim u samoj tužbi, u kojoj su jasno izneti:

- svi iskazi,
- postojanje korupcije ili
- drugi lažni dokazi, koji nisu dostojni pravičnog sudije.

Svakako, sudija ne bi trebao da dozvoli lažne dokaze koji dovode do obnavljanja postupka i trebao bi da vodi računa o tome.

2.2.6. Uslovi kažnjavanja falsifikata

Do prevare putem falsifikata dolazi na određenu robu, koja je zaštićena krivičnim zakonom kao što je propisano u članu 14. Zakona o zabrani prevare po libijskom zakonu, koji govori da se trgovinskom prevarom smatraju sve promene ili pokušaji promena robe koji ne odgovaraju originalu, bez obzira da li ulaze u prevaru na samom proizvodu, kod potrošača, preduzimača, u proizvodnji, korišćenjem alata ili metoda koje pomažu prevaru zbog materijalne koristi.³⁶

Savremeno poslovanje traži sve veću otvorenost, slobodu i liberalizam svih ekonomskih subjekata, a to podrazumeva visok stepen poverenja.³⁷

U tom smislu, poslovna praksa se smatra zavaravajućom ukoliko sadrži neistinite informacije zbog čega je neistinita i zbog čega zavarava prosečnog potrošača. To uključuje postojanje posebnih okolnosti kao što je priroda proizvoda, njegova posebna obeležja, cena proizvoda, rizici kojima potrošač može biti izložen, potreba servisiranja rezervnih delova i dr.

U zavaravajuću praksu spada i zavaravajuće propuštanje, u što spada skrivanje obaveštenja ili pak, pružanje nejasnog i nerazumljivog obaveštenja.³⁸

S tim u vezi, libijski zakon je sličan Zakonu o zaštiti potrošača Srbije³⁹ u kome se u članu 19. pod obmanjujućom poslovnom praksom, smatra poslovna praksa trgovca kojom navodi ili preti da navede potrošača da donese ekonomsku odluku koju inače ne bi doneo, tako što mu daje netačna obaveštenja ili stvaranjem opšteg utiska ili na drugi način, čak i kada su obaveštenja koja daje tačna, dovodi ili preti da dovede prosečnog potrošača u zabludu.

---

³⁶ Billboard legislative, Zakon br. 23 od 6. 2010. reguliše trgovačku delatnost i sprečava prevaru. Generalni narodni kongres Libije, 2010

³⁷ Dušanić Gačić, S., Agić, Z., *Etika u medijima i poslovanju. U: Važnost poslovne etike i društvene odgovornosti u oblasti finansija.* Banja Luka: Besjeda, 2016, str. 213

³⁸ Babić, M. *Zaštita prava potrošača i izvori trgovačkog prava. Poslovna izvrsnost: znanstveni časopis za promicanje kulture kvalitete i poslovne izvrsnosti*, 2015, 9 (1), str. 81

³⁹ Zakon o zaštiti potrošača

Zaštita potrošača nadovezuje se i na neke bitne pravne vrednosti, a oni se odnose na:

- zaštitu zdravlja i života,
- pravo na zdravu životnu sredinu (zaštita okoliša i biosfere),
- zadovoljavanje osnovnih životnih potreba kao što su hrana, odeća, stambeni prostor, zdravstvo i obrazovanje, pravo na informisanje i mogućnost izbora kao i sticanje znanja potrebnih za izbor proizvoda i usluga,
- pravo na pravičnu naknadu za štetu i nepoštene postupke u trgovini proizvoda i usluga.⁴⁰

Proizvodi i usluge moraju biti sigurni po život i zdravlje potrošača i životnu sredinu, te moraju odgovarati zdravstvenim, higijenskim, kvalitativnim, ekološkim i drugim uslovima u skladu sa pozitivnim pravom, standardima, običajima, tehničkim i drugim propisima.

U tom smislu je izričito zabranjena prodaja zdravstveno ili higijenski neispravnih proizvoda, proizvoda kojima je istekao rok upotrebe, kao i proizvoda koji nisu deklarirani na propisan način.⁴¹

Ono što dovodi do kažnjavanja prevare putem falsifikovanja autentičnog predmeta, odnosno materije koja se falsifikuje, sa jedne strane ili njena upotreba sa druge strane, može se objasniti na više načina.

Materijali kod kojih se može uzvratiti falsifikovanje: ishrana ljudi i stoke, lekovi i biljke iz prirode, piće, poljoprivredni proizvodi, kao i prirodni i industrijski proizvodi.

---

⁴⁰ Babić, M., Zaštita prava potrošača i izvori trgovačkog prava. *Poslovna izvrsnost: znanstveni časopis za promicanje kulture kvalitete i poslovne izvrsnosti*, 2915, 9 (1), str 73

⁴¹ Varga, S. (2006), *Pravo konkurencije*, Privredna Akademija, Novi Sad, str. 167

2.2.6.1 Ishrana ljudi i stoke

Ishranu čini sve što je za jelo i piće, ako je u čvrstom ili tečnom stanju i sa dodacima koji nisu hranljivi, kao što su jestive boje ili konzervansi, pa iako su određeni za industrijsku proizvodnju u tom slučaju ne dolazi do prevara.

Svi ovi proizvodi treba da su namenjeni za direktnu potrošnju i ne postoji njihova zabrana kažnjavanja.

2.2.6.2 Lekovi i biljke iz prirode

Njih predstavljaju farmaceutski proizvodi i mogu biti štetni za život čoveka i njihovo dejstvo se može ispoljiti posle dugo vremena, a koristio ih je veliki broj bolesnih i ti simptomi nisu primećeni u vreme korišćenja ili u proizvodnji.

Namera ovih proizvoda je da je svaka materija određena u svojstvu lečenja ili prevencija bolesti, specijalni proizvodi za upotrebu ljudi ili životinja. Neki teoretičari su dali opširnije objašnjenje: da se svaki lek ili biljke koje se koriste u medicinske svrhe i farmaceutski proizvodi, upotrebljavaju oralno ili su za spoljnu upotrebu ili u vidu injekcija za lečenje ljudi i životinja ili bilo koja materija koja ima iste osobine.⁴²

U tom smislu, uz medicinski proizvod obavezno se mora priložiti i uputstvo za upotrebu, koji mora sadržati:

- identifikaciju medicinskog proizvoda,
- terapijske indikacije,
- informacije koje je neophodno da potrošač upozna pre nego što počne da koristi proizvod,

---

⁴²Jamal Abdulrahman Mohamed. Proizvođač civilne odgovornosti i prodavac medicinskih preparata. Dar al-Fikr al-Arabi. 1993, str. 9-14

- uobičajene informacije za pravilnu upotrebu,
- opis neželjenih efekata koji mogu da se jave prilikom normalne upotrebe medicinskih proizvoda i ako je potrebno,
- ukazivanje šta treba preduzeti u takvim slučajevima, krajnji rok upotrebe i datum kada je uputstvo poslednji put revidirano.

Takođe, za proizvodnju, distribuciju i korišćenje lekova od izuzetnog značaja su standardi koje su proizvođači dužni da poštuju.⁴³

2.2.6.3 Piće i poljoprivredni proizvodi

Piće čine svi tečni proizvodi koji spadaju u predmet ishrane i materije koje se koriste u lečenju.

U pogledu vode za piće, važno je da potrošači budu upoznati sa kvalitetom vode za piće, jer taj kvalitet može direktno uticati na njihovo zdravlje.

Poljoprivredne proizvode čine svi proizvodi zemljoradnje do kojih se dolazi radom zemljoradnika i njima se smatraju svi proizvodi koji se upotrebljavaju u ishrani čoveka, kao što su: žitarice, voće i povrće, meso i mlečni proizvodi, ali i proizvodi koji se koriste u industriji – drvo za izgradnju, tekstil i vuna, pamuk i svila.

Prema Zakonu o zdravstvenoj ispravnosti predmeta opšte upotrebe Srbije⁴⁴ proizvođači i distributeri prehrambenih proizvoda treba da u svojim aktivnostima definišu svaki korak, koji je kritičan u pogledu bezbednosti hrane i da obezbede da se adekvatni bezbedonosni postupci identifikuju, sprovode, održavaju i preispituju.

Pri tome, shodno pomenutom Zakonu, pod pojmom životna namirnica podrazumeva se sve što se upotrebljava za hranu ili piće u prerađenom ili neprerađenom stanju.

---

⁴³ Vilus, J., *Pravna zaštita potrošača – uporednopravna studija sa posebnim osvrtom na prava potrošača u Evropskoj uniji*. Institut za uporedno pravo. Beograd, 1996, str. 56-136

⁴⁴ Zakon o zdravstvenoj ispravnosti predmeta opšte upotrebe ("Sl. glasnik RS", br. 92/2011)

S tim u vezi, bezbednost hrane predstavlja prioritet u zdravstvenoj zaštiti potrošača. Moderna trgovina hranom u svetu, zbog brzina dopremanja proizvoda potrošačima i ekstenzivnosti proizvodnje nametnula je problem bezbednosti hrane.

U procesu proizvodnje hrane postoji puno mesta na kojima može doći do kontaminacije. Zbog toga je potrebno identifikovati kritične tačke u lancu proizvodnje hrane koje bi mogle biti od značaja za bezbednost gotovog proizvoda.

Kritične tačke se mogu naći na putu od primarne sirovine, preko proizvodnje do transporta i pripreme hrane za konzumiranje.

Identifikacija i analiza kritičnih tačaka u proizvodnji hrane uvodi neophodnost pojačane kontrole kvaliteta prehrambenih proizvoda i dodatnih analiza.⁴⁵

2.2.6.4 Prirodni i industrijski proizvodi

Pod ove proizvode se ubraja sve što priroda daje čoveku, a mogu biti u gasovitom, tečnom i čvrstom stanju, ili ako se koristi iz vazduha, zemlje ili mora, kao npr. mermer, drvo iz šume ili morski plodovi.

Industrijska proizvodnja je rezultat određene radnje, prilikom korišćenja istog materijala ili promene materijala, pri čemu se dobija novi oblik. Tehnološka proizvodnja pretvara gvožđe u mašine, pakovanje industrijske robe kao kozmetički proizvodi, lekovi, gazirana pica, gde se pakuje uvezena roba.

Osnovni ekonomski cilj potrošača industrijskih proizvoda jeste maksimiziranje određene koristi, odnosno što bolji kvalitet uz što nižu cenu, dok je osnovni cilj industrijskih proizvođača maksimiziranje profita.⁴⁶

---

⁴⁵ Ajduković, G. et al., Tehnologija, kultura i razvoja. U: *Konkurentnost srpskih proizvođača hrane*. Centar za istraživanje razvoja nauke i tehnologije. Beograd, 2004, str.113-114

⁴⁶ Bošković, G., Radukić, S., Troškovi rešavanja ekoloških problema i cene industrijskih proizvoda. *Ekonomski horizonti*, 2011, 13, (1) str. 67

2.2.6.5 Namenska upotreba falsifikovanih materija

Da se dokaže da li postoji prevara falsifikatom, neophodno je da postoji uslov koji kaže, da li su spomenuti materijali namenjeni za prodaju ili za upotrebu. Zakonodavac ima zadatak da suzbija privrednu prevaru, da štiti i da ne menja trgovačke transakcije, te na taj način nema kazne za bilo koje drugo korišćenje, osim za prodaju falsifikovane robe, što znači ako falsifikovana roba nije namenjena za prodaju i ako je to roba za ličnu upotrebu, nema prekršaja.

U proizvodnji te robe treba da postoji namera za njenu prodaju, tj. potrebna je namera prodavca, proizvođača ili trgovca i to kao stvarna namera da je roba za prodaju, a ako osoba koja čini prevaru, robu koristi za ličnu upotrebu – nema krivičnog dela.

Da utvrdimo da li je falsifikovana roba namenjena za prodaju ili ne, to je realno pitanje koje sam sudija procenjuje, zato prevara mora biti fokusirana na gore navedene primere.

U Srbiji je krivično delo prevare definisano u Krivičnom zakoniku⁴⁷ u kome se pod prevarom navodi da će se kazniti lice koje u nameri da sebi ili drugom pribavi protivpravnu imovinsku korist, dovede koga lažnim prikazivanjem ili prikrivanjem činjenica u zabludu ili ga održava u zabludi i time ga navede da ovaj na štetu svoje ili tuđe imovine nešto učini ili ne učini.

Radnja krivičnog dela je navođenje nekog lica da učini ili ne učini nešto što je štetno za njegovu ili tuđu imovinu.

Navođenje predstavlja stvaranje odluke kod drugog da preduzme neke aktivnosti, odnosno da se uzdrži od toga i ono mora biti usmereno na imovinu.

Uslov za postojanje ovog krivičnog dela jeste da je oštećeni pod uticajem pogrešno stvorene predstave o nekoj činjenici nešto učinio ili propustio da učini i time naneo štetu svojoj ili tuđoj imovini.

---

⁴⁷ Krivični zakon ("Sl. glasnik RS", br. ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016)

Neophodno je utvrditi nameru izvršioca krivičnog dela, koja se sastoji u pribavljanju sebi ili drugome protivpravne imovinske koristi. Izvršilac krivičnog dela može biti svako lice koje mora postupati sa umišljajem.⁴⁸

2.2.7. Pravo potrošača na sigurnost

Pravo na sigurnost predstavlja jedno od temeljnih prava potrošača. Neka druga prava, kao što su pravo na informisanje, obrazovanje, zdravu životnu sredinu ili obeštećenje su, između ostalog, u funkciji ostvarenja sigurnosti potrošača, bilo da se radi o zaštiti njegovog života i zdravlja ili o zaštiti potrošača, kao slabije ugovorne strane.

Za razliku od mera kojima se potrošaču pruža zaštita, kao ugovornoj strani zato što kupljeni proizvod ili pružene usluge imaju nedostatke koji nisu nastali krivicom potrošača, zaštita života i zdravlja potrošača ostvaruje se putem prethodne kontrole, a uz pomoć mera preventivne prirode.

Prethodna kontrola se odnosi ne samo na proizvode, već i na usluge, a kao korisnici zaštite ne pojavljuju se samo potrošači, već i svako drugo lice, čija bezbednost može da bude ugrožena zbog nedostataka roba ili usluga.

Proizvodi namenjeni potrošačima, poput onih od kojih zavisi život i zdravlje, kao što su hrana, lekovi, alkoholna pica, donose proizvođačima velike zarade. Radi toga, oni nastoje da na tržište donesu nove proizvode, koji su često sumnjivog kvaliteta. Otuda i pravila da proizvodi, proizvodni procesi i usluge moraju biti bezbedni po život i zdravlje potrošača, odnosno da proizvođači mogu da plasiraju na tržište samo sigurne proizvode.

Francuski Zakon o potrošnji određuje da još od prvog plasiranja na tržište, proizvodi moraju da odgovaraju propisima koji se tiču sigurnosti i zdravlja građana, zaštite potrošača i dopuštenog odvijanja trgovačkih transakcija.

---

⁴⁸ Lazarević, Lj., Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije. Savremena administracija. Beograd, 2006, str. 585

Proizvođači i uvoznici su dužni da utvrde da li proizvodi mogu da puste u promet, kao i da na zahtev ovlašćenog lica pruže dokaze o izvršenoj kontroli.

Proizvodi i usluge moraju pod uslovima normalnog korišćenja, odnosno korišćenja koje se moglo razumno predvideti od strane proizvođača, da nude sigurnost koja se uobičajeno očekuje i da ne ugrožavaju zdravlje njihovih korisnika.

Dakle, moraju s jedne strane da budu neškodljivi po svojim svojstvima za zdravlje potrošača, a s druge strane, da budu takvi da se mogu bezbedno koristiti.⁴⁹

2.2.8. Politika zaštite prava potrošača u Srbiji

Na izrazito monopolizovanom tržištu Srbije, politika zaštite konkurencije, a u sklopu nje i politika zaštite potrošača, dobija veliki značaj. U savremenim pravnim sistemima, politika zaštite potrošača izdvaja se kao posebna grana prava i podrazumeva implementaciju sistema pravnih normi, sa ciljem da se pravnim sredstvima obezbedi zaštita potrošača.

Što je veći nivo pravne sigurnosti potrošača, to je i njihova mogućnost da donesu ekonomski racionalne odluke veća.

Korektno tržišno ponašanje od strane tržišnih subjekata, odgovarajuća trgovinska praksa, kao i ponašanje prema kupcima, turistima, korisnicima finansijskih usluga, ali i drugim potrošačima, jesu od velikog značaja za sve tržišne subjekte, a posebno za proizvođače.

Bez razvoja regulative iz oblasti zaštite prava potrošača, nije moguće uspostaviti zdravu konkurenciju, kao ni modernu tržišnu privredu sa osnovnim tržišnim funkcijama.⁵⁰

---

⁴⁹ Mićović, M., *Novo privredno zakonodavstvo*. U: *Pravo potrošača na sigurnost*. Kragujevac: Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu. Institut za pravne i društvene nauke, 2005, str. 181-182

⁵⁰ Madžar, L., *Politika zaštite potrošača u Srbiji sa aspekta politike zaštite potrošača u zemljama EU*. *Škola biznisa*, 2010, Broj 4.

Politika zaštite potrošača je oblast koja direktno može da doprinese uspehu ekonomskih reformi u Srbiji. Ova politika podrazumeva podsticanje aktivnog učešća građana na tržištu, a koje se zasniva na njihovom poznavanju potrošačkih prava i interesa.

Potrošači koji su u mogućnosti da donose adekvatne odluke na osnovu kvalitetnih informacija podstiču konkurenciju i unapređuju poslovanje privrednih društava, čime se stimuliše privredni rast.

S tim u vezi, potrošačima mora biti omogućeno da na delotvoran način ostvaruju svoja osnovna prava koja se odnose na bezbednost, obrazovanje i informisanje, zaštitu ekonomskih interesa, delotvorno rešavanje potrošačkih problema i zastupanje njihovih interesa, ali i dostupnost osnovnih roba i usluga.

Jačanje se ne odnosi samo na prava potrošača, već i na stvaranje okruženja koje omogućava potrošačima da ostvaruju i koriste svoja prava.⁵¹

Potrošač ima pravo da bude informisan na razumljiv način o:

- sastavu,
- svojstvima i karakteristikama proizvoda koji kupuje ili uslugama koje koristi,
- higijenskoj ispravnosti,
- kvalitetu,
- ceni,
- uslovima plaćanja,
- načinu korišćenja, održavanja proizvoda i opasnostima do kojih može doći prilikom njegove nepravilne upotrebe, kao i o
- riziku koji se odnosi na usluge koje koristi.⁵²

Informacije, za proizvode za koje je to zakonom, odnosno tehničkim propisom određeno, treba da budu sadržane u priloženom tehničkom uputstvu, uputstvu za upotrebu, odnosno deklaraciji.

---

⁵¹ Strategija zaštite potrošača za period 2013-2018.godine ("Sl. glasnik RS", br. 71/2013)

⁵² Zabel. B., *Tržno pravo*. Ljubljana, 1999, str. 478

U tu grupu proizvoda spadaju pre svega tehnički složeni proizvodi povodom kojih se potrošaču mora obezbediti deklaracija, garantni list, sertifikat, tehničko uputstvo i uputstvo za upotrebu.

Deklaracija, napisana na srpskom jeziku mora da sadrži podatke o:

- proizvođaču,
- zemlji porekla,
- uvozniku i dobavljaču,
- sastavu,
- količini,
- kvalitetu,
- datumu proizvodnje i roku trajanja ili datumu upotrebljivosti,
- načinu upotrebe,
- održavanja ili čuvanja proizvoda.

Deklaracija ne sme dovesti potrošača u zabludu u pogledu karakteristika, tako što će se namirnici pripisati svojstva i dejstvo koje ne poseduje ili posebne karakteristike koje poseduju i svi drugi slični proizvodi.⁵³

Uputstvo za upotrebu imavišestruku funkciju. Ono najpre treba da omogući ispravno korišćenje proizvoda, da pomogne potrošaču da izbegne pogrešno korišćenje koje ga može dovesti u opasnost, kao i da opredeli njegov izbor između različitih proizvoda.⁵⁴

Proizvođač je dužan, u cilju zaštite potrošača, da ga informiše o rizicima kojima može da bude izložen za vreme normalnog ili razumno predvidljivog korišćenja, ako se radi o rizicima koji se ne mogu uočiti bez adekvatnog upozorenja.

---

⁵³ Mićović, M., *Novo privredno zakonodavstvo. U: Pravo potrošača na sigurnost.* Kragujevac: Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu. Institut za pravne i društvene nauke, 2005, str. 184

⁵⁴ Vilus J., *Pravna zaštita potrošača – uporedno pravna studija sa posebnim osvrtom na prava potrošača u Evropskoj uniji,* Institut za uporedno pravo, Beograd, 1996, str. 30

Proizvodi koji mogu da ugroze život i zdravlje potrošača, životnu sredinu ili da nanesu štetu imovini potrošača i pored toga što se koriste u skladu sa njihovom svrhom, predviđenim uslovima i u roku trajanja, ne mogu se prodavati.⁵⁵

Pored navedenog, predmeti opšte upotrebe koji se stavljaju u promet, moraju biti snabdeveni ispravom proizvođača da na osnovu laboratorijskih ispitivanja odgovaraju propisima o zdravstvenoj ispravnosti.⁵⁶

Zaštita potrošača u Srbiji je ustavna kategorija.

U najvišem pravnom aktu Srbije, u članu 90. Ustava⁵⁷ garantuje se pravo zaštite potrošača sa naglaskom da su posebno zabranjene radnje usmerene protiv zdravlja, bezbednosti i privatnosti potrošača, kao i sve nečasne radnje na tržištu.

Međutim, zaštita potrošača u Srbiji dugo nije bila regulisana posebnim propisima, da bi tek 2002. godine bio donet zakon koji je posebno regulisao ovu oblast.

Važećim Zakonom⁵⁸ uspostavljen je nivo zaštite potrošača približan standardima koje oni imaju u državama članicama Evropske unije.

Njime je uređen način zaštite prava potrošača putem udruženja, kao i saveza, čija je oblast delovanja ostvarivanje ciljeva zaštite potrošača, vansudsko rešavanje potrošačkih sporova, prava i obaveze državnih organi u ovoj oblasti, kao i zaštita kolektivnog interesa potrošača.⁵⁹

S tim u vezi, neophodno je pomenuti da je nekorektno ponašanje trgovaca moguće evidentirati u različitim fazama poslovnog odnosa sa potrošačem, od oglašavanja novog proizvoda, preko izostavljanja neophodnih informacija, upotrebe sile prilikom zaključenja ugovora, do propuštanja da se pruži pomoć potrošaču nakon zaključenja posla.

---

⁵⁵ Mićović, M., *Novo privredno zakonodavstvo. U: Pravo potrošača na sigurnost.* Kragujevac: Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu. Institut za pravne i društvene nauke, 2005, str. 185

⁵⁶ Zakon o zdravstvenoj ispravnosti predmeta opšte upotrebe („Sl. glasnik RS“, br. 92/2011)

⁵⁷ Ustav Republike Srbije („Sl. glasnik RS“, br. 98/2006)

⁵⁸ Zakona o zaštiti potrošača

⁵⁹ Đanković, I. *Zaštita potrošača od nepoštene poslovne prakse u Republici Srbiji. Poslovna ekonomija*, 2016, 10(1), str. 313-314

2.2.8.1 Nepoštena poslovna praksa

Nepoštena poslovna praksa posebno pogađa kategoriju ugroženih potrošača, gde spadaju posebno ranjiva na poslovnu praksu ili na osnovni proizvod, zbog svoje mentalne ili fizičke zaostalosti ili senilnosti i čini ovu grupu posebno osetljivom na trgovačku praksu ili sam proizvod. Nepoštenom poslovnom praksom posebno se smatra obmanjujuća i nasrtljiva poslovna praksa.

Nepoštena poslovna praksa je ona koja je protivna zahtevima profesionalne pažnje i značajno narušava ili preti da značajno naruši ekonomsko ponašanje, u vezi s proizvodom prosečnog potrošača, na koga se to poslovanje odnosi ili kome je izložen, odnosno ponašanje prosečnog člana grupe, kada se poslovanje odnosi na grupu.⁶⁰

Nepoštenom poslovnom praksom se bitno narušava ekonomsko ponašanje potrošača i umanjuje njegova sposobnost da donese odluku, koja je zasnovana na svim potrebnim podacima, čime ga navodi da donese odluku o zaključenju posla, koju u drugačijim okolnostima ne bi doneo.

• *Obmanjujuća poslovna praksa*

Obmanjujućom poslovnom praksom smatra se ona aktivnost trgovca, kojom navodi ili preti da navede potrošača da donese ekonomsku odluku koju inače ne bi doneo, tako što mu daje netačne informacije, ili je, iako ne sadrži neistinite informacije, predstavljeno na način koji dovodi ili može da dovodi prosečnog potrošača u zabludu u pogledu:

- postojanja ili prirode proizvoda;
- osnovnih obeležja proizvoda;

---

⁶⁰ Zakon o zaštiti potrošača, član 18.

- obima obaveza trgovca, razloga za određeno tržišno postupanje, označavanja ili ukazivanja na lice koje posredno ili neposredno podržava i preporučuje trgovca ili proizvod;
- cene i načina na koji je obračunata ili postojanje određenih pogodnosti u pogledu cene;
- potrebe za servisiranjem, zamenom delova ili popravkom proizvoda;
- položaja, osobina ili prava trgovca ili njegovog zastupnika koji se odnose na njihov identitet ili imovinu;
- prava potrošača, uključujući pravo na popravku, zamenu ili povraćaj novca ili rizika kojima može biti izložen.

Obmanjujuća poslovna praksa postoji i u slučajevima ako trgovac navodi ili preti da navede prosečnog potrošača da donese neadekvatnu odluku, tako što oglašava proizvod, na zbujujući način kojim se otežava razlikovanje proizvoda od drugih proizvoda, žigova, naziva drugih proizvoda ili oznake drugog trgovca.

Obmanjujuća praksa je i ako trgovac krši odredbe kodeksa dobre poslovne prakse kojem je pristupio.⁶¹

Poslovanje trgovca se takođe smatra obmanjujućim, ako poziv na kupovinu i obaveštenje o karakteristikama i ceni proizvoda, koje trgovac dostavlja potrošaču, osim ako nešto drugo ne proizlazi iz okolnosti slučaja, ne sadrži važne informacije, kao što su:

- osnovna obeležja proizvoda u obimu koji odgovara datom proizvodu i upotrebljenom sredstvu komunikacije;
- naziv i adresa trgovca, a po potrebi naziv i adresa trgovca, u čije ime posluje;
- cena proizvoda, uključujući poreske i druge dažbine, troškove transporta, poštarinu i troškove isporuke;
- pravila o plaćanju, isporuci i izvršavanju ugovornih obaveza i načinu postupanja po pritužbama potrošača, ako pravila odstupaju od zahteva profesionalne pažnje;
- obaveštenje o pravu na jednostrani raskid ugovora.⁶²

---

⁶¹ Zakon o zaštiti potrošača, član 19.

⁶² Zakona o zaštiti potrošača, član 20.

U obmanjujuću poslovnu praksu spadaju i *prevarna propuštanja trgovca*, koja postoje kada on skriva važne informacije ili pruža nejasna i dvosmislena obaveštenja potrošačima i navodi ih ili je verovatno da će ih navesti da donesu odluku o pravnom poslu koju inače ne bi doneli.

Prevarna propuštanja, kako su u Zakonu⁶³ definisana, uskraćuju potrošačima informacije koje su im potrebne za razumno odlučivanje.

Skrivanje važnih informacija ili pružanje informacija neblagovremeno i na nejasan, nerazumljiv način, kao i propuštanje da potrošačima istakne poslovnu svrhu svog obraćanja, takođe spadaju u prevarna propuštanja.

U prevarna propuštanja neistinite tvrdnje trgovca da postupa u skladu sa određenim kodeksom ponašanja čiji je potpisnik, a koji je odobren od državnog organa ili određene organizacije i podržava njegovu poslovnu politiku ili prodaju njegovih proizvoda.

Zatim, trgovac obmanjuje potrošača oglašavanjem vrlo jeftinih proizvoda, iako ne postoje dovoljne zalihe, navodeći da će proizvod biti raspoloživ u kratkom roku ili da će biti raspoloživ u kratkom roku pod određenim uslovima, s ciljem da se potrošač navede da odluku o kupovini donese bez odlaganja, i da mu se uskrati prilika ili vreme potrebno za donošenje razumne odluke.

Potrošač se suočava i sa lažnim tvrdnjama trgovca da je određeni proizvod u prometu u skladu sa pozitivnim propisima ili da prestaje sa poslovanjem ili da se premešta u druge poslovne prostorije i cilju rasprodaje proizvoda.

---

⁶³ Zakona o zaštiti potrošača, član 21.

- ***Nasrtljiva poslovna praksa***

Nasrtljiva poslovna praksa, odnosno agresivna poslovna praksa, kako se još naziva, poseban je oblik nepoštene poslovne prakse i postoji u situacijama, kada se na osnovu činjeničnog stanja, može utvrditi da trgovac uznemiravanjem, prinudom (uključujući fizičku prinudu) ili nedozvoljenim uticajem, narušava slobodu izbora ili postupanja prosečnog potrošača u vezi sa određenim proizvodom. Time se on navodi ili je verovatno da će se navesti da donese ekonomsku odluku koju inače ne bi doneo.

Nedozvoljeni uticaj jeste zloupotreba pozicije moći u cilju vršenja pritiska na potrošača, na način koji bitno ograničava njegovu sposobnost da ostvari odgovarajući nivo obaveštenosti, kao i da donese racionalnu odluku kod odlučivanja, bez obzira da li se upotrebljava ili stavlja u izgled upotreba fizičke sile.

Prema Zakonu⁶⁴ postoje kriterijumi na osnovu kojih se utvrđuje postojanje nasrtljive poslovne prakse i oni moraju biti ispunjeni, da bi neka radnja imala obeležje te prakse.

Elementi kriterijuma su:

- vreme,
- mesto,
- priroda,
- trajanje nasrtljive poslovne prakse i
- upotreba pretećeg jezika ili ponašanja.

Takođe, u pogledu kriterijuma, treba da postoji nedvosmislena činjenica da trgovac svesno, u nameri da utiče na odluku potrošača, u vezi sa proizvodom, koristi nesrećni slučaj koji se dogodio potrošaču ili teške okolnosti u kojima se potrošač nalazi, a koje utiču na njegovu sposobnost za rasuđivanje.

---

⁶⁴ Zakon o zaštiti potrošača ("Sl. glasnik RS" br. 62/2014 i 6/2016-dr. zakon)

Prisustvo teške ili nesrazmerne vanugovorne prepreke koju trgovac postavlja potrošaču koji želi da ostvari ugovorom zagarantovana prava i pretnja trgovca da će protiv potrošača preduzeti zakonsku meru koja mu nije dostupna u skladu sa zakonom, takođe je jedno od obeležja kriterijuma.⁶⁵

U Zakonu⁶⁶ su navedeni postupci trgovca koji imaju takva obeležja, koja ih uvek svrstavaju u nasrtljivu poslovnu praksu, to su:

- stvaranja utiska kod potrošača da ne može napustiti prostorije dok ne zaključi ugovor,
- posete potrošaču, u njegovom stambenom prostoru, bez njegove prethodne saglasnosti, suprotno zahtevu da se napusti ili da se ne vrati, osim ostvarivanja potraživanja iz ugovora,
- višestrukog obraćanja potrošaču, protivno njegovoj volji telefonom, faksom, elektronskom poštom ili drugim sredstvom elektronske komunikacije, osim radi ostvarivanja potraživanja iz ugovora,
- zahteva da potrošač koji namerava ostvariti svoja prava iz polise osiguranja dostavi dokumenta koja se ne mogu smatrati značajnim za ocenu osnovanosti njegovog zahteva ili uporno izbegavanje da se odgovori na zahtev potrošača radi odvrćanja od ostvarivanja njegovih ugovornih prava,
- direktnog podsticanja dece putem oglasa da kupe ili utiču na roditelje ili druga odrasla lica da za njih kupe proizvod koji je predmet oglašavanja,
- zahteva potrošaču da plati, vrati ili čuva proizvod čiju isporuku nije tražio,
- direktnog obaveštavanja potrošača da su posao ili egzistencija trgovca ugroženi, ako potrošač ne kupi određeni proizvod,
- stvaranja lažnog utiska kod potrošača da je osvojio ili da će osvojiti bezuslovno ili uz ispunjenje određenog uslova nagradu ili neku drugu korist, ako ta nagrada ili druga korist nije predviđena ili ako je preduzimanje bilo kakve radnje usmerene na ostvarivanje te nagrade ili neke druge koristi uslovljeno plaćanjem određenog novčanog iznosa od strane potrošača ili da mu prouzrokuje određene troškove.

---

⁶⁵ Đanković, I., Zaštita potrošača od nepoštene prakse u Republici Srbiji. *Poslovna ekonomija*, 2016, 10(1), 312-332.

⁶⁶ Zakona o zaštiti potrošača, član 21.

- **Prevarno oglašavanje**

U širem kontekstu nepoštene poslovne prakse, smatra se i prevarno oglašavanje i reklamiranje proizvoda i usluga i označava svako oglašavanje koje na bilo koji način rečima ili prikazivanjem, uključujući i prezentaciju, dovodi ili će verovatno dovesti u zabludu potrošače, kojima je upućeno ili do kojih dopire.

Zbog svoje prevarne prirode, kao ključni element ovog oglašavanja je da će ono verovatno uticati na ekonomsko ponašanje potrošača i koje će iz tih razloga štetiti ili će nanositi štetu konkurentu.

Prevarne ili lažne oglašavane poruke stvaraju pogrešan utisak kod potrošača o proizvođaču ili o ponuđenim proizvodima i uslugama. Ovakvo oglašavanje je u velikom broju slučajeva neistinito i potrošačima ne daje realnu informaciju.⁶⁷

Prilikom utvrđivanja da li je neko oglašavanje prevarno u obzir treba uzeti sve njegove karakteristike (Direktiva 2006/114/EU, čl. 3),⁶⁸ a naročito svaku informaciju koja se odnosi na:

- Karakteristike proizvoda ili usluge, njihovu podobnost, prirodu, sastav, način i datum proizvodnje ili pružanja usluge, primerenost nameni, način upotrebe, količini, specifikaciji, geografskom ili trgovačkom poreklu, efekti koji se mogu očekivati od njihovog korišćenja, odnosno rezultata i karakteristika proba ili provera koje su sprovedene na robama i uslugama,
- Cenu i način na koji je cena izračunata i uslova pod kojima je roba isporučena ili usluga obezbeđena,
- Prirodu, bitna obeležja i prava oglašivača, njegov identitet i imovinu, kvalifikacije i posedovanje prava industrijske, privredne ili intelektualne svojine, kao i nagrade i istaknuta svojstva.

Prilikom oglašavanja i reklamiranja, pošiljalac oglasne poruke mora da se pridržava načela dobrih poslovnih običaja, lojalne konkurencije i profesionalne etike.⁶⁹

---

⁶⁷ Đanković, I., Zaštita potrošača od nepoštene prakse u Republici Srbiji, *Poslovna ekonomija*, 2016, 10(1), str. 312-332

⁶⁸ Directive 2006/114/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December concerning misleading and comparative advertising (codified version) – Text with EEA relevance, OJ L C 376/21

Nije dopušteno oglašavanje koje dovodi u zabludu ili je verovatno da će dovesti u zabludu potrošače, kojima je upućeno, pa je verovatno da će zbog toga ono uticati na njegovo ekonomsko ponašanje.

Poslovni subjekti u poslovanju hranom, pod čijim se imenom hrana stavlja u promet moraju deklarirati proizvod na način kojim se ne obmanjuju potrošači, a naročito u pogledu:

- karakterističnih osobina hrane, posebno njene prirode, identiteta, svojstava, sastava, količine, trajnosti, porekla i načina proizvodnje,
- pripisivanje hrani osobina i svojstava koje ne poseduje i preuveličavanja karakteristika hrane koje poseduje i druga hrana iste vrste,
- deklarisanje mora da se vrši na način kojim se hrani ne pripisuju osobine sprečavanja i lečenja bolesti ljudi.

S tim u vezi, potrošači se često obaveštavaju da je skoro svaka peta deklaracija na proizvodima nepotpuna ili neispravna, a najviše propusta je na mlečnim proizvodima, bezalkoholnim pićima i proizvodima za kupce sa posebnim načinom ishrane.

Takođe, potrošaču se mora obezbediti pravo na ispravnu i neobmanjujuću informaciju o hrani koja se koristi u ishrani, kao i da se obezbedi jasno i čitljivo deklarisanje, odnosno označavanje hrane.

Iako Zakon o zaštiti potrošača pruža solidnu zaštitu potrošačima, imajući u vidu standarde i praksu Evropske unije, ipak izostaje njegova efikasna primena.

Potrošači se uglavnom obraćaju udruženjima, kada su im povređena prava nesaobraznim proizvodom ili uslugom ili zbog netačnosti deklaracije na proizvodu.

Potrošači se ređe obraćaju udruženjima, u vezi nepoštene poslovne prakse. Oni o ovoj problematici ne znaju mnogo i zbog toga su malobrojni zahtevi za zaštitu ovih prava u praksi.

Da bi se promenilo, udruženja treba da se više angažuju oko edukacije potrošača, a inspeksijski i sudski organi da obezbede transparentniji rad kako bi informacije o ishodu rešavanja žalbi potrošača u vezi ovih pitanja dolazile do njih.

U cilju povećanja stepena efikasnosti u funkcionisanju Zakona, mora se povećati i nivo obrazovanosti potrošača.

---

⁶⁹ Zakon o oglašavanju („Sl. glasnik RS“, br. 6/2016), član 4.

Informisani i obrazovani potrošač ima mogućnosti da kroz zaštitu prava od pasivnog postane aktivni potrošač svestan svojih prava.

Zakon je dobar onoliko koliko je dobra njegova primena.⁷⁰

Zbog svega navedenog, potrebna je edukacija i bolja informisanost građana, jer su učestali primeri zloupotrebe loše informisanosti potrošača. Obrazovanje o pravima je neophodno za sticanje veština i znanja koja osposobljavaju potrošače i omogućuju njihovu primenu radi opšteg dobra.⁷¹

2.2.9. Oblici materijalnih dokaza

Preduzimač prevarom, lažima, falsifikatom dovodi u zabludu, kao i promenama u stvarnosti, količini i prirodi robe. Sve to uobličava postizanje elemenata u materijalnim dokazima u celini:

- materijalna aktivnost i rezultat i
- povezanost materijalnih aktivnosti i dobijenih rezultata.

Libijski zakon kažnjava samo početak izvršenja krivične radnje, ne čekajući da se ispune svi elementi materijalnih dokaza, što znači da zakon zaustavlja počinioca da dođe do rezultata koji su njegov cilj, protiv njegove volje, kao npr. oduzimanje robe iz transporta koja je umanjena u težini, u odnosu na fakturu koju ima prevoznik.

Sve to predstavlja drugi oblik materijalnih dokaza postojanja prevare u trgovini, kao što može da dođe do učešća i doprinosa, npr. u slučaju gde postoji veći broj učesnika u izvršavanju prevara.

Ovi slučajevi se mogu objasniti kao:

- zabrana izvršenja delo u celini,
- učešće, doprinos i pokušaj.

---

⁷⁰ Đanković, I., Zaštita potrošača od nepoštene prakse u Republici Srbiji. *Poslovna ekonomija*, 2016, 10(1), str. 312-332

⁷¹ Bataveljić, D., Od Caveat Emptor do Caveat Venditor, U: *Zakonska regulativa zaštite potrošača*. Kragujevac: Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Centar za pravo transfera tehnologija, 2009, str. 105-123

2.3. Zabrana izvršenog dela u celini

Materijalni dokazi za bilo koji prekršaj su radnje zabranjene zakonom ili propusti u radnjama propisanim zakonom, tj. svesna radnja kao falsifikovanje robe ili kao pravni prilog na robu⁷² koji predstavlja pozitivnu ili negativnu radnju.

Ako je radnja pozitivna ili negativna, odnosno ako je prekršaj rezultat zločina, a to se utvrdi materijalnim dokazima, znači da je rezultat uslov za potvrdu postojanja materijalnih dokaza ili se smatra neuspehim pokušajem, ako ne postoje dokazi ili dolazi do formalnog kršenja zakona. U tom slučaju kriminalizacija, odnosno povreda zasniva se na nedozvoljenom ponašanju, koje ne dovodi do postojanja štete ili povrede, nego je šteta apstraktne prirode, jer svaki prekršaj zakona, ako ne povredi nikog, takođe je prekršaj.

Do materijalnih dokaza za prevare u trgovini se dolazi kada se izvrši radnja zabranjena zakonom i realizuje se njegovim elementima a što zahteva identifikovanje tih elemenata za svaki pojedini slučaj prevare prekršaja u jasnom obliku.

Takođe, može se primeniti i na odgovarajuća počinjena dela. Zbog toga je neophodno pozvati se na Zakon o zabranama prevare i na važeći tekst, kao i običajno pravo u trgovini i proizvodnji. Pri čemu se može zaključiti da učinjena radnja predstavlja zločin, zbog čega se kažnjava.

Mora se dati adekvatan opis elemenata jasno izloženih. Nije dovoljno reći da je sama radnja zločin bez jasnog opisa i on ulazi u objašnjenje pojmova praktično i zakonski.

Skoro sva zakonodavstva se slažu da između izvršenog krivičnog dela i dela u pokušaju nema razlike, u kažnjavanju i kriminalizaciji, tako da se desi izvršenje dela u celini potpisivanjem ugovora između dve strane, tj. da se usklade ponuda i prihvatanje iste, i to znači da prestupnik prikaže robu za prodaju, sa znanjem da je neispravna u pojedinim elementima koji su zakonski određeni.

---

⁷² Ahmed Raouf Abid, *Objašnjenje Dodatnog krivičnog zakona*, Dar al-Fikr al-Arabi, 1969, str. 225- 227

Time je preduzimač žrtva prevara u izvršenom delu u celini ako potpiše ugovor, a roba je neispravna, kao npr. falsifikuje stvarnu robu u broju ili sertifikatu ili njene najvažnije osobine i u tom smislu, nije važno da li je ugovor usmen ili pisan, trgovački ili građanski, kao i da li je postojalo nešto o ugovoru o materijalnim vrednostima, čije posedovanje prelazi na kupca samim potpisom ugovora, kao roba i materijali, gde jedno zauzima mesto drugog. Može doći i do zakašnjenja prenosa vlasništva, čiji je uzrok sortiranje, merenje težine ili merenje na metar.

Nakon što bude potpisan ugovor, svaka radnja, koja se čini na štetu drugoj, smatra se prevaram u celini, u svim slučajevima, od vremena kada je potpisan.⁷³

Kašnjenje izvršenja ili kašnjenja izvršenja jednog dela, sa bilo kojim zakonskim ili praktičnim razlogom, ne sprečava da se kaže, da je došlo do prevare u celini, bilo da je izvršena falsifikatom ili prevaram.

Neizvršenje ugovora je izričito civilna nadležnost i nema veze sa prevarnom radnjom u njenom obliku, kao i ako je ugovorom napisan razlog koji ga poništava, nije važno ako je uzrok raskida ugovora prevara ili bilo koji drugi razlog.

Neaktuelnost utiče na poništenje ugovora ako postoji radnja prevare.

Zakon o zabrani prevara ima za cilj održavanje poverenja na tržištu i osnovama trgovine i industrije. Krivična prevara putem falsifikata u celosti postiže se približavanjem ponude i njenog prihvatanja, gde prestupnik odustaje od prevare, a to ne isključuje postojanje prevare.

Čak ako prestupnik pristane na odustajanje prodaje robe i vrati preduzimaču vrednost robe gde preduzimač ne uočava stvarnost robe sve to ne osporava postojanje zločina u celini.

Može se zaključiti da sudstvo u većini slučajeva krivičnih dela prevare u trgovini, naginje ka tendenciji na potpun opis dela prevare, ne pokazujući na koju vrstu zločina se odnosi.

Postojeći propisi i izmene doprinose tačnom definisanju materijalnih dokaza u pogledu krivičnih dela prevare u trgovini.

---

⁷³ Abdulhamid Shawarbi, *Zločini za prevaru i disciplinu*, izdanje I, Dar Elfker al-Jamiy, 1989, str. 129-132

2.3.1. Pokušaj

Ako prestupnik ne postigne rezultat koji je osmislio i hteo pomoću lažnih metoda, ne oslobađa se od kazne i kažnjava se za pokušaj u zločinu prevarom i falsifikatom, ako je počeo da ostvaruje radnju koju je planirao, a nije uspeo da je ostvari.

Može da dolazi do prevara u trgovini između više učesnika – gde učestvuje više lica, zavisno od toga da li se događa u svim stepenima zločina ili u pojedinačnom zločinu.

Više prestupnika uzima oblik učešća ili doprinosa. Svaki od ovih oblika biće posebno prikazan.

Izvršavanje ili napuštanje akta zločina u principu prolazi kroz više faza, pre nego što dođe do poslednje faze prevare, odnosno izvršenja.

U slučaju i da ne dođe do izvršenja u celosti, tj. iako se ne prelazi prvi korak, nego je postojala faza pripreme zločina, sve to se ubraja u pokušaj.

2.3.1.1 Termin pokušaja i uslovi koji treba da se ispune u zločinu prevare u trgovini

Libijski krivični zakon propisuje u 3. članu, poglavlja 3, tekst 59, početak izvršenja radnje sa ciljem činjenja krivičnog dela⁷⁴.

Prema pomenutom zakonu, lice koje vrši prevarnu radnju se kažnjava za pokušaj čak i u slučajevima gde je svrha postizanja zločina nemoguća, zbog objektivnih realnih uslova nepoznatih prestupniku.

---

⁷⁴ Mohamed El Houni, Sveobuhvatno u Libijskom krivičnom zakonu, Drugo izdanje, Dar Alkutub Alwatania, 2007, str. 112-114

Pokušaji u opštem okviru ne počinju, ako se ne učine njeni prvi koraci u izvršenju i to se čini bez zabune. Na osnovu ovog dokaza nema mesta pokušaju, ako prestupnik nije započeo izvršenje zločina ili nije započeo nijednu radnju, koja direktno vodi ka izvršenju zločina.

Zato se svaka radnja bez izvršenja zločina smatra pripremom za zločin koji je u principu nekažnjiv, samo ako zakonodavac izrekne kaznu pri razmatranju određenog slučaja.

Nisu dovoljni prvi koraci u izvršenju da se na osnovu toga tvrdi da postoji pokušaj, već se traži potvrda drugog dokaza, a to je odsustvo volje zločinca da izvrši zločin nezavisno od njega. Do toga dolazi ako se zločinac uplašio od kazne ili mu savest nije dozvolila, pa je odustao od nastavka izvršenja zločina. Mora da bude spoljašnji uzrok nezavisan od njegove volje u materijalnom ili moralnom smislu, zatim bilo koja faza pre izvršenja zločina može da dovede do svojevoljne promene mišljenja ili nehotične promene mišljenja.

Postoji vrsta pokušaja poznata pod imenom *neuspešan zločin*, a to je kad zločinac ne postigne svoj cilj, iako je upotrebio sve metode koje vode do toga da zadovolji svoj cilj, kao u slučaju nedostatka znanja u vršenju prevare ili upotreba nepreciznih alata u prevari.

Zločin može biti *zaustavljen*, ako prestupnik ne izvrši potrebne radnje koje dovode do prevare, čiji uzrok je izvan njegove volje, npr. prevarant koga uhvate gde dodaje alkohol u piće sa namerom da prevari.⁷⁵

Pored zaustavljenog zločina i neuspešnog zločina, postoji i *nemogući zločin*, kao vrsta zločina u pokušaju. Kažnjava se pokušaj čak i u slučaju gde je svrha od postojanja zločina nemoguća zbog realnih uslova nepoznatih prestupniku.

Kažnjavanje početaka vršenja prevare bez čekanja zaključenja ugovora pokazuju nam da zakonodavac nema za cilj istragu o postizanju posebnog interesa, nego ima za cilj postizanje većih interesa, a to su opšti interesi koje propisuje Zakon o zabrani prevare za zaštitu opštih interesa. Osnova sprečavanja prevare upućuje u ispravno ponašanje ljudi.

---

⁷⁵ Mohamed Ramadan Bara, *Objašnjenje krivičnog zakona*, Izdanje I, Nacionalni centar za istraživanja i naučne studije, Libija, 1997, str. 64-66

Cilj zakonodavca propisanom kaznom za pokušaj prevare je da omogući nadležnim organima za istragu da utvrde prevaru putem periodičnog praćenja, bez čekanja da dođe do zločina, zatim da uputi oštećenog da ne podnosi tužbu.

Zakon o zabrani prevare urobi ilustruje identifikovanje prevara i kažnjava pokušaj prevare u jasnom obliku kažnjavanjem potpunog krivičnog dela, što je predviđeno poglavljem 4, Zakona o zabrani trgovačkih prevara.

Međutim, zakonodavac koristi situaciju i kažnjava pokušaj prevare u jasnom obliku kažnjavanjem potpunog krivičnog dela na osnovu poglavlja 4, Zakona kako bi se sprečila pojava prevare, kao i uticaj većine propisa koji vode u istom smeru.

Može se zaključiti da libijsko sudstvo ne proširuje pojam početka pokušaja i da ne smatra izloženu falsifikovanu robu za prodaju pokušajem prevare, već je smatra potpunim zločinom, tj. u pitanju je potpuno krivično delo.

U tom smislu, ovaj propis sa zakonske strane je pravilan, a sudstvo ga smatra kao zakonsku osnovu kojom se ono vodi.

Ne zabranjuje izlaganje robe za prodaju početkom izvršenja pokušaja prevare, kao npr. izlaganje falsifikovane robe na tržište radi prodaje ili ponuda kao npr. prodaja neispravnog brašna.

U srpskom zakonodavstvu, navodi se u Krivičnom zakoniku, da će se onaj ko sa umišljajem započne izvršenje krivičnog dela, ali ga ne dovrši, kazniti za pokušaj krivičnog dela, za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora od pet godina ili teža kazna, a za pokušaj drugog krivičnog dela samo kad zakon izričito propisuje kažnjavanje i za pokušaj.⁷⁶ Učinilac će se za pokušaj kazniti kaznom propisanom za krivično delo ili ublaženom kaznom.⁷⁷

Takođe, ko drugog sa umišljajem podstrekava na izvršenje krivičnog dela čiji pokušaj je po zakonu kažnjiv, a delo ne bude ni pokušano, kazniće se kao za pokušaj krivičnog dela.⁷⁸

---

⁷⁶ Krivični zakonik ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016), član 30, tačka 1.

⁷⁷ Krivični zakonik, član 30, tačka 2.

⁷⁸ Krivični zakonik, član 34.

2.3.2. Učešće i doprinos u trgovinskoj prevari

Bilo koji zločin može pojedinac da izvrši ili više osoba da učini isti zločin u procesu njegovog izvođenja, u svim ili u pojedinim fazama. To znači da, zločin može biti pojedinačan, kao i putem učešća i doprinosa više članova i u tom slučaju značajan je doprinos pri izvršenju krivičnog dela, koji propisuje krivično zakonodavstvo.

U doprinosu pri izvršenju krivičnog dela učestvuje svaki učesnik od kojih je svaki pojedinac od učesnika učestvovao u radnjama izvršenja, koja čine zločin, a koji je definisan u krivičnom propisu, pa se time vidi da doprinos ispoljava saučešće pojedinaca u izvršenju zločina u materijalnom smislu.

Svaki saučesnik se smatra učesnikom u zločinu i kažnjava se propisanom zakonskom kaznom, kao da ju je učinio kao pojedinac.

Učesnikom u predašnjem shvatanju, prema libijskom krivičnom zakonu smatra se svaki pojedinac koji je učestvovao u zločinu i lično izvršio jedno krivično delo ili samo jednu krivičnu radnju u zločinu izvršenja materijalnih dela.

Prema teoretičarima, doprinos u zločinu se ostvaruje:

- u svakom slučaju gde je dokazano da postoji dogovor, odnosno plan između dva ili više lica u ostvarivanju i izvršenju zločina, čak i ako učešće pojedinca u izvršenju dogovora ne ulazi u okviru definicije zakona kao materijalni dokaz za zločin;
- u svakom slučaju gde je dokazano da postoji dogovoren plan između više lica za izvršenje zločina i stvarno dođe do izvršenja ovog zločina, čak i kada pojedini učesnik nije znao ili je nesvesnim učešćem učestvovao u izvršenju zločina, takođe se smatra da je sa ostalima doprineo izvršenju zločina;
- slučaj koji je propisao krivični zakonodavac kao učešće u zločinu - u ovom slučaju fizičko izvršenje zločina od strane nekih učesnika ili pojedinaca, dok ostali samo pomažu i vrše sporedne radnje koje ne dovode do učešća u svim ili pojedinim zločinima, jer učestvuju u sporednim radnjama.

Teškoće u razlikovanju između učešća i doprinosa u praksi, zakonodavac doprinosi u razrešenju tih teškoća.

Libijsko krivično pravo u stavu 100.⁷⁹ striktno određuje radnje koje dozvoljavaju da se ne smatra učesnikom u zločinu ili prekršaju, ako nema kazne propisane za učešće i u Zakonu se navodi, da se smatra učesnikom u kriminalnoj radnji ili prekršaju, ko ne učestvuje direktno u njenom izvršenju ali je izvršio neku od sledećih radnji:

- Svako ko podstiče na radnju u cilju izvršenja zločina, ako je ta radnja uzrok podsticanja;
- Svaki pojedinac ili grupa koji je učestvovao u davanju oružja ili mašina ili bilo šta drugo korišćeno za izvršenje zločina sa svojim znanjem ili je pomagao drugima putem pripremi, olakšavanja ili dopuni pri izvršenju zločina;
- Svako ko je učestvovao u dogovoru sa drugim licem da izvrše zločin, a koji je učinjen na osnovu postojećeg dogovora;
- Svako ko je obećao da obezbedi skladište, prostor za dogovore kao i smeštaj za jednog ili više učesnika, koji su saučesnici u razbojništvu ili koji vrše nasilje protiv državne bezbednosti, ili opšte bezbednosti, ili protiv stanovnika, ili privatne imovine, sa svesnim ponašanjem da čine zločin. Učešće u sitnim prekršajima se ne kažnjava.

Očigledno je da u ovim poslovima učesnik ne učestvuje u izvršenju u bilo kom smislu nasuprot licu koje doprinosi, ali pomaže u izvršenju i olakšava da dođe do zločina ili ih podstiče da izvrše zločin i uslovljava se mogućnost kažnjavanja, ako je znao da će doći do zločina, a ako nije znao, ne kažnjava se.

Takođe, potrebno je da postoji uzročna veza između radnje učesnika i izvršenja zločina prevare.

Može se zaključiti da podsticaj po krivičnom zakonu čini deo celine učešća i razlikuje se od podsticaja po zakonu o Zabrani prevara u trgovinskom zakonu, jer Krivični zakon kaže da se podsticaj manifestuje u ohrabrenju učesnika, u krivičnom delu, sa jasnim i direktnim sredstvima određenim zakonom.

---

⁷⁹ Mohamed El Houni, Sveobuhvatno u Libijskom krivičnom zakonu, Drugo izdanje, Dar Alkutub Alwatania, 2007, str. 302-305

Dok po trgovinskom zakonu imamo posebno shvatanje, da se njegov sadržaj odnosi na žrtve trgovinskih prevara u svakom smislu i svih potrošača. I drugim sadržajima se razlikuje od krivičnog zakona. Podsticaj se ovde usmerava na preduzimača da učini grešku.

Dakle, ova razlika ne predstavlja postojanje sličnosti između ova dva zakona. Podsticaj za upotrebu neispravnih sirovina ili upotreba falsifikovanih materijala dovodi na kraju do lakše prevare preduzimača i to se može smatrati neindirektnim ubeđivanjem od strane prevaranta da dođe do prevare ili u istrajnost vršenja prevara.

Često se dešava da strana koja ima korist od prevare bude lice koje doprinosi u potrošnji neispravnih proizvoda.

Kako god da se desi, zakonodavac navodi da je podstrek za upotrebu neispravnih materijala u stvari nezavisan zločin od bilo kog drugog zločina, a da upotreba potrošača neispravnih materija nije krivično delo, ali podstrek za njenu upotrebu stvara krivičnu radnju zbog koje se kažnjava.

Zločincem se smatra glavni izvršilac, a ne učesnik u zločinu.

Razgovor o učešću dovodi do priče o moralu zločinca, što je novija teorija prihvaćena u zakonima o kriminalitetu i libijskom kriminalnom zakonu u članu 100. Ovaj zakon navodi da ko iskoristi lice koje nije kažnjavano zbog ličnih okolnosti ili ličnih osobina da izvrši zločin, kažnjava se kao i lice koje ga je iskoristilo.

Ako se neko lice ubedi da izvrši zločin, postaje u izvesnim slučajevima kao robot u izvršavanju naredbi zločinca, bez stvarnog shvatanja radnje koju je izvršio, ponekad čak nije ni svestan da je izvršio prekršaj.

Taj slučaj se najviše tiče radnika koji izvršavaju postavljena neredenja, a po njima se ne primećuje da postoji cilj za izvršenje krivičnog dela, kao radnik koji izvršava hemijske eksperimente koji su mu napismeno predati od strane fabrike, gde on ne zna da sastav u sebi ima neispravan element ili je falsifikovan.

2.3.3. Moralni elementi zločina u trgovačkim prevarama

Libijski zakonodavac u trećem delu 4. poglavlja u članu 62. Kaznenog zakona navodi „ne kažnjava za radnju učinjenu ili neučinjenu koje zakon smatra zločinom samo ako se učini svojevolejno.“⁸⁰

„Ne kažnjava se za radnju koje zakon smatra zločinom, odnosno krivičnom radnjom ili prekršajem, ako se ne učini i namerno sa izuzetkom prekršaja ili krivičnog dela, koje su propisani zakonom, ako je ta radnja izvršena nenamerno ili greškom.“

„U prekršaju su svi koji su učestvovali u izvršenju date radnje ili nisu učestvovali u planiranju zločina ili su ga učinili greškom ako su ga učinili samovoljno.“

Iz navedenog sledi da se moralni dokazi uzimaju iz svesno učinjenih prekršaja i prestupa koje zovemo zločinačkom namerom, što govori da može doći do prestupa iz nehata, a to zakon priznaje u nekim izuzetnim slučajevima, dok poreklo prekršaja nema nameru da učini štetu, ako je zakon propisao drugačije.

Ovo pravilo u oblasti kriminala primenjuje se takođe, u Zakonu o zabrani prevara u robi, gde se priključuje kriminal i nameran prekršaj, što zahteva da se naglasi namera i dokaže u svakom slučaju, posebno ako zavisi od kriminala i prekršaja.

Osnovne odlike između namernih i nenamernih zločina, po Zakonu o zabrani prevare u robi i kako se sudstvo odnosi prema moralnim dokazima, kao i koje su teškoće tužilaštva da ih dokaže, dovode do sledećih pitanja:

Osnova namernih zločina koje proučava sudstvo po zakonu o trgovinskim prevarama

Osnova zločina izvršenih nenamerno - proučava sudstvo po zakonu o trgovinskim prevarama.

---

⁸⁰ Mohamed El Houni, Sveobuhvatno u Libijskom krivičnom zakonu., Drugo izdanje, Dar Alkutub Alwatania, 2007, str. 123-126

2.3.3.1 Osnova namernih zločina koje spadaju u resor sudstva, a kojima se upravlja po zakonu o trgovinskim prevarama

Moralni dokazi za zločin u trgovini odnose se na nameran zločin izvršen savesnim i slobodnim izborom da se donese odluka, na koji način će se izvršiti zločin povezan sa prevarom. Ovo je izraženo u gore navedenim slučajevima, odakle vidimo da ima zločinačke namere.

Osnovu moralnog dokaza čini loša namera. Ako nema namere da se izvrši prevara, ne smatra se zlonamernim i time nema osnova za moralne dokaze. Na osnovu toga dostupnost elemenata krivičnog dela predstavlja u stvarnosti materijalne dokaze, da postoji zločin čije je kažnjavanje potrebno.

Kriminalna greška ili greška u prekršaju zahteva znanje i volju kod počinioca zločina i treba da je poslednja voljna krivična radnja, kao i da je počinilac svestan u svim fazama da čini zločin.

Ova greška kao što kažu propisi krivičnog zakona ne pretpostavlja se, nego utvrđuje.

Pretraga o postojanju loše namere u zločinu prevare varanjem, ne može se osloniti samo na fizički zločin. Istraga do koje se obično dođe i napiše zapisnik nije sama po sebi dovoljna i potrebno je ispitati da li je postojala zla namera i njeno ostvarenje u posvećenosti ili nečinjenju, odnosno da li je osuđenik namerno ili nenamerno izvršio zločin, tj. da li je učinio zločin sa ciljem da prevari kupca.

Zbog toga se određuje da sud ispita elemente koji se dokazuju, odnosno utvrđuju postojanje zločinačke namere kod prekršioca i ako se izvrši ta procedura, propisana kazna može biti poništena, samo odlukom višeg suda.

Prekršaj falsifikatom se smatra namernim zločinom, jer počinilac zna da je njegovo ponašanje da prodaje pokvarenu ili falsifikovanu robu sa namerom da prevari kupca promenom u sastavu robe.

Ako se falsifikat smatra privremenim zločinom, a prodaja i izlaganje falsifikovane robe spada u ponovljen zločin, na osnovu toga, ako učinilac nije svestan prevare ili korupcije u samom početku, a sazna kasnije, računa se da namera prestaje u vreme kasnijeg saznanja.⁸¹

Pitanje da li je poznato ili nije da postoji falsifikat je realno pitanje o kojem odlučuje sudija u postupku.

U sklopu trgovinskih ili industrijskih preduzeća, trgovačke prekršaje čine proizvođači, zaposleni ili lica koja prevoze robu. U odnosu na prodavca, da bi činio namernu prevaru, potreban je kao dokaz njegovo znanje o stanju robe, čime se isključuje istraživanje dokaza.

Teško je utvrditi moralne dokaze za prevaru u trgovini, sa jedne strane, a takođe način kako ih utvrđuje zakonodavac, sa druge strane.

U sudstvu u pojedinim slučajevima, dolazi do suprotnosti i u tom smislu, mišljenja sudija idu u dva različita pravca, a oba postavljaju nove osnove za krivičnu odgovornost lica koja vrše prestup. Oba pomenuta pravca ne znače da postoje neslaganja u sudstvu.

U prvom slučaju, sud odlučuje o činjeničnom stanju. Mora da se dokaže da je osuda osnovana, odnosno da postoji krivično delo.

Sudija može da utvrdi, da nije postojala jasna namera prevare, jer on odlučuje na osnovu svih okolnosti navedenih u presudi.

U tom smislu, ne smeju da postoje suprotnosti sa zaključcima i procenama sudije, kao i činjenicama koje je on potvrdio u presudi.

Sa navedenog gledišta sudstva postaje jasno da postoji loša namera okrivljenog i dužnost nam je da istražujemo standarde kojima se služi sudija da utvrdi da postoji loša namera.

Prvostepeni sud zaključuje postojanje loše namere kao nedostatak kontrole odgovornog lica koji treba da je odgovoran za sve finansijske poslove preduzeća.

---

⁸¹ Hasan Sadiq Marsafawi, Specijalni krivični zakonik, Munsha'at al-Ma'arif, Aleksandrija, 1975, str. 748-751

Pojedine sudije zaključuju da loše namere i prevara čine da osumnjičeni to smatra kao svoj posao i to stanje se približava zakonu. To dovodi do mogućnosti prodavca da zna skrivene greške u robi.

Neki teoretičari idu u sigurnom smeru da navode zanatlije i druge proizvođače da moraju znati ispravnost robe koju proizvode i da to ne izađe iz okvira njihove volje, gde se ne uzima u obzir neznanje o kvalitetu proizvedene robe ili prebacivanjem krivice na nekog drugog. To ga ne opravdava od osude.⁸²

Za razliku od prvog slučaja, drugi pravac ide korak dalje i oslobađa se od prvog pravca, time što pretpostavlja da vlasnik robe, prodavac ili uopšte, onaj ko izlaže robu za prodaju, zna njene osobine i predstavlja ovaj pravac strožijim od prvog.

U navedenom, drugom, slučaju može se uočiti da se ovaj pravac oslanja na dokaze negativne namere optuženog i kao i na zapisnik, s jedne strane i rezultata laboratorijske analize, za uzorak koji se dobija od inspekcije, s druge strane.

Sudstvo ovog pravca ne objašnjava svoje odluke realno i zakonski dovoljno isto, te tako ne pravi razliku između proizvođača koji je nepošten i profesionalca koji nije dovoljno stručan.

Takođe, ne razlikuje zanatlije i proizvođača, prodavca na veliko, kao i prodaju na rate, itd. Zbog toga svi kod kojih se nađe neispravna roba, odmah se optužuju i ne mogu dokazati suprotno, čak ako prevoze neispravnu robu, mogu ponekad biti optuženi ili oslobođeni optužbe.

Iz navedenog sledi zaključak da se odluke suda oslanjaju na samo ispitivanje predmeta zločina, koje u većini slučajeva izvršava inspektor u svrhu ispitivanja loše namere i on se ne smatra dovoljnim kao dokaz namere prevare protiv optuženog.

Sve priloženo nije dovoljno da ispuni propise postavljene zakonom zabrane prevara u robi.

Zato je neophodno ispitati loše namere sa početkom utvrđivanja činjeničnog stanja predmeta podnetog sudu, kao i kako je okarakterisana u zapisniku i na osnovu angažovanja u poslu ili neangažovanja, čime optuženi namerno izvršava zločin ili vrši bilo kakvu radnju sa ciljem da navede preduzimača da pogreši.

---

⁸² Abdulhamid Shawarbi, *Zločini za prevaru i disciplinu*, izdanje I, Dar Elfer al-Jamiy, 1989, str. 19-23

Nadležnost istražnih organa je legalni dokaz u zločinu trgovinskih prevara. Namera opšteg kriminala je legalan dokaz u zločinu trgovinskih prevara i ne postoje ovi prekršaji, ako se ne omoguće moralni dokazi kao njegova osnova, a kao i u svim materijalnim prekršajima, to može da se desi i sitnom greškom, oko čega se neki teoretičari ne slažu.⁸³

Teoretičari kažu da nije dovoljna pretpostavka o nameri, nego da tužilaštvo treba da izvrši sveobuhvatno istraživanje.

2.3.3.2 Poreklo nenamerno izvršenih krivičnih dela po shvatanju i istraživanju sudstva u trgovinskoj prevari

U nedostatku namere kad dođe do materijalnog prekršaja, postoje dve mogućnosti:

- kada dolazi do kažnjavanja i
- kada nema mogućnosti za kažnjavanje.

Takođe činilac može da učini grešku iz nehata.

Svakako, stvarnu grešku je važno utvrditi, jer nije moguća opšta krivična odgovornost.

Do greške u nenamernim prekršajima dolazi kada se lice ne ponaša oprezno.

Oblici grešaka u trgovinskim prevarama su sledeće:

❖ Nemarnosti

Ovaj oblik se vidi u slučajevima gde prestupnik usvaja negativan stav i ne preduzima potrebne mere zbog kojih ne bi došlo do prekršaja.⁸⁴

---

⁸³ Jirjis Yusuf Tumah, Pozicija morskog ugla ekonomskog kriminala, Almoassasa Alhaditha alkitab Tripolija, Liban, 2005, str. 74-76

⁸⁴ Omar Eissa El Fegi, Zločini za suzbijanje prevara i discipline, Pravna biblioteka, 1999, str. 161-163

❖ Nedostatak pažnje

Ovaj oblik se ispoljava na način suprotno od prethodnog oblika, gde prestupnik usvaja pozitivan stav, samo nije oprezan i ne preduzima rezervne mere, zbog čega dolazi do prekršaja, npr. prestupnik u proizvodnji robe neoprezno zameni odgovarajuće materije neodgovarajućim ili stavi robu u frižider, ne obraćajući pažnju na stepen temperature.

Na javnom tužilaštvu je da nađe dokaze, da li postoji nedostatak pažnje, odnosno opreznosti i nedostatak kontrole i nije dovoljno da se osloni na štetan ishod, što se smatra po zakonu krivičnim delom, nego da obrati pažnju na stav optuženog.

Potrebno je pored nemarnosti i nedostatka pažnje kao dokaz uzeti u obzir tačne optužbe i istraživanja. Potrebno je da presuda sadrži postojanje nemarnosti, kao i nedostatak opreznosti ili neadekvatne kontrole, koju je činio prestupnik i koji je na osnovu toga osuđen i da objasni sve činjenice koje su ga dovele do greške.

U slučaju da predmet dođe do višeg suda i on mora da donese zaključak, koji mora biti usklađen sa zakonom.

Može se uočiti da libijski zakonodavac ne govori o nenamernim greškama, kao o zločinima.

S druge strane, egipatski zakonodavac je propisao kazne, u slučaju kažnjivih radnji sa greškom u članu 6. zakona iz 1941.godine, koji je dopunjen izmenama zakona 281 iz 1994.godine i u kojem se navodi da „bez obzira na bilo koju težu kaznu propisanu zakonom ili bilo kojim drugim zakonom, ako dođe do kažnjive radnje i ako je akt u suprotnosti sa odredbama zakona – br.2. br.3, br.3A ovog zakona putem nemarnosti i nedostatka opreznosti ili nedovoljne kontrole, dolazi do kazne zatvora koja ne prelazi godinu dana i novčane kazne, koja može da prelazi vrednost od 1000 funti i ne prelazi polovinu najveće propisane novčane kazne, kao što može da se kazni samo jednom kaznom od ove dve pomenute.“⁸⁵

Kada je reč o propisima koji su povezani sa prekršajem, uočava se, da se oni mogu primeniti za obične prekršajne prevare, a razlika je samo u kazni.

---

⁸⁵ Enciklopedija naučnog Egipta, Memorandum odbrane u zakonima prevare i snabdevanja, Volume I, Mahmud centar, Pravna Izdanja, str. 112-115

Kazna za nemarnost je manja od prekršaja prevarom namerno izvršenog. To nije propisano zakonom o zabrani prevara u robi ili libijskom zakonu, što znači prekršaj prevarom u libijskim zakonom se smatra prekršaj sa namerom, sa izuzetkom prekršaja u zapisniku vođenim za dati slučaj.

Ovo poređenje navodi na to da je egipatski zakonodavac uvideo da zakon o zabrani prevare sadrži u sebi pravila opšteg i specijalnog zakona, koji moraju dokazati postojanje zlonamernog elementa.

Tačno tumačenje ovog zakona dovodi do oslobođenja više osoba, ako ima *corpus delicti* u ruci, odnosno nepobitni dokaz.

Zato je odlučio da doda kaznu za prekršaj prevarom, putem nemarnosti i time je dopunio zakon.

Rešenje egipatskog zakonika bilo bi dobro da može biti sprovedeno i u libijskom zakoniku.

2.3.4. Krivična odgovornost za zločin finansijske prevare

Svaka država bilo kojeg državnog uređenja nameće prema stanovništvu određene obaveze:

- etičke,
- zakonsku i
- versku.

Navedene obaveze zahtevaju od društva da ih poštuju.

Krivična odgovornost predstavlja društvene reakcije u odnosu na prekršaje i nepravilnosti i umanjuje svest, a time ugrožava odnose u društvu.

Krivična odgovornost je najveća odgovornost pojedinca, jer ne znači samo društvenu krivicu koja obuhvata nekulturno ponašanje pojedinca, već u većini slučajeva nastaje kao rezultat pogoršanja ponašanja lica u njegovom životu, slobodi, poštenju ili materijalnim dobrima.

Krivična odgovornost je rezultat učinjenog zločina i zločin i kazna su dve nerazdvojne radnje i one su glavni stubovi za zakonske zabrane svake vrste.

Krivična odgovornost čini reakciju društva protiv zločina i ona je potrebna da obezbedi stabilnost i mir u društvu za njegovu zaštitu i zaštitu prava članova određenog društva.

Temu koja se odnosi na krivičnu odgovornost, neophodno je prezentovati u dva pravca, i to kao:

- krivična odgovornost fizičkih lica,
- krivična odgovornost pravnih lica po uporednom zakonodavstvu.

2.3.4.1 Krivična odgovornost fizičkih lica

Smatra se da je krivična odgovornost fizičkih lica pravno dejstvo na zločin kao zakonski incident, na osnovu koga zločinac mora da snosi kaznu koja je propisana krivičnim zakonom, zbog kršenja njegovih odredbi koji su određeni tim propisima.

To predstavlja posebnu obavezu od strane počinioca da snosi odgovornost za svoje postupke, jer to utiče na lična i finansijska prava.

U libijskom zakonu, u 4. poglavlju, 3.deo krivičnog zakona, gde postoji izuzetak od ovog propisa, zakonodavac je propisao da ima jedna vrsta odgovornosti gde se ispituje lice u vezi rada drugog lica.

Postavlja se pitanje opravdanja te odgovornosti, kao i pitanje, koji su to slučajevi.

- ***Osnova krivične odgovornosti i njeni principi***

Teoretičari su u sukobu kako treba definisati krivičnu odgovornost i postoji više škola koje to proučavaju.

Tradicionalna škola smatra da krivična odgovornost postoji, ako postoji volja priznata zakonom.

Namera ne postoji jedino, ako lice sa spoznajom razlikuje i nije pod prisilom izvršilo ili nije izvršilo taj čin.

Dosledno tome, osnova krivične odgovornosti kod njih je greška i odgovornost će biti etičke ili kulturne odgovornosti.

Teoretičari koji ne prihvataju ulogu namere u izvršenju zločina i navode da je prisiljavanje prihvaćeno, te su stvorili teoriju po kojoj je lice prisiljeno da čini zločin prisilom zbog faktora ili okolnosti koje mogu i u samom počiniocu ili dokaze od društva koje ga je prisililo da izvrši zločin.

Prekršilac koji izvrši krivično delo zbog ovih uslova, ako se utvrdi da postoji odgovornost ne može se primeniti odgovornost, ako je učinjeno sa greškom, jer je izvršio zločin pod okolnostima koje su ga prisilile da postane zločinac, ali ne svojom voljom. U tom slučaju se može kažnjavati zbog zaštite društva od štete do koje može doći.

Iz napred navedenog, može se zaključiti da postoje neslaganja škola teoretičara o krivičnoj odgovornosti, na osnovu odgovornosti u ponašanju i činjene greškom i između društvene odgovornosti, kao i omogućavanja društvu da sačuva sigurnost i mir.

Postavlja se pitanje, koji su stavovi krivičnih zakona.

Osnova krivičnog zakona⁸⁶ je da se utvrdi krivična odgovornost na čijim je osnovama da postavi krivičnu odgovornost iz moralnih razloga tj. na principu greške, te se može uočiti da ona uslovljava, da je lice posebno prepoznatljivo i svesno čina koji izvodi, odnosno da ga svojevolejno izvodi, tj. da nije bio prisiljen da ga učini.

---

⁸⁶ Abdulraouf Mahdi, *Krivična odgovornost za privredni kriminal*, Almadani Press, Kairo, 1976, str. 71-76

Pomenuto lice nije svesno i nije prepoznatljivo, odnosno posebno nema krivičnu odgovornost u slučaju smanjenja shvatanja, razlikovanja ili volje, krivična odgovornost se smanjuje adekvatno njegovom stanju.

Ukoliko bi se vratili propisima 4. dela libijskog krivičnog zakona, ono što je uočljivo je da svako psihički zdravo lice, koje ima sposobnost razlikovanja, odgovorno je za sve zločine koje je počinilo, ako su potpuni ili u pokušaju, a kažnjivi zakonski. Međutim, ako je učinilo samo krivično delo ili je bilo učesnik ili pomagač, izuzima se od kažnjavanja u slučajevima propisanim zakonom. Propisano je u poglavlju 5. istog zakona, ako je neko u vreme izvršenja krivičnog dela bio u stanju neuračunljivosti (kao mentalno bolesna osoba), ne računa se odgovornim.

Lice koje ima umanjenu sposobnost shvatanja, njegova odgovornost za izvršeno krivično delo je smanjena. Punoletstvo po Libijskom krivičnom zakonu, računa se sa napunjenih osamnaest godina. Odgovornost lica od 12 do 16 godina je smanjena iz razloga nedovoljnog razlikovanja. Dete mlađe od 12 godina nije odgovorno. To se odnosi na članove 80. i 81. libijskog zakona.

Svaki psihički zdrav čovek koji može da shvati, da je učinio prekršaj koji je propisan zakonom o zabrani prevara je potpuno odgovoran i kažnjava se kaznama propisanim zakonom.

U Srpskom Krivičnom zakoniku krivično delo se smatra svako delo koje je zakonom predviđeno kao krivično delo, koje je protivpravno i koje je skrivljeno.⁸⁷ Nema krivičnog dela ukoliko je isključena protivpravnost ili krivica, iako postoje sva obeležja krivičnog dela određena zakonom.⁸⁸

Prema Srpskom Krivičnom zakoniku, punoletstvo se takođe, računa sa napunjenih osamnaest godina.

Prema Porodičnom zakonu Srbije, dete koje nije navršilo 14. godinu života spada u kategoriju mlađeg maloletnika, a dete koje je navršilo 14. godinu života, smatra se starijim maloletnikom⁸⁹

---

⁸⁷ Krivični zakonik, član 14. stav 1.

⁸⁸ Krivični zakonik, član 14. stav 2.

⁸⁹ Porodični zakon ("Sl. glasnik RS", br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015), član 64.

U skladu sa pomenutim Porodičnim zakonom Srbije, a na osnovu Krivičnog zakonika Srbije, maloletnikom se smatra lice koje je navršilo četrnaest godina, a nije navršilo osamnaest godina.⁹⁰

Maloletnim licem smatra se lice koje nije navršilo osamnaest godina.⁹¹

- ***Krivična odgovornost za radnje drugog lica u zločinu po zakonu trgovinskih prevara***

Za izvršen zločin kazna se odnosi na lice koje ga je počinilo i kazna mora biti u srazmeri učinjenog zločina. Za izvršen zločin odgovara samo izvršitelj istog i kazna mora odgovarati zločinu. Lice nije odgovorno za zločin i ne može mu se propisati kazna jedino, ako je učinilo zločin ili je bilo učesnik u njemu i svesno ga učinilo i time je ostvaren moralni dokaz.

Princip lične neodgovornosti i kazne su neograničeni, što je zakonodavac utvrdio kao izuzetak od ovog stava, kao odlučujuće odgovornosti za tuđu radnju, gde lice odgovara za tuđi prekršaj, a nije učestvovao u njemu, što je propisano u zakonu, ali i zakonima zaštite potrošača, te zbog toga, iako postoji priznanje odgovornosti za tuđe radnje, neki teoretičari to priznaju kao izuzetak. Zbog toga njegovo objašnjenje treba da je usko i da se ne proširuje.

Dolazi do razmimoilaženja u uporednom zakonodavstvu o preuzimanju odgovornosti, tj. krivične odgovornosti za tuđu radnju u oblasti zaštite potrošača, gde ga neko zakonodavstvo preuzima, a neko ga nije ni propisalo. Kao npr. španski zakonodavac ga priznaje kao osnovu krivične odgovornosti za radnju drugog lica, gde on ne opravdava odgovornog direktora za radnje radnika i daje pravo sudu da odredi svaki slučaj posebno, ko je krivac za radnju drugih, kao što je postupkom utvrđeno.⁹²

---

⁹⁰ Krivični zakonik, član 112, tačka 9.

⁹¹ Krivični zakonik, član 112, tačka 10.

⁹² Mohamed Badalı, Zaštita potrošača u komparativnom pravu, Dar Al Kitab Al Hadith, 2006, str. 19-23

Libijski zakonodavac je odlučio o vrsti krivične odgovornosti za tuđa dela i za svaki slučaj je izdao poseban propis koji dozvoljava odgovornost za tuđa dela.

Iz navedenih razloga, libijski zakonodavac priznaje odgovornost za tuđa dela posebnim zakonima, ali ih nije propisao u zakon zaštite potrošača, posebno u ekonomskim zločinima, nasuprot francuskom zakonodavstvu, koji ga je propisao u zakonu o zaštiti potrošača.

Može se zaključiti da je libijski zakonodavac odlučan u zakonu zaštite potrošača principom lične odgovornosti.

Zato u sadašnje vreme, u vreme razvitka proizvodnje i ponašanja proizvođača i preduzimača, ali i potrošača i velikom količinom robe i proizvoda putem fabrika, dolazi do nemogućnosti utvrđivanja lične odgovornosti.

Zbog nedostatka teksta u zakonu o zabrani prevara po Libijskom i Egipatskom zakonu pokušalo je egipatsko sudstvo da primeni odgovornost za delo drugog lica u pojedinim slučajevima.

Takođe, postoje lica koja su odgovorna svojom naredbom ili zbog svoje koristi da dođe do prevare.

Može doći do odgovornosti zaposlenog ili odgovornog lica za neispravnu robu koju su izložili za prodaju, kada se ostvare ostali elementi prevare.

Neki teoretičari se oslanjaju na odgovornost za učinjeno delo od strane drugog lica, zakonom o suzbijanju prevara oslanjajući se na teoriju moralnog činioca.⁹³

Potrebno je omogućiti dostupnost proučavanja prekršaja prevarom, kada je lice fizički činilac zločina, tj. dokazati da je prestupnik znao da je prodana roba njegovim učešćem bila neispravna ili ako nije znao da je roba neispravna, poništava mu se odgovornost, jer je samo oruđe u rukama odgovornog lica pri izvršenju prekršaja i utvrđuje se odgovornost za odgovorno lice kao učinjen moralni njegov čin.

---

⁹³ Abdulhamid Shawarbi, *Zločini za prevaru i disciplinu*, izdanje I, Dar Elfer al-Jamiy, 1989, str. 129-132

Za utvrđivanje odgovornosti drugog lica treba da budu ispunjena tri uslova:

- ❖ Dokazati odgovornost direktora trgovinske radnje ili njegovog zamenika:

Neophodno je utvrditi da je vlasnik trgovinske radnje odgovorno lice i na osnovu te odgovornosti može da ga optuži, a ako dokaže da je nevin, njegova odgovornost se svodi samo na njegovo prisustvo ili neprisustvo.

- ❖ Dokaz vlasništva trgovinske radnje u celini ili jednom delu:

Vlasnik treba da dokaže da je vlasnik radnje - znači, izvršava dužnost kao neposredni proizvođač ili zanatlija ili kao pomoćnik u poslu.

Egipatsko pravo prihvata da je dovoljan dokaz vlasništva u celini ili u jednom delu. Direktor preduzeća ili njegov zamenik moraju dokazati da oni upravljaju trgovačkom radnjom, što se prihvata kao njihova odgovornost u vreme izvršenja prevare, a ako nisu upravljali radnjom, ne postoji odgovornost.

Ako je biće odgovorno i ako se utvrdi vlasništvo nad trgovinskom radnjom ili ne dokaže, biće odgovorno. Ova odgovornost sprovodi se u skladu sa pravilima, za razliku od odgovornosti vlasnika prodavnice, a to je hipoteczna odgovornost nad trgovinskom radnjom i čini prekršaj u njeno ime i na njen račun.

- ❖ Ne postoji razlog za negiranje odgovornosti:

Vlasnik prodavnice može poželeti da poništi odgovornost iz realnih razloga, ako se razboli od opšte paralize ili je u zatvoru, gde je u nemogućnosti da obavlja svoju dužnost u trgovačkoj radnji. U slučaju odsutnosti i nemogućnosti kontrole, postoji njegova odgovornost, ali je ona smanjena.

Presuđeno je da je vlasnik trgovačke radnje hipoteczno odgovoran, jer je on vlasnik i mora da upravlja poslom i zbog njegovog odsustva može doći do prekršaja za koji je on odgovoran. Pošto je njegova obaveza prisustvo i rad u toj radnji, kazna može da se smanji ili plati bez zatvora, ako vlasnik radnje dokaže da je bio odsutan ili nije bio u mogućnosti da vrši kontrolu i nije bio u stanju da dovede do izvršenja prekršaja.

2.3.4.2 Krivična odgovornost pravnih lica u trgovačkoj radnji prevare

Odgovornost znači princip da je lice odgovorno za svoj posao, kao i kaznu i svaka osoba koja je izvršila prekršaj, trebalo bi da je sposobna da podnese krivičnu odgovornost, a to su spoznaja i sloboda volje i izbora.

Postavlja se pitanje da li se može pripisati ili dodeliti krivična odgovornost pravnom licu, a ukoliko je odgovor da, u kojoj meri može da se dodeli? Takođe, jedno od važnih pitanja je - koja su njegova opravdanja i uslovi?

- ***Osnova moralne odgovornosti lica***

Pitanja oko kojih se vodi rasprava sudija i teoretičara, kao i zakonodavstvo nije ništa učinilo, niti je tačno odredilo pitanje oslonca krivičnog dela pravnog lica⁹⁴ kao preduzeća i trgovačkih institucija, gde ih zakon priznaje kao pravna lica.

Pravna lica imaju fizičku sposobnost, ali ne i pravni kapacitet da izvrše kriminal, zbog čega se ne kažnjavaju, ali se preduzimaju mere predostrožnosti.

Krivična odgovornost dovodi do polemike, s obzirom na razvoj međusobnih društvenih i ekonomskih odnosa, kao što je povećanje aktivnosti u trgovini.

Ekonomski razvoj je nekad uticao na aktivnosti pojedinca, dok se danas usmerava na ujedinjene pojedince i bogatstvo u obliku fabrika i institucija, što dovodi do rastuće uloge pravnih lica u području proizvodnje, potrošnje i distribucije robe. To je uslovalo povećanje komercijalnih zločina koji štete koristi potrošača.

Zbog toga je krivično zakonodavstvo prihvatilo princip odgovornosti za kriminalne radnje koje čine pravna lica u okviru institucionalnog nivoa, a ne pojedinačno, proizvodnja ili stavljanje na tržište štetne robe ili monopol ili manipulacija cena i pored toga kriminalna odgovornost za pravna lica je još predmet velike rasprave među teoretičarima gde je neki prisvajaju, a drugi odbijaju.

---

⁹⁴ Ibrahim Ali Saleh, Krivična odgovornost osoba, Dar El Maaref, 1980, str. 29-32

Pristalice tradicionalne teorije isključuju odgovornost pravnih lica da na osnovu toga uspostave doktrinu o broju prigovora i opravdanja, kao što su kriminalna odgovornost, a to su svest, volja i uočavanje, a oni ne postoje kod pravnih lica. Zato pravno lice nije krivično odgovorno, a odgovaraju lica koja njima upravljaju.

Prihvatanje odgovornosti pravnih lica znači prihvatanje da budu kažnjeni, što dovodi do rušenja dokaza principa krivičnog zakona, a to je princip lične kazne.

Pored toga, primetno je da kažnjavanje pravnog lica znači da kažnjavamo više osoba, koje faktički nisu učestvovali u izvršenju zločina, dodaju sledbenici tradicionalnih teorija, da su krivične kazne u većini slučajeva usmerene za pojedince, kao što su smrtna kazna, zatvor i pritvor. Zbog toga se ne može primeniti na pravna lica.⁹⁵

Pristalice nove teorije prihvataju doktrinu, po kojoj postoji krivična odgovornost pravnih lica i dogovaraju na prigovore tradicionalne teorije, gde kažu da je pravno lice stvarna osoba, a ne nestvarna. Oni prihvataju da se postojanje volje odlikuje voljom njenih članova, kao nezavisnog entiteta i nezavisne finansijske samostalnosti i posebnih interesa. Dokaz za to je da sve aktivnosti koje čine u njegovo ime i račun, samo ponekad mogu biti neusklađenosti interesa nekih članova.

Izveštaj o kriminalnoj aktivnosti pravnog lica nije rasipanje principa personalne kazne, jer proširenje efekta kažnjavanja nedirektno pravno lice i njegove članove isključuje iz prekršaja. To se odnosi na lice koje je kažnjeno, kao i na članove njegove porodice u materijalnom smislu.

Drugo mišljenje navodi da nedostatak odgovarajuće kazne za pravno lice znači da su je prevideli, jer postoji veliki broj kazni koje se mogu pripisati pravnim licima, kao kazna, zapleniti ili zatvoriti fabriku.

Nova teorija je imala veliki uticaj na broj savremenih zakona koji propisuju kaznenu odgovornost za pravna lica kao angloamerički propisi i mnogi arapski zakoni kao Liban, Sirija, Egipat, Irak.

Tradicionalna teorija polako odumire, a dokaz je da je najjači zakoni koji su je prihvatili polako odbacuju. Francuski zakon 1994. godine je odredio da se pravna lica mogu smatrati krivično odgovornim.

---

⁹⁵ Rauf Obaid, Principi Opšteg odjela za krivično zakonodavstvo, četvrto izdanje, 1989, str. 592-595

Uprkos kontraverznim gledištima oko krivične odgovornosti pravnih lica, preovlađuju opšti krivični zakoni i zakoni o finansijama, koje treba poštovati u cilju obezbeđenja ekonomske politike i zaštite potrošača, s obzirom na povezanost koristi potrošača i ekonomske politike.

Libijski zakon priznaje odgovornost pravnih lica u članu 6. Zakona o zabrani prevara u trgovini i propisuje kazne zatvora i novčane kazne za lica koje učini prekršaj i pravno lice snosi odgovornost u vidu novčane kazne, troškova i nadoknada sa učešćem izvršioca prekršaja. Moguće je da ga osude za preduzimanje preventivnih mera.

Ne znači upućivati kao krivični čin za svako lice, odnosno pravno lice u njegovom okviru ili pomoću njegovih sredstava od strane njegovih članova koji su učinili sve radnje zločina. Zbog toga moraju da postoje objektivni uslovi koji obezbeđuju odgovornost pravnih lica:

1. Ako pravno lice počini zločin - francuski zakonodavac navodi u novom kaznenom zakonu, da bi se delo okarakterisalo kao krivično, zločin mora biti učinjen u korist pravnog lica.⁹⁶ Zločin učinjen u korist pravnog lica znači da od toga ima korist pravno lice i svi zaposleni u njemu.

Francuski zakon ne uslovljava to, a razlog je da se izbegne istraga i traženje dokaza kad je teško utvrditi. U svakom slučaju, on ne uslovljava da ta korist bude materijalna i može da bude moralna.

2. Izvršenje zločina uz pomoć nekog člana pravnog lica ili njegovih predstavnika - francuski zakonodavac je odredio lica koja za izvršen prekršaj snose odgovornost. To je pravno lice koje čine njegovi članovi i predstavnici i drugi zaposleni odgovaraju za svoje učinjeno krivično delo.

3. Član pravnog lica ne sme da pređe dužnosti i svoj posao, jer dolazi do činjenja prekršaja zbog zloupotrebe vlasti i taj uslov je postavljen da, ako jedan član pravnog lica pređe okvire svog posla i učini bilo kakav prekršaj, ne može se uputiti na pravno lice, s obzirom da je kao član premašio svoju nadležnost i zato se kažnjava kao samostalna ličnost.

---

⁹⁶ Omar Salem, Krivična odgovornost moralnih lica prema novom francuskom krivičnom zakonu, Dar al-Nahda al-Arabiia, 1995, str. 43-45

4. Kažnjiva radnja mora biti u sklopu nadležnosti pravnog lica koje odgovara propisima pravnog lica, kroz oblike zajedničkog rada i u sklopu njegove potrebe. Nije dovoljno ponašanje koje dovodi do prekršaja učinjenog od predstavnika pravnog lica, nego treba da to ponašanje bude u sklopu okvira njegove nadležnosti i odgovarajuće pravilniku pravnog lica, a ono ne odgovara krivično za ponašanje njegovih predstavnika koje je neispravno po postojećem pravilniku.

U uporednom zakonodavstvu, može se uočiti da se ono usmerava na izveštaj odgovornosti pravnog lica povezano sa potrošnjom, te je tako egipatski zakonodavac u zakonu broj 281 iz 1994. godine jasno propisao tu odgovornost.

Francuski zakonodavac je odredio odgovornost pravnog lica skoro svim specijalnim zakonima. U prvi plan stavlja zakon o zaštiti potrošača.⁹⁷

S druge strane, srpski zakonodavac pitanje odgovornosti pravnih lica uredio je Zakonom o odgovornosti pravnih lica za krivična dela⁹⁸ u kome se navodi da pravno lice može odgovarati za krivična dela iz posebnog dela Krivičnog zakonika i drugih zakona, ako su ispunjeni uslovi za odgovornost pravnog lica predviđeni ovim zakonom. Pravno lice odgovara za krivično delo koje u okviru svojih poslova, odnosno ovlašćenja učini odgovorno lice u nameri da za pravno lice ostvari korist.

U tom smislu, odgovornost pravnog lica postoji i ako je zbog nepostojanja nadzora ili kontrole od strane odgovornog lica omogućeno izvršenje krivičnog dela u korist pravnog lica od strane fizičkog lica koje deluje pod nadzorom i kontrolom odgovornog lica.

Takođe, u istom Zakonu navodi se, da se odgovornost pravnog lica zasniva na krivici odgovornog lica. Pravno lice odgovara za krivično delo odgovornog lica i ako je krivični postupak protiv odgovornog lica obustavljen ili je optužba odbijena.

---

⁹⁷ Ahmed Mohamed Mahmoud Khalaf, *Krivična zaštita potrošača u posebnim zakonima*, Uporedna studija Prvog Izdanja, Kairo, str. 348-350

⁹⁸ Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela ("Sl. glasnik RS", br. 97/2008)

2.4. Različite vrste prevara u trgovini i vrste propisanih kazni

Zakon o zabrani prevare u robi se stavlja u izučavanje više vrsta prekršaj od njih materijalne, vidljive prevare, a za neke je potreban dokaz da se smatraju prevarama. To izuzetno stanje ne dozvoljava da uočimo da postoji prevara po zakonskoj osnovi, čak ni jezičkom, već u njenom sadržaju postoji element prevare.

Može se zaključiti da su neki od sadržaja prevare putem falsifikata identifikovane kao opšte karakteristike propisane u 4. poglavlju libijskog zakona o zabrani prevara, koje zajedno čini različite radnje koje se smatraju kažnjivim prevarama, a to su prevara ili falsifikat ili nešto drugo, a zakon im je odredio propise koji sadrže kazne, osim preventivnih mera ili oblika.

Veliku ulogu ima dužina kazne. Sudski organi traže od istražnih organa dokaze da bi mogli prepisati kaznu propisanu zakonom.

Zakon zabrane prevare propisuje osnovne kazne prihvaćene iz važećih pravila iz kriminalnog zakona, što predstavlja osnovu u odnosu na slučajeve razmatranja učinjenih slučajeva.

Zato je ovaj deo neophodno podeliti na dva dela:

- različiti zločini u trgovinskim prevarama
- kazne i potrebne preventivne mere

2.4.1. Različiti zločini u trgovinskim prevarama

Smatra se trgovinskom prevarom prodaja neispravne robe, njeno stavljanje u promet, posedovanje uvezene robe, podsticanje na njenu upotrebu i lažno reklamiranje.

Zbog diskriminacije između različitih zločina, ovaj deo izlaganja deli se na dva dela:

- prevara u prodaji korišćenjem postojeće situacije u trgovini - komercijalnom trgovanju (prevara putem izlaganja),
- dodaci za zločin prevarom.

2.4.1.1 Prevara putem puštanja u promet robe

Puštanje robe u promet znači izlaganje robe za prodaju potrošačima ili u vidu prodaje ili zamene ili iznajmljivanja i uključuje ovlašćenje kupca u kontroli robe i analizi pre sklapanja ugovora.

Dolazi do zločina upotrebom falsifikovanih materijala ili upotrebom pokvarenih materijala ili robe kojoj je prošao rok upotrebe, a moguće je da se dodaju hemijske ili biološke materije koje su bile izložene zračenju.

Zbog toga se ova teza deli na:

- stanje upotrebljenih materijala u lekovima koji mogu biti falsifikovani ili otrovni ili im je prošao rok upotrebe i stavljanje istih u promet;
- stanje namirnica ili pića - dodatak hemijskih ili bioloških materija ili su izložene zračenju u trgovinskom prometu.

- **Stanje upotrebljenih materijala u lekovima koji mogu biti falsifikovani ili otrovni ili im je prošao rok upotrebe, a stavljaju se u promet**

Libijski zakonodavac smatra da je izlaganje robe ili prodaja robe široke potrošnje ili korišćenih materijala u lekovima falsifikovana, otrovna, pokvarena ili joj je istekao rok trajanja i propisana u 3. poglavlju Zakona o zabrani prevara koji sadrži kazne koje su propisane u 6. poglavlju član 23. na sve:

- proizvode;
- industrijske proizvode;
- izlaganje robe;
- distribuciju robe;
- prevoz robe;
- uvoz;
- stavljanje robe u silose sa namerom da se trguje njom;
- otrovni ili neispravni proizvodi;
- imitacija ili pokvarena roba ili roba kojoj je istekao rok trajanja, a da je imao saznanje o tome.

Do prekršaja dolazi ako je izvršena bilo koja radnja od gore navedenih bez potrebe da počinitelj prekršaja bude prisutan.⁹⁹

Prekršaj je u zavisnosti sa robom, koju falsifikuje uvoznik, prodavac, trgovac ili se menja prirodnim putem.

Na osnovu toga može se zaključiti da zakonodavac postavlja znanje kao uslov za dotično lice u slučaju prehrambenih proizvoda i povezuje je da može biti otrovna, dok korišćenji materijal nije uslovljen zakonom. Njegovo znanje o roku trajanja robe povezan je sa tri uslova:

- poslovanje u trgovini dolazi kao rezultat stanja robe u trgovini;
- stanja robe;
- uslov znanja.

---

⁹⁹ Billboard legislative, Zakon br. 23 od 6. 2010, reguliše trgovačku delatnost i sprečava prevare, Generalni narodni kongres Libije, 2010

- ***Poslovanje u trgovini dolazi kao rezultat stanja robe u trgovini***

Uvoz robe znači donošenje robe van zemlje u zemlju uvoza sa bilo kojom namerom. Zakonodavac ne uslovljava cilj uvoza, može biti za prodaju ili se daje kao pomoć.

Uvoz prolazi kroz nekoliko faza koje su određene trgovačkim običajima i zakon se proteže od izbora robe do razrešenja carinske kontrole (dok ne bude rešen carinski proces). Prema tome, svaku radnju koja dovodi do uvoza robe kažnjava zakon kao potpuno krivično delo, pod uslovom znanja da je roba otrovna ili falsifikovana i to čini moralni element u ovoj prevari.

Znanje uvoznika o stanju robe nije uslovljeno nego je njegova dužnost da je prikaže putem postojeće dokumentacije o postojećem uvozu.

Uvoz je povezan sporazumnim ugovorom između država gde uvoznik dobija sertifikat, analizu ili potvrdu o usaglašenosti koja potvrđuje da je roba ispravna. Dešava se da sama potvrda o stanju robe može biti falsifikovana i ne odgovara istinitom stanju robe, mada su uzorci bili ispravni.

U srpskom zakonodavstvu, uvoz robe regulisan je Zakonom o spoljnotrgovinskom poslovanju¹⁰⁰ u kome se pod uvozom robe podrazumeva unošenje, dopremanje, odnosno isporuka robe sa teritorije druge države ili carinske teritorije na teritoriju Srbije, u skladu sa carinskim propisima Srbije.

Carinskim zakonom¹⁰¹ uređena se opšta pravila i postupci koji se primenjuju na robu koja se unosi i iznosi iz carinskog područja Republike Srbije.

Carinskim zakonom Srbije, predviđeno je da, u okviru kontrola, carinski i drugi nadležni organi mogu, kada je to neophodno, u cilju smanjenja rizika i borbe protiv prevara, razmenjivati podatke u vezi sa uvozom, izvozom, tranzitom, prenosom, skladištenjem i krajnjom upotrebom robe, kao i podatke u vezi sa prisustvom strane robe.¹⁰²

---

¹⁰⁰ Zakon o spoljnotrgovinskom poslovanju ("Sl. glasnik RS", br. 36/2009, 36/2011 - dr. zakon, 88/2011 i 89/2015 - dr. zakon)

¹⁰¹ Carinski zakon ("Sl. glasnik RS", br. 18/2010, 111/2012, 29/2015, 108/2016 i 113/2017 - dr. zakon)

¹⁰² Carinski zakon, član 22.

❖ Stanje robe – proizvodnja

Zakonodavac obavezuje poznavanje proizvođača o samom stvarnom sastavu robe koju proizvodi i njegovo znanje se postavlja kao uslov za kažnjavanje, po propisu koji je važeći ili po trgovinskoj praksi, koja je važeća u postojećem momentu.

Znači, u pogledu svake robe koja potpada pod pomenute uslove, njen proizvođač mora znati sve zahteve o organizaciji koje donose odgovarajuće propise za sastav postojeće robe i njegova obaveza je da zna sve osobine robe, ali ako dođe do nepoštovanja tih propisa, ne može se pravdati da nije znao zakon ili važeće trgovinske običaje.

Proizvedena roba treba da služi u trgovinske svrhe, a ne za ličnu ili porodičnu upotrebu.

❖ Izlaganje robe

Marokanski zakonodavac nije propisao da izlaganje robe ima za cilj njenu prodaju. Izlaganje robe po poslovnom konceptu se smatra izlaganje robe zbog njene prodaje i ko izlaže robu u trgovini ne može se reći da je izložena, da je osobe vide i dive joj se.

Izlaganje robe na javnim mestima je pretpostavka da je roba izložena zbog prodaje.

Znanje o stanju robe je uslov da bi došlo do ponovljenog prekršaja, čije dokazivanje i utvrđivanje vrši svim sredstvima.

❖ Izlaganje robe za prodaju

Izlaganje robe za prodaju je poziv za kupovinu upućen pojedincima ili svim kupcima direktno ili stavljanje robe na određeno mesto ili na mesto gde će čekati dolazak kupca i ovo se može dokazati svim sredstvima kao dokazivanje počinioca da je svestan stanja robe, koji se smatra uslovom moralnog dokaza za prekršaj.

❖ Prodaja robe

Prodaja falsifikovanog materijala, pokvarenog ili otrovnog sa znanjem o njegovom stanju u isto vreme čini prevarni prekršaj i zakonsku obavezu.

Zakonska obaveza je viša od poštovanja prava, čiji je posao da obezbedi ispravnost prodate robe. Znanje kupca ne predstavlja ništa o stanju robe čime bi uticalo na njegovu kaznu prema zakonu o zabrani prevare, ali utiče na civilni ugovor.

Nije uslov za prodaju da je prodavac robe trgovac, ulični prodavac ili neko ko se prvi put bavi tim poslom, jer pred zakonom svi su isto odgovorni. Takođe, nije uslov da ugovor bude stvarno ispunjen od kupca ili prodavac, jer tekst uopšte ne uslovljava da prodaja bude ispravna.

Znanje o stanju materije pri prodaji je važan uslov za dokazivanje moralnih elemenata u prekršaju, a to se odnosi na robu široke potrošnje, dok je apsolutna loša namera moralni element u odnosu na materijale koji se koriste u izradi lekova.

Prema Zakonu o trgovini Srbije¹⁰³ roba stavljena u promet mora da ispunjava uslove zdravstvene i opšte bezbednosti, tehničke zahteve, uslove pakovanja (ambalaže), obeležavanja, zaštite životne sredine, odnosno druge uslove utvrđene ovim zakonom i posebnim propisima.

❖ Distribucija

Zakonodavac ima za cilj zaštitu potrošača, kao i zdravlje stanovnika i on kažnjava za distribuciju materijala u bilo kom slučaju koji ne predstavlja prodaju, a postojanje moralnog elementa za prevaru je važan distributer u postojanju neispravne materije, bez obzira ako se radi o reklami ili probi štetnosti.

---

¹⁰³ Zakon o trgovini ("Sl. glasnik RS", br. 53/2010 i 10/2013), član 34.

- **Stanje robe**

Libijski, egipatski i francuski zakon odredili su pod stanjem robe, koje koristi čovek ili životinja, kao i pića i proizvodi zemljoradnje ili proizvodi iz prirode, falsifikovane, pokvarene ili otrovne materije koje se upotrebljavaju za proizvodnju lekova ili ako je istekao rok upotrebe.

Potrebno je objasniti svaki slučaj posebno.

- ❖ Falsifikacija

Falsifikacija podrazumeva svaku promenu u suštini materijala ili njegovog prirodnog sastava, ako se promene elementi robe, mešanjem u druge proizvode ili izmena oblika.

- ❖ Pokvareni prehrambeni proizvodi i pića

Smatra se pokvarenim prehrambenim proizvodima promena koja se dešava u njima i da joj štete u smislu promene njenog izgleda ili ne, takođe, ako dođe do promene u njenoj hranljivoj vrednosti ili ne.

Roba može biti neispravna mikrobiološki ili zbog dodavanja hemijskih elemenata iz bioloških materija ili izlaganjem zračenju, a sa druge strane imaju uticaj stepen temperature i način skladištenja i veličina zagađenja pića i hrane, kao i sastav hemijskih materija u prirodi.

Različita zakonodavstva određuju stepen mikrobiologije i njenu tehniku, kao što zabranjuje dodavanje hemijskih materija ili bioloških materija štetnih za nju i za zdravlje čoveka.

Takođe, zabranjuje izlaganje prehrambenih materija zračenju koji izazivaju njenu promenu ili štete zdravlju ljudi.

Zakon je uticao na veliko smanjenje da dođe do neispravnosti hrane i zagađenja hemijskim materijama, biološkim materijama, zračenjem, ili mikrobiološka neispravnost koja je do sada prisutna.

❖ Trovanje hranom

Trovanje hranom većinom dolazi kao posledica hemijskih materija, od biljaka, otrovnih životinja ili otrova koji proizvode mikrobe i njihovo delovanje na hranu ili piće, pri čemu njena upotreba dovodi do oboljenja, a često i do smrti.

Najvažnija trovanja, kao posledica mikrobakterija su trovanja kao rezultat uzimanja materija koje sadrže klosridijum i otrov koji izlučuje, kao i trovanje salmonelom koja je posledica pokvarene hrane i izaziva trovanje ljudi.

❖ Vreme trajanja prehrambenih proizvoda i pića

Libijski zakonodavac je vodio računa o regulisanju vremena trajanja prehrambenih proizvoda sa propisivanjem zakona koji se odnosi na vreme trajanja prehrambenih proizvoda i konzerviranih pića određenih za potrošnju, te je propisao da treba staviti deklaraciju, gde piše vreme proizvodnje i istek vremena za njegovu upotrebu. Sve to pomaže boljoj kontroli i odstranjivanju pokvarene robe.

Deklaracija o robi je postala obavezna u svim državama i preko nje se vidi vreme proizvodnje i vreme isteka roka za upotrebu.

Srpski zakonodavac je u Zakonu o trgovini predvideo da roba u trgovini na malo mora imati deklaraciju koja sadrži podatke o nazivu i vrsti robe, sastavu i količini, kao i druge podatke u skladu sa posebnim propisima i prirodom robe, a naročito podatke o proizvođaču, zemlji proizvodnje, odnosno uvoza, datumu proizvodnje i roku upotrebe, uvozniku, kvalitetu (klasi), kao i upozorenje na eventualnu opasnost ili štetnost robe.¹⁰⁴

Deklaracija se, prema članu 40. srpskog Zakona, mora nalaziti na robi, odnosno na njenom pakovanju ili neposredno pored robe na mestu prodaje, u skladu sa naročitim svojstvima robe, istaknuta uočljivo, odnosno u katalogu ili drugom materijalu sa ponudom te robe koji je besplatno dostupan potrošačima na prodajnom mestu, pre kupovine.

Takođe, svi podaci moraju biti navedeni na jasan, lako uočljiv i čitljiv način.

---

¹⁰⁴ Zakon o trgovini, član 40.

❖ **Prestanak važnosti materijala koji se koriste u proizvodnji lekova**

Vreme trajanja leka je veoma važno, jer čini njenu stvarnu vrednost i ako istekne vreme trajanja, gubi svoju vrednost čime postaje otrovan. Zato je libijski zakon propisao u članu 13. zakona o zabrani prevare jasno i različito od pića i prehrambenih proizvoda, gde u samoj deklaraciji za lek mora biti istaknuto objašnjenje koje se odnosi na upotrebu leka, doze zavisno od uzrasta, način čuvanja, nuspojave i kontraindikacije.

• **Uslov znanja**

Ako posmatramo četvrto poglavlje libijskog zakona o zabrani prevare uočava se da postoji razlika između prehrambenih materija i proizvoda poljoprivrede ili prirodnih proizvoda i materijala koji se koriste za proizvodnju lekova, koje je propisao u prvom slučaju i gde je uslov znanje.

Drugi slučaj se odnosi na materijale, odnosno sirovine, koje se koriste u farmaciji, gde se ne spominje znanje o stanju sirovine.

S obzirom da do prekršaja dolazi namerno, uočava se da loše namere stvaraju moralne dokaze koje treba dokazati i obrazložiti.

Zbog toga je potrebno postojanje loših namera kod izvršioca prevare u odnosu na materijale koji se koriste u farmaciji, u skladu sa opštim pravilima.

Prevare vezane za sirovine određene u proizvodnji lekova je u većini slučajeva nemoguće pripisati uvozniku ili prodavcu, osim ako dokažu da su znali stanje sirovine u bilo kom procesu i da su učestvovali u tome. U tom slučaju ispituje se njihova loša namera i njihovo dokazivanje i obrazloženje, a to je potrebno da bi se utvrdila odgovornost dotične osobe. Sudija u ovom slučaju mora da dokaže da postoji namera prevare, putem tužilaštva, priznanja optuženog, svedočenja svedoka, uslova pod kojima je došlo do prevare, robe izložena prodaji, prodaja falsifikovane ili pokvarene robe ili ako joj je prošao rok trajanja ili putem tragova koji dokazuju njeno postojanje.¹⁰⁵

---

¹⁰⁵ Muawad Abdultawab, zločin protiv prevare, disciplina i obeležavanje, Munsha'at al-Ma'arif, Aleksandrija, drugo Izdanje, 1994, str. 56-85

- ***Stanje prehrambenih proizvoda ili pića ako su im dodate hemijske materije ili biološke ili su izloženi zračenju i njihovo puštanje u prodaju***

Libijski zakon o zabrani prevara je propisao kazne za sve uvoznike koji su:

- dobili ili kupili robu u cilju prodaje ili
- distribucije prehrambenih materija, pića određenih za ishranu ljudi ili životinja,
- ako je iz bilo kog razloga zbog čuvanja, bojenja ili mirisa uvoznik dodao hemijske ili biološke materije,
- ako robu izmeni osnovna osobina, osim onih koji su dozvoljene.

Tekst zakona govori da je propisan samo za prehrambene proizvode i pića i kažnjava samo, ako su ovi proizvodi namenjeni prodaji ili distribuciji, jer ako nisu uvezeni zbog prodaje i distribucije, ne postoji protivzakonit čin za prevaru, iako postoje ostali uslovi.

Materijalni dokaz za ovaj zločin postoji u slučaju:

- ako su u pitanju prehrambeni proizvodi ili pića koja koriste ljudi i životinje,
- da su uvezeni, proizvedeni ili ih poseduju,
- da su uvezeni, proizvedeni ili ih poseduju zbog prodaje i distribucije,
- da su hemijski ili biološki materijali koji nisu propisani dodati proizvodu, pića i prehrambeni proizvodi koje koristi čovek ili životinja ako im se dodaju te materije iz bilo kog razloga, a posebno zbog njihovog bojenja ili očuvanja ili mirisa ili dodavanja šećera. Mogu se dodati ako nisu zabranjeni i da postoji dozvola za njihovo dodavanje u određenom procentu, propisano zakonom koji idu u korak sa naučnim razvojem i raznovrsnošću.

Svakim danom na osnovu naučnog proučavanja i otkrivanja i praćenja pojave današnjih prehrambenih proizvoda putem određivanja sastava i osobina prehrambenih materija ili pića koji čuvaju zdravlje stanovništva i čini potrošne materije korisnim.

Materije koje su ozračene i koje su time izmenile osnovne osobine nemaju zakonsku dozvolu za korišćenje, ako je dozvola opšta ili posebna i ne sme da dođe do osnovnih promena robe ili njene karakteristike u kojima postoje (koji izazivaju) štete za potrošača, to se primenjuje kao osnovni princip na koji se oslanja zakon o zabrani prevara koji štiti bezbednost, poštenje, integritet u proizvodnji i prodaji i štiti opšte zdravlje stanovništva.

2.4.1.2 Radnje koje pomažu u izvršenju zločina

Zakon zabrane prevara je preduzeo preventivne mere za određene radnje koje se smatraju pomoćnim za izvršenje prevare i one se odnose na elemente koji učestvuju u prevari putem falsifikata ili obmane.

Proučavanje ovih zločina ukazuje na njihove karakteristike i njihov značaj, kao zločin podsticanja na korišćenje neispravnih materijala sa ciljem prevare, posedovanje falsifikovanog materijala bez opravdanog razloga, lažni marketing, zločini koji se računaju kao prekršaji, zato ovo delimo na dva dela:

- zločin podsticanja za korišćenje i posedovanje falsifikovanih materijala – bez opravdanog razloga,
- lažni marketing.

- ***Zločin podsticanja za korišćenje i posedovanje falsifikovanih materijala bez opravdanog razloga***

Mesto podsticanja zločina za korišćenje i posedovanje falsifikovanih materijala bez opravdanog razloga, nezakonito je predmet interesovanja većine uporednih zakonodavstava i kao odvojen zločin ističe se posebnostima od drugih zločina prevare.

Postavlja se pitanje, koje su posebnosti i uslovi njegovog izvršenja.

- ***Podsticanje na upotrebu neispravnih materija***

Libijski zakon u četvrtom poglavlju u članu 18. zakona o zabrani prevara u trgovini kažnjava podsticanje na korišćenje proizvoda i pokvarenih materijala putem podataka, plakata, marketinga ili instrukcija bilo koje vrste ili bilo kojim drugim putem. Može biti usmeno, vidljivo ili da se čuje i vidi u isto vreme, kao što je propisao francuski zakonodavac u članu 213/3 po kodeksu francuske potrošnje i egipatski zakon u tački broj 2, člana 2. zakona zabrane prevara i obmane.¹⁰⁶

Može se uočiti da libijski zakon priznaje podsticaj kao zločin i nije propisao nikakve olakšice nasuprot francuskom i egipatskom zakonu.

Podsticaj i pomoć ne izlaze iz okvira propisanih krivičnim zakonom, samo dolazi do razlike u kaznama. Podsticaj i pomoć u opštem krivičnom zakonu su posledica aktivnosti u smislu da mora postojati pravni akt kojim je izvršena prevara uticajem i pomoći.

Podsticaj i pomoć se smatraju sekundarnim radnjama i ne smatraju se učesnikom u slučaju da dođe do zločina prevare uslovljenom učešćem pomoćnika i podstrekača. Podsticaj i pomoć u ovom slučaju se smatraju kao samostalni zločin i kažnjavaju se čak i ako ne dođe do zločina prevare ili je zločin pokrenut ili ne stvara nikakve posledice.

---

¹⁰⁶ Ibrahim Ali Saleh, Krivična odgovornost osoba, Dar El Maaref, 1980, str. 71-73

Podsticaj je ideja da zločin potekne od određenog lica i da bude podržano dok lice ne pristane da izvrši zločin.¹⁰⁷

Pomaganje je radnja koja omogućava izvršenje zločina i uslov da dođe do zločina je podsticaj ili pomoć na bilo koji način u bilo kom obliku. Zakonodavac izlaže sredstva podsticaja kao primer ograničenosti.

Cilj podsticanja je da dođe do bilo koje radnje propisane u članu 5. marokanskog zakona gde se spominju sredstva i metode bez određene formule, procena činjenica i utvrđivanje činjenica se oslanja na opšti princip i mora biti u skladu sa njima.

Sudija zadužen za određen slučaj mora da uloži sve svoje znanje da bi došao do saznanja da postoji podsticaj sa uslovom da donese ubedljivo objašnjenje u skladu sa zakonom i stvarnošću.

U srpskom Krivičnom zakoniku je propisano da ko drugom sa umišljajem pomogne u izvršenju krivičnog dela, kazniće se kaznom propisanom za to krivično delo ili ublaženom kaznom.¹⁰⁸

Kao pomaganje u izvršenju krivičnog dela smatra se naročito: davanje saveta ili uputstava kako da se izvrši krivično delo, stavljanje učiniocu na raspolaganje sredstava za izvršenje krivičnog dela, stvaranje uslova ili otklanjanje prepreka za izvršenje krivičnog dela, kao i unapred obećano prikrivanje krivičnog dela, učinioca, sredstava kojima je krivično delo izvršeno, tragova krivičnog dela ili predmeta pribavljenih krivičnim delom.¹⁰⁹

---

¹⁰⁷ Mohamed Salama. Objasnjenje zakona libijskih krivičnih postupaka. Publikacije libijskog univerziteta 1971, str. 234-236

¹⁰⁸ Krivični zakonik, član 35. stav 1.

¹⁰⁹ Krivični zakonik, član 35. stav 2.

- ***Posedovanje bez legitimnih razloga***

To se odnosi na sve koji poseduju bez legitimnih razloga: skladišta, prodavnice ili kuće, prevozna sredstva, neki sajmovi ili javni putevi, fabrike, hladnjača, klaonica, aerodromi ili na svim mestima gde se proizvodi, uvozi, izvozi ili postojeće tržište za prodaju ili transport:

- prehrambeni proizvodi za ishranu ljudi, pića, poljoprivredni proizvodi ili prirodni proizvodi sa znanjem da su lažni ili neispravni, odnosno da im je prošao rok trajanja,
- materije koje se koriste u izradi lekova neispravne, falsifikovane ili im je prošao rok trajanja,
- proizvodi koji se mogu koristiti za falsifikovanje prehrambenih proizvoda, pića, poljoprivrednih proizvoda ili prirodnih proizvoda.

Materijalni dokazi za prekršaj se ispoljavaju posedovanjem spomenutih materija s obzirom da je njihovo posedovanje nezakonito. Zakon smatra da je posedovanje fizičko stanje u kom pojedinac dominira i ima kontrolu sa pravom ili bespravno. Posedovanje po krivičnom zakonu znači da su vlasništvo i posedovanje isti termini.¹¹⁰

Kažnjava se svako ko poseduje falsifikovanu robu, bez obzira na zakonsko posedovanje i bez istrage da li je njen vlasnik ili ne, sve to je suprotno suženom obrazloženju teksta o kaznama, ako je cilj zakonodavstva suzbijanje svega što dovodi do prevare. Zbog toga je posedovanje ne samo svojina, nego i zakup kao u slučaju deponovanja falsifikovanog materijala.

Ako libijski i francuski zakon propisuju kao jedini uslov nezakonito posedovanje neispravnih materija, egipatski zakon propisuje da je to posedovanje u cilju trgovine. Upoređivanjem egipatskog, francuskog i marokanskog teksta, može se uočiti da egipatski zakonodavac u tekstu kriminalizacije posedovanja u cilju trgovine u nezakonite svrhe, u cilju zaštite trgovinskog prometa od neispravne robe i zaštitu potrošača.

---

¹¹⁰ Maḥmud Najib Ḥusni, *Objašnjenje Opšteg odjeljenja Krivičnog zakonika, Dar al-Nahda al-Arabia* 1989, str. 429-431

Zbog toga treba da postoje trgovinski centri ili pomoćni objekti kao što su skladišta zaštićena od neispravnih proizvoda, mesta koja ne spadaju u trgovinske centre nemaju neispravnu robu zbog udaljenosti od trgovinskih centara.

Libijski i francuski zakonodavac su odredili mesta koja su zabranjena na kojima može da se poseduje roba koja je falsifikovana ili neispravna. Zakon obavezuje da posedovanje ove robe može da bude bez opravdanog razloga. To je zabranjeno. Znači da neispravni proizvodi na mestima zabranjenim zakonom mogu tu biti samo iz opravdanih razloga i tada nema ni prekršaja ni kazne.

Iz navedenog se može zaključiti, ako egipatski zakonodavac ne određuje koja mesta su zabranjena za posedovanje neispravne ili pokvarene robe ili robe kojoj je prošao rok trajanja, ali on je u potpunosti u saglasnosti sa tekstom francuskog zakona iako je francuski propis jasniji u određivanju ovih mesta, čak i ne dolazi do neslaganja u tumačenju.

- **Lažne reklame**

Lažne reklame se smatraju kao pomoć u izvršenju prevare u trgovini koje su u većini zakona propisane u različitim propisima, kao npr. libijski zakonodavac koji je obratio pažnju na lažne reklame i odredio ih kao regularne i važne u zakonu o zabrani prevare u robi ili identifikuju mere koje obezbeđuju zaštitu potrošača.

Pitanje je šta znači lažna reklama i koji su njeni elementi, odnosno koje su njene manifestacije i šta se smatra kao prevencija inspekcije, po zakonu Zabrane prevara u trgovini. Reklama, po definiciji, predstavlja sve što trgovac koristi u prezentaciji svoje robe, da bi zadržao kupca: pomoću vidljivih reklama (bilbord), preko radija ili novina, potrošačke reklame. Trgovačka propaganda se vrši preko reklama kojima se postiže promocija i marketing robe. Postoji mnogo načina za reklamu robe: novine, radio, televizija, bilbordi i reklame preko interneta.¹¹¹

---

¹¹¹ Abdulraouf Mahdi. Krivična odgovornost za privredni kriminal. Almadani Press. Kairo 1976, str. 177-180

Libijski zakonodavac je površno propisao pokušaj kriminalizacije lažnog marketinga u poglavlju 4. Zakona o prevari te je propisao „trgovinski marketing mora biti istinit i da odgovara istini u svakom obliku i zabranio svaki marketing bilo kog oblika ili bilo kojim putem gde uključuje zahtev, izjavu, pogrešnu, lažnu ili varljivu, pomoću kojih dolazi do greške u prevari, a posebno zbog sledećih elemenata“.

Postojanje robe i usluga, njena priroda, njen kvalitet, sastav, sadržaj korisnih elemenata, njeno poreklo, količina, vreme i način proizvodnje, njene osobine, vreme prestanka, trajanje, cena i način prodaje i izlaganje i akcija u ceni, načini upotrebe i njen rezultat, razlozi i metode prodaje i isporuke, pružanje usluga, obim obaveza, identitet profesionalca koji je pisao reklamu koja je objavljena.

Marketing treba da je istinit od strane lica koja učestvuju u stvaranju reklame.

Prethodno poglavlje podseća na poglavlje člana 121/1 francuskog zakona o potrošnji, koji zabranjuje svaki publicitet u okviru zahteva, tvrdnje, znaka, pogrešni podaci ili dovodi u zabludu o postojanju u okviru prirode i karakteristika, mesta porekla, količine, usluge kroz publicitet ili marketing.¹¹²

Zaključujemo iz prethodnog poglavlja Zakona o zabrani prevara u trgovini, da je odredio uslove pod kojima se marketing smatra lažnim.

Prvi uslov: marketing se zasniva na tvrdnji, izjavi ili lažnom prikazivanju, koji dovode do zablude. Iz navedenog uslova, sledi da zakonodavac kažnjava samu laž, iako ona ne utiče na potrošača, jer u odnosima između proizvođača i potrošača treba da postoji poverenje koje isključuje prevare, kao što je lažna tvrdnja suprotna istini. Takođe, i u pogledu sudstva, u čijoj je nadležnosti da proceni gde postoji lažni marketing, zakonodavac je propisao kazne za marketing koji dovodi kupca u zabludu, a koji teoretičari nazivaju marketingom, koji dovodi u zabludu.

Publicitet predstavlja svaku reklamu koja ima za cilj i direktno ili indirektno veću prodaju proizvoda i povećava usluge, a time potrošač podleže slobodnom izboru, ograničenju pomoću sredstava kao što su: novinarstvo, štampa, bilbordi, sva sredstva kojima povećava prodaju kao publicitet i uopšte svi putevi i sredstva komunikacije i promocije, prestižne vesti koje su dovoljne da se reklamira roba.

---

¹¹² Abdelmoneim Mousa, Komparativna studija zaštite potrošača, Publikacije o ljudskim pravima Halabi, 2007, str. 176-179

Drugi uslov: lažna ili reklama koja dovodi u zabludu je jedan od elemenata propisana u članu 18. Zakona o zabrani prevara u trgovini o postojanju robe i usluga i njene prirode, o vremenu proizvodnje, o karakteristikama, o ceni i uslovima i rezultatima njene primene, razlog prodaje, metode prodaje, način predaje, vršenje usluga, obim obaveza, identitet proizvođača i prodavca, sve to predstavlja popis ograničenja efikasnosti prethodnog poglavlja o zaštiti i zadovoljstvu potrošača robe i usluga.

Svi ovi elementi koje koristi lažni marketing dovode do nedovoljne zaštite potrošača, koji dovodi do nepoštovanja činjenica utvrđenih u prethodnom poglavlju.

U pogledu prekršaja lažnog reklamiranja, da bi se mogli osuditi, moraju biti postavljena pravila, kao osnovni temelj na koji se oslanja ili preko kojih se manifestuje reklama i publicitet i treba da predstavlja rezultat povezanosti poslovnih i profesionalnih odnosa, kao i njihovu povezanost sa proizvodnjom i uslugama. Pojedini teoretičari prihvataju da je publicitet urađen i prihvaćen u dotičnoj zemlji, iako je napisan drugim jezikom, a ne arapskim, samim tim se uključuju reklamni spotovi, navodi ili znaci koji nisu tačni i oni dovode do grešaka.¹¹³

U odnosu na moralne dokaze za zločin lažnog marketinga, zakonodavac ih ne spominje u zakonu zabrane prevara u trgovini i time dolazi do polemike između teoretičara i sudstva, gde neki smatraju da je to nameran prekršaj, jer je namera osnova, a greška je izuzetak pri izvršenju zločina.

Ako zakonodavac ima za cilj da prihvati nenamernu grešku kao zločin, on je propisuje i uslovljava zakonom, suprotno nameri, gde se samo i izuzetno propisuju pravila.

U praksi francuskog sudstva zločinačkom namerom se smatra znanje i volja dovoljni za pokretanje postupka i zakon ne dozvoljava podnosiocu zahteva za reklamu određene robe ili stvaraoцу reklame, da demantuje prisustvo namere, braneći se da je greška u stvaranju reklame štamparska greška, koja je neprihvatljiva i predstavlja nemarnost pri štampanju ili je reklama puštena pre njene provere od strane naručioca.

---

¹¹³ Enciklopedija naučnog Egipta. Memorandum odbrane u zakonima prevare i snabdevanja. Volume I. Mahmud centar. Pravna Izdanja, str. 243-246

Nova teorija kaže da se lažna reklama smatra materijalnom prevarom. Zakonodavac ništa ne govori o nameri što pomaže da se prevara smatra materijalnom prevarom, tako da ako zakonodavac ne uslovljava lošu nameru, smatra se da prekršaj nije nameran.

Po novom shvatanju prekršaj se ne može smatrati nenamernim, jer zakonodavac ne uslovljava grešku pa se prekršaj smatra materijalnim.¹¹⁴

2.5. Pravne sankcije

Bez obzira na filozofiju kazne, ona i dalje ostaje kazna za izvršioca zločina i odnosi se na kazne u obliku oduzimanja slobode, novčanog kažnjavanja ili u propisivanju smrtne kazne. Uopšteno rečeno, kazna može biti primarna, nezavisna ili dodatak glavnoj kazni, te postaje dopuna za glavnu kaznu i propisana je sa presudom, u zavisnosti od osnovne kazne, bez potrebe da je upisana u presudu.

Pored kazne, u obzir se uzimaju preventivne mere ili dokazni predmeti i njima se poprima oblik preventivnog delovanja, gde se suočava počinitelj zločina (rekonstrukcija događaja) ili se vrši prema objektima i alatima, ako je to moguće.

Svi dokazi imaju ulogu u jačini kazne, kao i u slučaju oslobađajuće presude gde se uzima kao olakšavajuća okolnost. Ovlašćenje sudije za pojedine slučajeve je da odredi kaznu, bez obzira na vrstu zločina, u okviru propisanom zakonom.

Libijski Zakon o zabrani prevare u trgovini propisuje kazne koje odgovaraju u uopštenom obliku, pravilima propisanim u Krivičnom zakonu, kako u pogledu ili u smislu osnova zločina, tako i u pogledu incidenta, koji se desio.

S tim u vezi, kazne delimo na dva dela:

- osnovne i dodatne krivične kazne,
- individualne kazne.

---

¹¹⁴ Samir Al Akrouf. Komercijalno oglašavanje i zaštita potrošača. 2005, str. 153-156

2.5.1. Osnovne kazne i dodatne kazne u Zakonu zabrane prevara u trgovini

Zločine koji se odnose na zaštitu potrošača od prevara u trgovini delimo na tri dela: nepravilnosti, prekršaj i prekršaj kao krivično delo. Libijski zakonodavac određuje pravne sankcije koje se odnose na sudske kazne od nadležnih sudova.

Kazne su određene na sledeći način:

- Kazne za osnovna krivična dela,
- Vešanje – smrtna kazna.

Šesto poglavlje Zakona o zabrani prevara u trgovini ne predviđa propise u jasnom smislu, nego ih prosleđuje Krivičnom zakonu ili nekom drugom odgovarajućem zakonu, koji je u vezi sa ovom kaznom ili posebno, u vezi sa zločinima koji se odnose na javno zdravlje.

U članu 308 libijskog Krivičnog zakona je propisano:

„Kažnjava se zatvorom najmanje na pet godina, svako ko otruje vodu ili prehrambene proizvode, pre nego što je isporučio i stiglo do potrošača i ako izazove smrt jedne osobe, zatvor je doživotna robija, a ako umre više osoba, kazna je vešanje.“¹¹⁵

Ovaj zločin se smatra najtežim zločinom od svih zločina prevare, za koji zakonodavac propisuje smrtnu kaznu. Razlog tome je što ovaj zločin predstavlja opasnost, ozbiljnost i sveobuhvatnost po stanovništvo i njegova rasprostranjenost predstavlja opasnost za njegovo širenje u dato vreme ili u budućnosti, te se zbog toga zabranjuje svaka pomisao na to i treba odvratiti svakog ko razmišlja da učini to krivično delo.

---

¹¹⁵ Mahmud Najib Husni, *Objašnjenje Opšteg odjeljenja Krivičnog zakonika, Dar al-Nahda al-Arabia* 1989, str. 302-306

Postavlja se pitanje šta predstavlja opasnost u opštem obliku. Tu spada, između ostalog, sve ono što ugrožava zdravlje ljudi, do kojeg dolazi kao posledica korišćenja robe. Međutim, ovde postoje teškoće u striktnom određivanju, ali one zahtevaju određene okolnosti koje treba odrediti: neposredna opasnost koja ne mora uvek biti neposredna i ne ispoljava se odmah nakon njene posledice, nego posle određenog vremena u kom se upotrebila ta roba.

Takođe se rasprostranjenosti smatra opasnost od proširenja bolesti na veliki broj stanovnika i njene velike posledice, s tim da nisu upućene na određeno lice i određenu populaciju, a to se dešava samo u slučaju da je korišćen proizvod primaran u ishrani i da se mnogo troši.

Veličina opasnosti po zdravlje ljudi razlikuje se po posledicama koje su nastale kao rezultat korišćenja datog proizvoda, kao maligne bolesti, trovanje, paraziti itd.

Prema tome, veličina opasnosti koja određuje granice prevare u oblasti zdravstva treba da ima određene karakteristike. Ako je mala rasprostranjenost, opasnost ili jačina, time se zločin određuje kao prekršaj ili kao kriminalna radnja i od toga zavisi kazna.

Treba napomenuti da svest javnog mnjenja o pretnji po njihovo zdravlje izaziva uznemirenost celog društva i ta svest ima veliku ulogu u shvatanju opasnosti i prisiljava vlast da čuva opšte zdravlje stanovništva. Moguće je ograničiti elemente datog zločina na sledeći način:

- proizvodnja proizvoda ili prehrambenih proizvoda, njena distribucija i održavanje ili izlaganje za prodaju;
- da su proizvodi ili materije koje se koriste za dati proizvod rizični po zdravlje ljudi;
- opasnost treba da bude u datom trenutku ili u budućnosti usmerena na opšte zdravlje ljudi, a ne ograničena na pojedinca ili određenu populaciju. Prema tome, opasnost zavisi od proizvodnje robe koja je u svakodnevnoj upotrebi;
- da proizvođač sa ciljem proizvodi robu koja je neispravna za prodaju, te da je hteo namerno i svesno da proizvede i proda robu bez obzira na posledice;
- rezultat tog proizvoda je da izazove smrt više od jednog lica.

❖ Doživotna kazna

Doživotna kazna se izriče svakom ko učini namerno zločinački čin koji je propisan u članu 308. Krivičnog libijskog zakona i rezultat izvršenog čina dovodi do smrti, bez namere da do nje dođe.

Da bi se propisala kazna, treba da postoje tri uslova:

Prvi uslov: obuhvata dva slučaja

Prvi slučaj se odnosi na prevaru, falsifikovanje učinjeno na proizvodima ili lekovima, što utiče na ljudsko zdravlje. Drugi slučaj se odnosi na prodaju ili izlaganje za prodaju mesa ili životinja, a znajući da su uginule od bolesti, što je dokazano analizom, da su zarazne ili parazitske bolesti koje se prenose na čoveka, a što je dokazano izvršenim ispitivanjima.

Drugi uslov

Potrošnja tih materija izaziva smrt čoveka. Ovaj zločin se odnosi na materije i nije njena namera da naškodi čoveku, nego je namera da dođe do prevare u proizvodu i njegovom materijalu, bilo kojom spomenutom metodom, sa ciljem prevare. Ako je cilj da namerno nanese štetu, taj zločin spada pod Krivični zakon. U slučaju da je namera bila ubistvo, zločin se smatra kao zločin trovanja i propisana je kazna članom 371. Krivičnog libijskog zakona.

Takođe, Krivičnim zakonom propisane su i kazne za ubistvo bez namere, nehотиčno ubistvo upotrebom ili davanje supstance štetne po zdravlje.¹¹⁶

2.5.1.1 Zatvor od pet do deset godina

Svako ko učini namernu radnju za koju je propisana kazna u Zakonu o zabrani prevare u trgovini i čiji je rezultat uzimanje spomenute materije, koja izaziva povredu drugog lica neizlečivom bolešću, gubljenju ekstremiteta, smanjenosti njihove upotrebe ili dovedu do trajnog invaliditeta, izlaže se kažnjavanju.

Uslovi koji se primenjuju su:

Prvi uslov obuhvata dva slučaja:

- Prvi slučaj ispoljava se putem prevare, falsifikatom ili se stvara u proizvodima ili lekovima koji dovode do opasnosti po zdravlje čoveka;
- Drugi slučaj odnosi se da prodaju ili izlaganje mesa sa znanjem da je uginula od zaraznih bolesti ili bolesti koju prenose paraziti na čoveka, a proizvođač je znao za njenu bolest ranije. Ako nije znao i nije dokazano analizom da je životinja bolesna, oslobađa se od optužbe.

Drugi uslov je korišćenje pomenutih proizvoda u ishrani i izazivanja povrede trećeg lica neizlečivom bolešću ili dovode do invaliditeta.

Libijski, francuski, kao i egipatski zakonodavac nije definisao značenje gubitka nekog organa čovekovog organizma ili trajnog invaliditeta, jer je smatrao da je dovoljno po Krivičnom zakonu da propiše neke primere poput gubitka organa, pri čemu je došlo do nemogućnosti upotrebe povređenog organa, oslepljenja ili gubitka jednog oka, iako je poznato da egipatski kasacioni sud realizuje ostvareni gubitak nekog organa ili njegovog dela, zbog čega se smanjuje prirodna otpornost.

---

¹¹⁶ Mahmud Najib Husni, Objašnjenje Opšteg odjeljenja Krivičnog zakonika, Dar al-Nahda al-Arabia 1989, str. 302-306

Zato se ne računa trajni invaliditet kao bolest koja je izlečiva nezavisno od vremena lečenja. Opasnost od trajnog invaliditeta dovodi do trajne nesposobnosti ili smanjene sposobnosti.¹¹⁷

2.5.1.2 Kazne za osnovne prekršaje

Zakon o zabrani prevare propisuje vrste kazni za prekršaje, gde svaka vrsta obuhvata grupu prekršaja prevare, uzimajući u obzir otežavajuće okolnosti u odnosu.

Tekst 54. libijskog Krivičnog zakona kaže da je kazna za prekršaj zatvor u trajanju od 30 dana do 3 godine sa izuzetkom na ponovljeni prekršaj ili neki drugi slučajevi, za koje zakon propisuje drugo vremensko trajanje, a kazna za njih nije manja od 10 libijskih dinara.¹¹⁸

Prema tome, kazne za prekršaj su:

- **Zatvor od dve do šest godina**

Zatvor od dve do šest godina predstavlja strogu kaznu koja se primenjuje za slučajeve prevare i falsifikovanje, preko proizvoda ili lekova, a šteti opštem zdravlju ljudi i životinja.

Takođe, rezultati o prodaji mesa, njegovoj izloženosti za prodaju, prehrambeni proizvodi ili pića čija upotreba izaziva ili dovodi do bolesti osobe ili invalidnost, koja traje dvadeset dana i zbog toga podleže istim uslovima koji se odnose na kriminalne radnje.

---

¹¹⁷ Ahmed Sayed Mahmoud. Proceduralni sistem građanske i komercijalne sudske ekspertize. Dar Alkutub Alqanunyah. 2007, str. 231-233

¹¹⁸ Mohamed El Houni. Sveobuhvatno u Libijskom krivičnom zakonu. Drugo izdanje. Dar Alkutub Alwatania. 2007, str. 82-85

Ako dođe do bolesti ili nesposobnosti kao posledica potrošnje pomenutih namirnica i ne izazove izostanak sa posla više od dvadeset dana, kazna je propisana u stavu dva poglavlje 6. Zakona o zabrani prevara. Treba se osvrnuti da taj stav pruža mogućnost dupliranja kazne, čime se dozvoljava sloboda sudiji da odredi između najvišeg i najnižeg stepena kazne.

- ***Zatvor čije trajanje nije manje od 6 godina i novčana kazna nije manja od 100 libijskih dinara ili svaka kazna izrečena pojedinačno***

Kaznom zatvora, čije trajanje nije manje od 6 godina, novčanom kaznom koja nije manja od 100 libijskih dinara ili svakom kaznom izrečenom pojedinačno, kažnjava se svako ko prevari preduzimača ili pokuša da ga prevari, odgovara prema 4. poglavlju Zakona o zabrani prevare. Takođe, odgovara i u slučaju posedovanja koje je neopravdano ili usled lažne reklame, pojave proizvoda koji odgovara stvarnom obliku, proizvodnji i posedovanju ili upotrebi.

U vezi sa navedenim kaznama, neophodno je pomenuti i alate koji pomažu u prevari, predaji ili upotrebi imena markirane robe koja je lažna, zapošljavanje osoba zdravstveno nesposobnih za proizvodnju, prodaju ili distribuciju robe (prehrambene robe ili lekova), kao i skrivanje proizvoda za prodaju bez razloga.

- ***Kazna nije manja od 500 dinara i ne prelazi vrednost od 1000 dinara***

Kazna u visini od 500 libijskih dinara, koja ne prelazi vrednost od 1000 libijskih dinara propisana je u 5. poglavlju Zakona o zabrani prevare, u slučaju neuspelog stručnog predstavljanja potrošača, u odnosu na njegovu potražnju, u kojoj je navedeno njegovo ime, naziv preduzeća, vreme njihove saradnje, vrsta proizvoda i njegove odlike, njegova vrednost i količina, datum predaje robe.

Uslov potvrde je svojeručni potpis i pečat. Takođe se ovom kaznom kažnjava odgovorno lic, ako nije istaknuto njegovo ime, adresa i broj njegove trgovačke dozvole. To sve treba da je dostupno u svim pismenim dogovorima i računima, kao i u slučaju trgovačke reklame.

Takođe, moraju postojati svi postojeći dokumenti koje proizvođač daje preduzimaču, kada sa njim sklapa ugovor, a to se odnosi i na ugovore poslate elektronskim putem, koji moraju biti potpuno overeni.

Istom kaznom se takođe kažnjava svako ko sprečava bilo kojim putem službenika, stražara i sudsku kontrolu u obavljanju njihovog posla.

Iz odluka i presuda vidi se veličina tolerancije, koju ispoljava sudstvo prema licima koje vrše prevarne radnje i uočava se da je novčana kazna pogodnija ovoj vrsti predmeta, te neki zakoni i za nju propisuju samo novčane kazne, bez postojanja kazne zatvora i hapšenja.

Cilj ekonomske prevare je u povećanju zarade i u njen prilog idu novčane kazne, zbog nemogućnosti da se utvrdi razlika između novčane kazne i realne zarade, koja može u nekim slučajevima biti vrlo velika i čiju vrednost je teško utvrditi.

Neki teoretičari navode, da ukoliko se nastoji, da novčana kazna bude velika i da predstavlja vaspitnu meru i opomenu, potrebno ju je propisati u visini stvarne zarade do koje dolazi prestupnik putem učinjenog prestupa.

Ako je kazna manja od zarade deset puta, trgovac će pristati na izvršavanje prestupa i nastaviti da ga čini.

S tim u vezi, neophodno je napomenuti da je utvrđeno, da dodatne kazne više odgovaraju u predmetu trgovinskih prevara, jer se sudstvo ne oslanja na njihovu primenu.

2.5.1.3 Dodatne kazne u trgovinskim prevarama

Pažnja zakonodavca je usmerena na propisivanje dodatnih kazni, uz tradicionalne kazne koje čine zatvor i novčane kazne, a njihova važnost je prihvaćena kao kazna u obimu trgovinskih prevara.

Efikasnost kazne se postiže prekorom zbog prevare i zaštitom društva od opasnosti puštanja u promet neispravne robe, gde sudstvo, na žalost, zanemaruje primenu dodatne kazne koju joj je omogućio zakonodavac i oslanja se samo na materijalne kazne, koje su vrlo male vrednosti u većini slučajeva, čak i u slučaju povećanja fenomena prevare, kako je vidljivo iz priloženog.

Dodatne kazne u Zakonu o zabrani prevara Libije, kao što su objave i analize presude, ispravni dokumenti i pojedini zakonski tekstovi, primenjuju se nakon izmena Zakona o zabrani prevare, za pojedine kazne, kao što je zatvaranje prodavnica ili fabrika.

Takođe, u Zakonu o zabrani prevara, propisane su i preventivne mere, kao što su konfiskacija i zabrana tog istog posla.

Dodatne kazne ne mogu da se izriču, jedino kao dodatak osnovnoj kazni i ona zavisi i prati osnovnu kaznu, bez potrebe da se spomene u tekstu presude.

Izricanje dopunske kazne može da se uvaži ili izvrši samo u slučaju da je naloži sudija.

Postoji sedam dodatnih kazni, koje mogu da se primene i koje se odnose na zločin prevare, povezane sa zdravljem potrošača, koje su u skladu sa opštim pravilima i njihovim uslovima.¹¹⁹ Najvažnije kazne u tom domenu su: objava propisane kazne i vršenje konfiskacije.

---

¹¹⁹ Ahmed Kamal-El Din Mousa. Pravna zaštita potrošača. Bez izdavačke. 1997, str. 23-25

- ***Izricanje osude - objava propisane kazne***

Objavljivanje presude kao dopunske kazne podrazumeva da nije dozvoljeno sudiji da određuje kaznu, već to može činiti samo u izuzecima, koje propisuje zakon, s tim da se izvrši na račun optuženog. Moguće je objavljivanje presude u celini ili objavljivanje samo jednog njenog dela, a to se vrši u sredstvima javnog informisanja ili isticanjem na vratima institucije ili na javnim mestima i to samo u vremenskom razdoblju, koje ne prelazi mesec dana, jer u slučaju povratnog izvršenja prestupa, dolazi uvek do obnavljanja procesa.

Negativnost ove kazne u prevarama u trgovini je u tome što šteti osuđeniku u njegovoj reputaciji pred njegovim klijentima i objava može da ima veće posledice od osnovne presude. Ova kazna je dobila preporuku za njenu upotrebu u zakonu ekonomskih sankcija na Konferenciji u Rimu 1953.godine.

Objavljivanje kazne ne uslovljava da štetne materije na mestu prevare budu opasne po zdravlje i ne mora, dok se u vreme objave kazne istakne razlika između opasnih prevara i bezopasnih. Uslov je, da je odluka koja je objavljena konačna odluka, da vreme objavljivanja počinje posle isteka vremena, određenog za podizanje žalbe, koja je zakonski i vremenski određena ili ako je žalba u toku, posle njene presude, gde odluka slučaja postaje pravosnažna.

- ***Konfiskacija***

Cilj nekih kazni koje su propisane za ekonomske prekršaje stavlja pred sudiju da ih usvoji za uzroke koji dovode do prekršaja ili da spreče prekršioca u vršenju prekršaja.

Iz navedenih razloga se konfiskacija smatra dopunskom i potrebnom merom za zaštitu ekonomske politike države, kao i kazna za odvracanje, za počinioca tog zločina.

Konfiskacijom se smatra zaplena državne imovine oduzete od svojine osuđenog ili druga određena imovina sa uslovom očuvanja prava drugih lica.

Takođe se smatraju državnom imovinom alati ili sve drugo što je korišćeno ili koje će naknadno da se koristi u izvršenju prekršaja.

Konfiskacija može biti celokupna ili jedan njen deo. Zakonodavac je konfiskaciju u vezi prekršaja prevarom u 6. poglavlju člana 23. propisao:

„Konfiskuju se materijali ili proizvod koji su oštećeni, falsifikovani ili im je istekao rok trajanja kao alati koji su služili za falsifikovanje, oštećenje i varanje, mere, merenje u robi. Dolazi do uništavanja na račun osuđenog“.¹²⁰

Sudije izriču kazne konfiskacije, kao konačnu presudu za robu i proizvode na osnovu kojih i pomoću kojih je izvršen prekršaj prevare, falsifikacija ili posedovanje, kako zakon propisuje.

Navedeni proizvodi se unište kada su štetni po ljudsko zdravlje ili se uništavaju alati konfiskovani na račun osuđenog.

Može se uočiti da je konfiskacija čin povezan prirodom dodatne kazne i prirodom preventivnih mera i ona predstavlja popravne mere zločincu i zaštitu društva od kriminalaca ili krivičnih radnji.

Sudija čim utvrdi krivicu optuženog treba da koristi konfiskaciju kao dodatnu kaznu ili kao preventivnu meru, u slučaju kada je to potrebno za zaštitu potrošača i opomenu prevarantima.

To govori francuski zakon iz 1956.godine, sa izmenama donetim 1976.godine, te prema navedenom zakonu:

„Treba da izdržava kaznu u svim slučajevima konfiskacije materijala, lekova ili useva koji se koriste u prevari i sprovodi se oduzimanje imovine, čak i u slučaju ako se utvrdi da je nevin, u slučaju da dokaže da je imao dobre namere i mesto falsifikovane robe. Konfiskacija se smatra preventivnom merom. Ako se ne pokrene tužba iz nekog razloga, odluku o konfiskaciji izdaje javno tužilaštvo“.¹²¹

Posle upoznavanja sa najvažnijim dodatnim kaznama, potrebno je da postoje dve mere predostrožnosti i smatra se adekvatnim propisati odgovarajuću kaznu svaki put kad je to potrebno.

Zahteva se veća strogost, u slučaju da dođe do greške, u vidu kriminalnih radnji.

---

¹²⁰ Billboard legislativa. Zakon br. 23 od 6. 2010. reguliše trgovačku delatnost i sprečava prevaru. Generalni narodni kongres.Libije, 2010

¹²¹ Mohamed Badali, Zaštita potrošača u komparativnom pravu, Dar Al Kitab Al Hadith, 2006, str. 328-331

- ***Zatvaranje prodavnica, poslovnog prostora, komercijalnih i industrijskih preduzeća ili bilo kojih preduzeća, zauvek ili na određeno vreme***

Zakonodavac je propisao u poglavlju 6. u Zakonu o zabrani trgovinskih prevara da može da se naredi zatvaranje preduzeća, ako je ono mesto gde se odigrao zločin, zloupotrebom dobijene dozvole, licence ili zbog nepoštovanja pravilnika. Na osnovu toga, osuđenom se izriče zabrana vršenja tog posla ili bilo kog učešća u njemu, kao i zabrana vršenja istog posla njegovoj porodici i drugima koji su kupovali od njega ili iznajmili prostor od njega.

Takođe se zabrana odnosi i na preduzeće kome pripada nemoralna osoba ili je pripadao u vreme izvršenja zločina. Ako dođe do privremenog zatvaranja objekta, postoji propis da zatvaranje ne može biti manje od deset dana i više od 6 meseci, ako zakonom nije drugačije predviđeno.

- ***Osuda o zabrani aktivnosti u profesiji***

Ako sud utvrdi u prekršajima direktnu vezu sa profesijom osuđenog i ima jake dokaze za to, strahuje se da osuđeni nastavi sa istom aktivnošću koja predstavlja opasnost po bezbednost stanovništva ili njihovo zdravlje, etiku ili štednju. Zabrana ne može biti viša od 10 godina, ako zakonom nije propisano drugačije i zabrana je pravosnažna od dana završetka izdržavanja osnovne kazne.

Postoje suprotnosti u libijskom i egipatskom zakonu sa francuskim zakonom, koji smatraju da zabrana aktivnosti u trgovačkoj profesiji predstavlja dodatnu obaveznu kaznu.

U propisu iz 1947.godine koji se odnosi na bavljenje trgovinom i koji navodi da svakom ko je osuđivan na zatvor više od tri meseca, stoji zabrana, da se aktivno bavi trgovinom pet godina, ali i ne mora da postoji ograničenost u vremenu, jer povećanje crnog tržišta i ilegalna sumnjiva trgovina posle izlaska Francuske iz rata 1947. godine dovela je do toga da je zakonodavac hteo da poboljša poslove bavljenja trgovinom.

Francusko sudstvo u odnosu na prevare u trgovini, u većini slučajeva kažnjava sa novčanom kaznom. Zato se ovaj propis ne koristi u praksi. U svakom slučaju, libijsko sudstvo se ne protivi oduzimanju trgovinske licence, kao preventivne mere koja ima za cilj borbu za smanjenje prevara, koje se u ovo današnje vreme sve više širi, nego ikad pre. Zato zakon odobrava tu akciju bez ikakvog ograničenja.

Kao što je spomenuto, vidi se da su osnovne i dodatne kazne koje je propisao zakonodavac protiv prekršilaca prevarom u trgovini, iako su neke vrlo stroge, ali one ostvaruju njegovu namenu u zaštiti potrošača i odvrća i zastrašuje javno i privatno lice.

2.5.2. Individualne kazne

Individualne kazne su efikasan način da se uspostavi jednakost u kazni, uzimajući u obzir individualne okolnosti.

Uzimajući u obzir funkciju kazne, da je ona više popravna mera, a ne samo odvrćanje ili zastrašivanje, kazna mora biti odgovarajuća stanju zločina.

Najveći deo zakona ide u pravcu poređenja sudiji slobode u određivanju kazne, od najveće do najmanje, u pronalasku zakonskih razloga, otežavajućih i olakšavajućih okolnosti i mogućnosti poništenja kazne, kao što je propisao krivični libijski zakon.

Na osnovu toga delimo individualne kazne na dva dela:

- okolnost otežavajućih okolnosti i povratne prevare u trgovinskim prekršajima,
- olakšavajuće okolnosti i suspendovanje izvršenja osude.

2.5.2.1 Otežavajuće okolnosti i okolnosti povratne prevare

Svaka nezakonska radnja po Krivičnom zakonu može biti u vezi potrebnih uslova i činjenica za izvršenje povratne prevare ili uslova za otkrivanje ozbiljnosti prevare, te ako su uslovi i činjenice uticale na kaznu ovog zločina i pooštrenje sankcija, zakonodavac bi intervenisao putem otežavajućih okolnosti na dva načina.

Prvi način je direktna intervencija i unapred određuje činjenice i okolnosti koje su spojene u zločinačkoj radnji, a čine uslov za otežavajuću kaznu.¹²² Ta sredstva se zakonski nazivaju sistem okolnosti.

Zakonski otežavajuće okolnosti su okolnosti određene unapred, zakonski i zato otežavaju stepen zločina i povećavaju kaznu.

Da bi se razlikovale ove okolnosti od otežavajućih okolnosti sudstva, dozvoljava se povećanje kazne zločincu, prelazeći najviši stepen zakonski propisan za zločinca, što utiče na opis zločina u nekim slučajevima, menja vrstu kazne i ona od prekršaja postaje zločin.

Uslove postojanja otežavajućih pravnih okolnosti možemo deliti po njihovoj prirodi na: materijalne i lične uslove.

Takođe, možemo ih deliti prema obimu, na opšte uslove koji je ne ograničavaju na odlučivanje u određenom zločinu, već se njegova odluka odnosi na sve zločine ili njihov najveći deo.

Posebne okolnosti su mnogobrojne i mešovite.

Libijski zakonodavac je ukazao na posebne okolnosti različitim pravnim propisima. Neki od njih se odnose na stepen zločina ili težinu krivične namere. Ove okolnosti se odnose na određene osobine počinioca zločina.

Uz otežavajuće zakonske okolnosti postoje i otežavajuće koje se manifestuju u datim okolnostima, koje je zakonodavac prepustio sudiji kao slobodu da odluči i preuzme podatke koji postoje u tužbi i na osnovu njih izvrši procenu, s obzirom na date okolnosti, te u tom smislu dolazi do jasnih razlika među zločinima.

---

¹²² Saied Hassan. Teška i blaga korita u kaznama. Dar al-Fikr al-Arabi. 1986, str. 13-16

Zbog okolnosti ili uslova počinioca zločina i žrtve, zakonodavac je prepustio sudiji da on zaključi iz dokaza podnetim pred njim, te sudija ima pravo da poveća kaznu, u visini od najveće do najmanje.

Ukoliko se vratimo Zakonu o zabrani prevara u robi, vidimo da u 4. poglavlju određuje prekršajne kazne za prevaru i falsifikat zatvorom od 6 godina i više, kao i novčanu kaznu od 500 libijskih dinara.

Navedeni Zakon propisuje u 2. članu 4. poglavlja da je:

Mogućnost dupliranja kazne propisana u prvom poglavlju, ako:

- prekršilac učini prevaru ili falsifikat na proizvodima ili lekovima, a predstavlja opasnost po zdravlje ljudi ili životinja;
- prekršilac proda ili izloži za prodaju meso uginulih životinja od bolesti, koje su analizom utvrđene kao zarazne, odnosno ako su životinje obolele od parazita ili zaklana zbog tih oboljenja.

Ova dva slučaja se spominju, jer ako dođe do dupliranja kazne, ona može biti izrečena u trajanju od 1 do 10 godina.

Izricanja kazne zatvora može biti propisano u trajanju od 2 godine do 6 godina, u slučaju da je neko koristio meso i da je došlo do bolesti ili nesposobnosti da radi preko 20 dana. Nesposobnost koja prelazi 20 dana dovodi do povećanja kazne u trajanju od najmanje 2 godine i najviše 6 godina bez novčane kazne, jer se zločin smatra prekršajem.

Može se uočiti da je ova kazna manja, od prve teške kazne iako su otežavajuće okolnosti i u njima je naglašen uticaj neispravne materije na čovečije zdravlje.

Dok prva kazna predstavlja samo opasnost, rešenje postoji u tekstu koji objašnjava kako može izgledati prva situacija, dok striktno određuje kaznu u prvom slučaju, a određuje i striktno kazne u drugom slučaju.

U svim slučajevima se primenjuju pravila:

- Ukoliko jedna radnja obuhvata više opisa, uzima se najstroža kazna i objašnjenje zakona u korist optuženog nameće primenu zakona, te ne postoje otežavajuće okolnosti, ako ne dođe do nesposobnosti u vemenskom trajanju od 20 dana. Tada se zamenjuje otežavajućim okolnostima, koje su propisane u prvom članu, uzimajući u obzir da se uključi rizik, te tako dolazi do mogućnosti dupliranja kazne.
- Mogućnost postojanja kazne zatvora od 5 godina do 10 godina, ukoliko korišćenje u ishrani pomenutih materija dovede do povrede trećeg lica neizlečivom bolešću, oštećenje nekog organa ili ukoliko dođe do trajnog invaliditeta.
- Izricanje doživotne robije, u slučaju da dođe do smrti određenog lica čiji je uzrok uzimanje pomenutih namirnica.

U poslednja dva slučaja (3. i 4.) menja se karakter zločina od prekršaja u zločin i prelazi u domen krivičnog veća.

2.5.2.2 Povratni zločin u finansijskim prevarama

Povratni zločin se smatra osnovnim razlogom za pooštrenje sankcija, jer otkriva da je šteta koju je prekršilac učinio trajna, zatim shodno tome se osuđuje povratni zločin, kao potreba društvene zaštite.

Libijsko krivično pravo reguliše odredbe za povratni zločin i štetu izmenom 4, poglavlje 2, član 96. i 97. ovog zakona.

Ovaj zakon u pogledu praćanja prevara dobija veliku važnost, tako da obim zabrana koje određuje treba regulisati da budu jasno određene sa gledišta krivičnog zakona i treba da budu definicija, uslovi i posledice povratnog zločina jedinstveni prema klasifikaciji zločina.

Tako otežavajuće okolnosti mogu da otežaju neke oblike povratne kazne koje se propisuju zločincu, koji je učinio zločin prevare drugi put.

Ako su uslovi pojačanja kazne, predmet u svim slučajevima, po opštem principu koji je propisao krivični zakon, onda u slučaju povratnog zločina, može biti suprotnosti sa prvim, a s druge strane, mogu da ga karakterišu specijalni znaci.

- ***Krivični povraćaj***

Na osnovu zahteva, Krivični zakon u 2. poglavlju, u 1.stavu,¹²³ govori ko je bio osuđen krivičnom kaznom putem konačne osude, a učini krivično delo bilo koje vrste, što predstavlja najjači stepen povratnog krivičnog dela za koje se stiče snaga da se nastavi. U tom smislu, zločinac ga čini i nastavlja ga činiti, jer ne shvata sam čin kazne i ona ne utiče na njega.

Smatra se povratnikom svako ko je krivično osuđen i učini drugo krivično delo ili prekršaj, pre nego što prođe pet godina od svršetka kazne.

Kazna se povećava, ukoliko učinilac učini isto krivično delo za koje je već osuđen, te u tom smislu treba kazna da se poveća ne manje za četvrtinu i ne više za polovinu pređašnje kazne i ako ponovi isti zločin, ne može biti kažnjen više od 20 godina.

- ***Povraćaj prekršaja***

Postoje dve vrste prekršajnog povraćaja, zavisno od zločina, ako je zločin disciplinski prekršaj ili prekršaj konfiskacije.

---

¹²³ Mohamed Ramadan Bara. Objašnjenje krivičnog zakona. Izdanje I. Nacionalni centar za istraživanja i naučne studije, Libija 1997, str. 101-104

- ***Povratni disciplinski prekršaj***

Prekršajni zločin predstavlja namerni prekršaj i smatra se disciplinskim prekršajem, koja su u stvarnosti retka krivična dela, odnosno retko se dešavaju. Povreda zakona se kažnjava materijalno.

Libijski zakon o zabrani prevara, za zločine prevare koji se smatraju disciplinskim prekršajima, propisuje kazne za slučajeve povratnog izvršenja prekršaja. Na osnovu toga, za povraćaj disciplinskog prekršaja propisano je da ako činilac učini neki drugi prekršaj, a za koji je bio osuđen, odredbe libijskog zakona se primenjuju u roku od 5 godina, posle datuma, kada je poslednji put osuđen za povredu pomenute odredbe. Na sudu je da osudi na zatvor i primeni kaznu za povratno učinjeno delo, u uslovima određenim u krivičnom zakonu.

Disciplinski povratni prekršaj se smatra privremenim povratnim prekršajem, jer je potrebno da se izvrši drugi zločin u rasponu od 5 godina, sa početkom od svršetka trajanja prve kazne ili zastarelosti, zato što se ne primenjuje, osim u slučaju ako su zločini koji su ponovljeni iste prirode, kako određuje Zakon o zabrani prevara.

- ***Povratni prekršaj konfiskacije (prekršaj oduzimanja)***

Uočava se da je povećanje kazne, za povratni prekršaj konfiskacije propisano i predviđeno odredbama o zabrani prevara.

- ***Povraćaj u slučaju nepravilnosti***

U libijskom Zakonu o zabrani prevara u trgovini piše da se prekršajem, koji je ranije kažnjen novčanom kaznom zbog određene povrede zakona, činjenjem drugog prekršaja u vremenu od 12 meseci, posle propisivanja kazne, smatra povratnim prekršajem i povećava se novčana vrednost osuđenom koja je određena.

2.5.2.3 Uslovi smanjenja i prestanak izvršenja u predmetu trgovinske prevare

- ***Olakšavajuće okolnosti***

Olakšavajuće okolnosti dovode do smanjenja kazne, kako je određeno zakonom koji je propisan u drugom amandmanu drugog poglavlja libijskog Krivičnog zakona. Ako je kazna propisana zakonom visoka, u odnosu na opasnost učinjene radnje ili u odnosu na stepen kriminaliteta optuženog, sud može da je smanji, jedino ne može da primeni olakšavajuće okolnosti, ako je zakonom zabranjeno.

Odlučivanje o olakšavajućim kaznama je diskreciono pravo sudije gde on mora opravdati svoju odluku.

Lične okolnosti ne smanjuju kaznu, jedino ako se tiču osuđenog kome je odobrena olakšavajuća okolnost. Ako se vratimo Zakonu o zabrani prevare u trgovini, vidimo da zakon u ovom slučaju naginje prema odredbama Krivičnog zakona koji je jasno odredio šta spada u olakšavajuće okolnosti koje se primenjuju na zločine.

Primena pomenutih pravila je obavezna za zločine prevare, kad sud utvrdi da postoje uslovi za primenu olakšavajućih okolnosti prema optuženom.

- ***Suspendovanje osude***

Zakon o zabrani prevare u trgovini propisuje da odredbe Krivičnog zakona određuju koristi suspendovanja osude i primenjuju se na prekršaj. Nesuglasice ne mogu postojati u slučaju novčane kazne i njenog poništenja, ako je propisana kao samostalna kazna ili je propisana kao dodatak zatvorskoj kazni.

Znači, suspendovanje osude ne može se primeniti na novčane kazne, na koje se primenjuje Zakon o zabrani prevare.

Suspendovanje osuda, kao opštih pravila, propisuje Krivični zakon, u kome se navodi da do suspendovanja osuda dolazi u slučajevima osude zatvorskom kaznom, koji nisu slučajevi nepravilnosti.

Ako sud nije optuženom propisao zatvorsku kaznu zbog prekršaja ili zločina može da naredi suspendovanje kazne i da objasni uzrok obustave.

Iz navedenog sledi zaključak da uprkos izlaganju o propisanim kaznama u Zakonu o zabrani trgovinskih prevara, u okviru osnovnih pravila nije moguće analizirati njihov sadržaj, jedino obraćajući pažnju na ciljeve i svrhe zakonodavca, koji ima za cilj da razvije jednostavan pravni okvir za kaznu, da olakša pristup zabrani trgovinskih prevara i objasni njihovu štetnost, kao što je pokušao zakonodavac putem posebnog Zakona za zaštitu potrošača, manipulacijama njihovih interesa.

2.6. Zaštita ekonomskih interesa potrošača i pravne sankcije u srpskom zakonodavstvu

2.6.1. Zaštita interesa

Radi zaštite ekonomskih interesa potrošača, Zakonom o zaštiti potrošača garantovana su određena prava potrošaču prilikom kupovine proizvoda i korišćenja usluga.

Pravima potrošača odgovaraju obaveze na strani trgovaca.

Ove obaveze su vezane za: tačno obeležavanje proizvoda, snabdevenost proizvoda odgovarajućom pratećom dokumentacijom, cenu, način pakovanja, izdavanje računa, davanje garancije, isporuku proizvoda većeg obima i veće težine ili kupovinu tehničkih proizvoda.

U okviru zaštite ekonomskih interesa potrošača nalaze se i pravila o kupovini na daljinu, poput kupovine preko kataloga, kupovine na osnovu uzorka i modela, kupovine na probu, koje su već poznate iz Zakona o obligacionim odnosima¹²⁴, ali i ponuda upućena korišćenjem elektronskih sredstava komunikacije, ponuda proizvoda i usluga uz saglasnost potrošača, zaključenje ugovora o potrošačkom kreditu, kupovina na rate, rasprodaja i prodaja proizvoda sa nedostatkom i pravo potrošača na prigovor, odnosno reklamaciju, zbog nedostatka na proizvodu ili prilikom izvršenja usluge.

Trgovci ili grupa trgovaca koji su pristupili određenom kodeksu dobre poslovne prakse odgovorni su i kontrolišu poštovanja pravila tog kodeksa.

U tom smislu, ministarstvo podstiče trgovce ili grupu trgovaca koji su pristupili određenom kodeksu dobre poslovne prakse, da kontrolišu pojavu nepoštene poslovne prakse trgovaca ili grupe trgovaca koji su pristupili tom kodeksu, kao i da obaveštavaju potrošače o postojanju i sadržini tog kodeksa.¹²⁵

Prodavac je dužan da potrošaču preda robu ili ispravu na osnovu koje se roba može preuzeti, najkasnije u roku od 30 dana od dana zaključenja ugovora, ako nije nešto drugo ugovoreno.

Takođe, prodavac je dužan potrošaču da preda robu u količini i kvalitetu koji su ugovoreni, na računu ili drugoj ispravi o ugovoru čitljivo i jasno da napiše rok isporuke robe,¹²⁶ kao i da preda prateću dokumentaciju.¹²⁷

Kada prodavac uz prodaju robe nudi isporuku na adresu koju odredi potrošač, dužan je da robu isporuči u ugovorenom roku i ugovorenom stanju uz obaveznu pisanu potvrdu o izdavanju robe.¹²⁸

---

¹²⁴ Zakon o obligacionim odnosima ((*"Sl. list SFRJ"*, br. 29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, *"Sl. list SRJ"*, br. 31/93 i *"Sl. list SCG"*, br. 1/2003 - Ustavna povelja)

¹²⁵ Zakon o zaštiti potrošača, član 25.

¹²⁶ Zakon o zaštiti potrošača, član 46.

¹²⁷ Zakon o zaštiti potrošača, član 47.

¹²⁸ Zakon o zaštiti potrošača, član 46.

Trgovac je dužan da pre zaključenja ugovora o prodaji robe ili pružanju usluga, potrošača na jasan i razumljiv način obavesti o prodajnoj ceni ili načinu na koji će se cena obračunati, ako se zbog prirode robe ili usluge prodajna cena ne može utvrditi unapred, kao i o svim dodatnim troškovima i mogućnosti da se ti troškovi mogu staviti potrošaču na teret.¹²⁹

U Kodeksu profesionalne etike¹³⁰ propisana je obaveza privrednih subjekata da u odnosu sa potrošačima uvažavaju njihove ekonomske interese, tako što će im omogućiti da naprave izbor između više istovrsnih proizvoda, vidno istaći cenu, obezbediti garancije, servisiranje i sl.

Prodavac ili proizvođač ne može kupca dovoditi u zabludu o postojanju, sadržini i trajanju garancije.

U slučaju prodaje proizvoda sa nedostatkom, prodavac je dužan da upozori potrošača na te nedostatke, što znači da ne sme prećutati i propustiti da obezbedi potrošaču potpunu informaciju.

Posebno je pružena zaštita potrošačima od postupaka prodavaca koji predstavljaju uznemiravanje¹³¹ kada je ponuda izvršena izvan poslovnih prostorija prodavca ili davaoca usluga, putem kataloga, prezentacijom uzorka ili modela, pokazivanjem radi prezentovanja svojstava proizvoda, elektronskim sredstvima ili na drugi način, kojim se proizvod ili usluge nude na adresi potrošača.

Davanje ovakvih ponuda je dozvoljeno samo uz prethodnu saglasnost potrošača. Ovim su potrošači zaštićeni od agresivnog i nametljivog ponašanja trgovaca, pri čemu nisu obuhvaćeni svi vidovi nametljivog i agresivnog ponašanja.

---

¹²⁹ Zakon o zaštiti potrošača, član 13.

¹³⁰ Kodeks poslovne etike ("Sl. glasnik RS", br. 1/2006)

¹³¹ Zakon o zaštiti potrošača, član 22.

2.6.1.1 Prekršaji kod zaštite potrošača

Pravno lice i preduzetnik odgovaraju za prekršaj u skladu sa Zakonom o zaštiti potrošača, ako prekrše odredbe koje se odnose na davanje istinitih obaveštenja o ceni proizvoda ili usluge, ne navedu sve bitne elemente u ponudi učinjenoj posredstvom elektronskih sredstava, nude proizvode ili usluge potrošaču izvan svojih poslovnih prostorija bez prethodne saglasnosti potrošača, na proizvodu sa nedostatkom jasno i vidljivo ne istaknu obaveštenje ili ako daju netačne, nepotpune, neosnovane, nejasne ili dvosmislene informacije o činjenicama predvođenim zakonom ili ako izraze „garanciju“ ili garantovano“ ili druge izraze slične sadržine koriste protivno propisanim uslovima.

Srpski zakonodavac je u 16. odeljku pod Kaznenim odredbama Zakona o zaštiti potrošača utvrdio slučajeve prekršaja za koje je predvideo da će se novčanom kaznom u iznosu od 300.000,00 do 2.000.000,00 dinara, kazniti za prekršaj pravno lice. Za slučajeve utvrđene Zakonom kazniće se fizičko ili odgovorno lice u pravnom licu novčanom kaznom od 50.000,00 do 150.000,00 dinara. Preduzetnik će se za radnje, propisane Zakonom, kazniti novčanom kaznom u iznosu od 50.000,00 do 500.000,00 dinara.¹³²

2.6.2. Obmanjujuće i prevarno oglašavanje

Obmanjujuće i prevarno oglašavanje zabranjeno je Zakonom o oglašavanju. Obmanjujućim oglašavanjem smatra se svako oglašavanje koje na bilo koji način, uključujući način prikazivanja, obmanjuje ili je verovatno da će obmanuti primaoca oglasne poruke, koje zbog takve obmanjujuće prirode može da utiče na njihovo ekonomsko ponašanje, koje zbog toga škodi ili je verovatno da će naškoditi konkurentu oglašivača.

---

¹³² Zakon o zaštiti potrošača, član 160.

Prilikom utvrđivanja da li je određeno oglašavanje obmanjujuće uzimaju se u obzir sve njegove karakteristike, a naročito svaka informacija koju to oglašavanje sadrži u vezi sa:

- svojstvom robe ili usluge, kao što su: priroda, sastav, dostupnost, količina, specifikacija, način korišćenja, podobnost za upotrebu u određene svrhe, geografsko ili komercijalno poreklo, način i datum proizvodnje robe, način i vreme pružanja usluge, rezultati koji se mogu očekivati od korišćenja robe ili usluge, rezultati ili drugi pokazatelji testova ili provera sprovedenih na robi ili usluzi;
- cenom ili načinom obračuna cene, kao i uslovima prodaje robe ili uslovima pružanja usluga;
- poslovnim podacima, svojstvima i pravima oglašivača, kao što su njegov identitet i imovina, njegove kvalifikacije, komercijalna svojina ili pravo intelektualne svojine, nagrade i priznanja koja je dobio oglašivač.¹³³

Prikrivenim oglašavanjem smatra se predstavljanje robe, usluge, poslovnog imena, žiga ili druge oznake, odnosno aktivnosti fizičkog ili pravnog lica koje se bavi proizvodnjom roba ili pružanjem usluga, sa namerom da to predstavljanje ima svrhu oglašavanja i da može da dovede javnost u zabludu u pogledu njegove stvarne prirode, s tim da se smatra da namera naročito postoji, ako se obavlja uz novčanu ili drugu naknadu.

Prilikom ocene da li postoji prikriveno oglašavanje naročito se uzima u obzir postojanje opravdanosti predstavljanja robe, usluge, poslovnog imena, žiga ili druge oznake odnosno aktivnosti, odnosno opravdanost njihovog isticanja u toku programa i to da li se određena roba, usluga, žig ili druga oznaka, odnosno aktivnosti prikazuju ili pominju u programu na način koji je uređivački opravdan.¹³⁴

---

¹³³ Zakon o oglašavanju, član 11.

¹³⁴ Zakon o oglašavanju, član 12.

2.6.2.1 Prekršaji kod oglašavanja

Najveći broj prekršaja predviđen je Zakonom o oglašavanju, koji propisuje prekršajnu odgovornost pravnog lica, odgovornog lica u pravnom licu i preduzetnika u brojnim slučajevima kršenja odredbi zakona.

Prekršaj predstavlja svako nepoštovanje načela oglašavanja, neistinito označavanje oglašivača, njegove aktivnosti, proizvoda ili usluge ili neistinito prezentovanje drugih podataka, izostavljanje važnih podataka, upotreba podataka kojima se izaziva zabluda kod primalaca oglasne poruke, vrši upoređivanje na način suprotan zakonu, koristi ugled ili oglasne poruke drugog lica, poslovno ime, trgovački naziv, oznaka porekla proizvoda ili drugi znak po kome se prepoznaje konkurent bez njegovog odobrenja, postupa protivno obavezi saopštavanja svoj podatak koji su propisani zakonom.

Odgovornost za prekršaj postoji i kada se oglasnom porukom daju neistinite informacije ili zloupotrebljava nedostatak iskustva ili znanja maloletnih lica.

S obzirom da svaka objavljena poruka mora biti čuvana sa podacima o mestu, vremenu, učestalosti oglašavanja i deklaracijom, postupanje u suprotnosti sa ovim obavezama ili neomogućavanje uvida u oglasnu poruku, evidenciju i deklaraciju, povlači prekršajnu odgovornost oglašivača.

U vezi sa navedenim, Zakon o oglašavanju je u VIII odeljku Kaznenih odredbi utvrdio novčane kazne za prekršaj pravnog lica u iznosu od 300.000,00 do 2.000.000,00 dinara, za prekršaje utvrđene Zakonom, dok će se za iste prekršaje kazniti fizičko lice ili odgovorno lice u pravnom licu novčanom kaznom od 50.000,00 do 150.000,00 dinara. Takođe, za ove radnje kazniće se preduzetnik novčanom kaznom od 50.000,00 do 500.000,00 dinara, ali i odgovorno lice u organu Srbije, Autonomne pokrajine ili jedinice kaznom u iznosu od od 50.000,00 do 150.000,00 dinara.¹³⁵

---

¹³⁵ Zakon o oglašavanju, član 78.

Uz novčanu kaznu za prekršaj, preduzetniku se može izreći zaštitna mera zabrane obavljanja određenih delatnosti u trajanju od šest meseci do jedne godine.¹³⁶

2.6.3. Zabrane u oblasti pružanja usluga

Zakon o zaštiti potrošača posebno, na uopšten način reguliše zaštitu potrošača u oblasti pružanja usluga¹³⁷. Pominju se usluge u turizmu, usluge o tajm-šeringu, finansijske i zdravstvene usluge, usluge u vezi sa obrazovanjem, usluge od opšteg ekonomskog interesa.

Pored toga, posebne, specijalne odredbe bi trebalo da se nalaze u posebnim zakonima donetim u određenim oblastima usluga, npr. Zakonom o turizmu¹³⁸ su regulisane ugostiteljska delatnost, ugostiteljska delatnost u domaćoj radinosti, seoskom turizmu, nautička delatnost, lovnoturistička delatnost, avanturističke i sportsko-rekreativne usluge, iznajmljivanje vozila.

Kako bi se sprečila zloupotreba poverenja i zaštitili potrošači od primanja neželjenih usluga, u slučaju pružanja dodatne usluge, davalac je može izvršiti samo uz prethodnu saglasnost potrošača, pri čemu cena usluge mora biti unapred određena na način koji potrošača ne dovodi u zabludu.

Preduzeća i preduzetnici koji obavljaju usluge od opšteg interesa dužni su da potrošače informišu o metodologiji obrazovanja cena svojih usluga.

Pružalac usluga informacionog društva, dužan je da obezbedi, da svaki podatak iz komercijalne poruke koji predstavlja uslugu informacionog društva zadovolji sledeće uslove:

- da je komercijalnu poruku moguće kao takvu jasno identifikovati u trenutku kada je korisnik usluga primi;
- da je lice u čije ime je komercijalna poruka sačinjena moguće jasno identifikovati;

---

¹³⁶ Zakon o oglašavanju, član 79.

¹³⁷ Zakon o zaštiti potrošača, član 66.

¹³⁸ Zakon o turizmu ("Sl. glasnik RS", br. 36/2009, 88/2010, 99/2011 - dr. zakon, 93/2012 i 84/2015)

- da svaki promotivni poziv za stavljanje ponude iz komercijalne poruke (uključujući popuste i poklone) mora kao takav biti jasno identifikovan;
- da uslovi koji moraju biti ispunjeni za stavljanje ponude iz komercijalne poruke moraju biti lako dostupni, kao i da su predočeni na jasan i nedvosmislen način.¹³⁹

Zakonom o elektronskoj trgovini je zabranjeno korišćenje elektronske pošte radi slanja neželjene komercijalne poruke, osim ako je lice kojem je namenjena, dalo prethodno svoj pristanak, a navedena odredba odgovara sličnoj odredbi iz Zakona o potrošaču.

Takođe, propisana je obaveza pružaoca usluga informacionog društva da, u obliku i na način koji je neposredno i stalno dostupan, korisnicima usluga i nadležnim organima državne uprave pruži sledeće informacije:

- ime i prezime ili naziv pružaoca usluga;
- sedište pružaoca usluga;
- ostale podatke o pružaocu usluga na osnovu kojih korisnik usluga može sa njim brzo i nesmetano da ostvari komunikaciju, uključujući i elektronsku adresu;
- podatke o upisu u Registar privrednih subjekata, odnosno drugi javni registar;
- pojedinosti o nadležnom organu, ako delatnost pružaoca usluga podleže službenom nadzoru;
- u pogledu posebno regulisanih delatnosti, odnosno profesija:
  - profesionalno ili slično strukovno udruženje kod koga je pružalac usluga registrovan;
  - profesionalni naziv i država koja ga je odobrila;
  - uputstva o profesionalnim pravilima u državi u kojoj se obavlja delatnost i mestu njihove dostupnosti;
    - poreski identifikacioni broj (PIB), kao i broj obveznika poreza na dodatu vrednost, iz potvrde o izvršenom evidentiranju za porez na dodatu vrednost izdate od strane nadležnog poreskog organa, ako je pružalac usluga obveznik poreza na dodatu vrednost.

Ako pružalac usluga navodi cene, one moraju biti jasno i nedvosmisleno naznačene, a posebno mora naznačiti da li su u te cene uključeni troškovi dostave, ostali manipulativni troškovi, porez i drugi troškovi koji na njih utiču.¹⁴⁰

¹³⁹ Zakon o elektronskoj trgovini ("Sl. glasnik RS", br. 41/2009 i 95/2013), član 7.

¹⁴⁰ Zakon o elektronskoj trgovini, član 6.

Uočeno je da na srpskom tržištu potrošači često bivaju neobavešteni o svim troškovima kojima će biti izloženi, ukoliko obave kupovinu upotrebom informacionih tehnologija.

Strukovna udruženja i organizacije koje okupljaju pružaoce usluga informacionog društva, a u Srbiji je aktivno Udruženje informatičkih delatnosti pri privrednoj komori Srbije, ovlašćena su da uređuju poslovanje svojih članova svojim unutrašnjim pravilima, odnosno kodeksima.

2.6.3.1 Prekršaji u elektronskoj trgovini

U Zakonu o elektronskoj trgovini¹⁴¹ u odeljku VI Kaznenih odredbi utvrđeno je da će se novčanom kaznom od 100.000 do 1.500.000 dinara kazniti za prekršaj pravno lice - pružalac usluga, ako:

- korisnicima usluga i nadležnim organima državne uprave ne pruži propisane informacije u obliku i na način koji je neposredno i stalno dostupan;
- pošalje netraženu komercijalnu poruku bez prethodnog pristanka lica kojem je takva poruka namenjena;
- potencijalnom korisniku usluga, pre zaključenja ugovora, ne obezbedi na razumljiv i nedvosmislen način propisane podatke i obaveštenja;
- ne omogući pristup tekstu ugovora i opštih uslova poslovanja na način koji omogućava da ih korisnik usluga može skladištiti, ponovo koristiti i reprodukovati;
- ne obavesti nadležni državni organ o nedopuštenim aktivnostima ili podacima korisnika njegove usluge ili ne predoči sve podatke, saglasno odgovarajućem sudskom, odnosno upravnom aktu;
- ne omogući pristup računarskoj opremi i uređajima, kao i ako bez odlaganja ne pokaže ili ne dostavi potrebne podatke ili dokumentaciju radi vršenja nadzor.

---

¹⁴¹ Zakon o elektronskoj trgovini, član 22.

Za navedene radnje kazniće se fizičko lice ili odgovorno lice u pravnom licu novčanom kaznom od 10.000 do 150.000 dinara. U slučaju da prekršaj učini preduzetnik - pružalac usluga, kazniće se novčanom kaznom od 10.000 do 300.000 dinara, dok u slučaju posebno teških povreda ili ponavljanja navedenih povreda, može se izreći zabrana vršenja delatnosti pravnom licu u trajanju od tri do šest meseci.

2.7. Alternativni načini rešavanja potrošačkih sporova u Srbiji

U srpskom zakonodavstvu postoji nekoliko načina rešavanja potrošačkih sporova primenom alternativnih rešavanja sporova. U slučaju povrede prava potrošača i prouzrokovanja štete male vrednosti postoji, za sada, teorijska mogućnost vansudskog rešavanja sporova obrazovanjem arbitražnih tela za rešavanje sporova potrošača u okviru lokalne samouprave ili komore za rešavanje sporova potrošača.¹⁴²

Postojeći sistem zaštite u arbitražnom postupku obuhvata sudove časti pri privrednim komorama i ad hoc arbitraže. Sada rade sudovi časti pri: Privrednoj komori Srbije, Privrednoj komori Vojvodine, Privrednoj komori Beograda, Privrednoj komori Novog Sada i drugim komorama, u skladu sa Zakonom o privrednim komorama.¹⁴³

S tim u vezi, neophodno je napomenuti da postoji Sud časti pri Privrednoj komori Srbije pred kojom tužilac Suda časti može da pokrene postupak protiv člana Komore – okrivljenog, ukoliko ovaj izvrši povredu kojom se nanosi šteta potrošaču – oštećenom, ukoliko je sedište, odnosno prebivalište stranaka na području dve ili više privrednih komora.

Prijave nekorektnog ponašanja mogu da podnesu i potrošači, odnosno korisnici usluga i njihova udruženja. Zbog povrede dobrih poslovnih običaja i poslovne etike, mogu se izreći sledeće mere:

- 1 opomena;
2. javna opomena objavljivanjem na Upravnom odboru komore i

¹⁴² Zakon o zaštiti potrošača, član 142.

¹⁴³ Zakon o privrednim komorama ("Sl. glasnik RS", br. 112/2015)

3. javna opomena objavljivanjem u jednom ili više štampanih ili elektronskih medija.

Pored navedenih, mogu se izreći i zaštitne mere:

1. zabrana obavljanja delatnosti za određeno vreme;
2. zabrana učešća u radu organa i tela komore;
3. zabrana učešća na sajmovima i izložbama i druge zaštitne mere.

Sud časti odlučuje u slučajevima povrede dobrih poslovnih običaja i poslovnog morala, nezavisan je i samostalan u svom radu, a odluke Suda časti su konačne i izvršne.¹⁴⁴

U slučaju da potrošački spor rešava arbitražni sud, on može da odredi privremene mere i može da zatraži pomoć suda radi izvođenja dokaza. Odluku donosi primenom pravnih pravila, ugovora i običaja, a ako su se stranke tako dogovorile – na osnovu pravde i pravičnosti.¹⁴⁵

Arbitražnu odluku je moguće poništiti pred sudom, podnošenjem tužbe za poništaj, u roku od tri meseca od dana dostavljanja odluke strankama, u skladu sa pravilima parničnog sudskog postupka.¹⁴⁶

Potrošački spor moguće je rešiti i u postupku posredovanja, odnosno medijacije, na osnovu izričite saglasnosti strana učesnica u sporu, bez obzira da li je već pokrenut sudski postupak.¹⁴⁷

Sud pred kojim su stranke pokrenule parnični postupak, može nakon prijema odgovora na tužbu ili nakon održanog pripremnog ročišta, kao i kasnije u toku postupka, pa i u toku postupka po žalbi, ako oceni da se spor uspešno može rešiti posredovanjem, uputiti stranke na medijaciju. U postupku po žalbi, posrednik može da bude samo sudija.

Postupak posredovanja, odnosno medijacije ne može trajati duže od 60 dana, a pokreće se zaključenjem sporazuma o pristupanju posredovanju.¹⁴⁸

Sve informacije do kojih se dođe, u ovom tajnom i poverljivom postupku, ne smeju biti korišćene u sudskom, arbitražnom ili drugom postupku. Posrednik je tu da predoči moguće načine rešavanja spora, ali ne sme sam da predloži rešenje.

---

¹⁴⁴ Zakon o privrednim komorama, član 30.

¹⁴⁵ Zakon o arbitražnom postupku ("Sl. glasnik RS", br. 46/2006), član 49.

¹⁴⁶ Zakon o arbitražnom postupku, član 59.

¹⁴⁷ Zakon o posredovanju u rešavanju sporova ("Sl. glasnik RS", br. 55/2014), član 9.

¹⁴⁸ Zakon o posredovanju u rešavanju sporova, član 18.

Ukoliko se uspešno završi, postupak medijacije se okončava zaključenjem sporazuma koji ima snagu vansudskog poravnanja, ako se zaključi u toku trajanja parničnog postupka, uzimanjem zapisnika sudije, ima snagu sudskog poravnanja.¹⁴⁹

3. PROCEDURALNA ZAŠTITA OD TRGOVINSKIH PREVARA

Zakon o zabrani trgovinskih prevara se odlikuje, ne samo po svojoj suštini, nego sadrži i posebne mere: kontrola, istraga, podizanje tužbe i suđenje, dodatak pojedinih zahteva i poglavlja koji ga čine.

Sve uzima puno vremena za proučavanje ovog zakon.

Prenošenjem regulatornih tekstova koji se u njegovom sastavu primenjuju, neophodno je vratiti se na njih da bi završili postupke ove faze, koja je u vezi sa svim malim i velikim sadržajem Zakona o zabrani prevara.

Ovaj zakon se u svemu oslanja na opšte osnovne principe Zakona o krivičnom postupku, kojem se ne suprotstavlja ono što sve sjedinjuje u skup, posebne procedure za zločine prevare.

Posle izlaganja o proučavanju zločina i njegove kazne u prvom delu, u drugom delu proučavaće se suđenja i procedure povezane sa tim, u dva poglavlja:

prvo poglavlje: privatnost procedure nadzora, istraživanje i poglavlje mere predostrožnosti,

drugo poglavlje: pokretanje tužbe i dokazi u predmetu trgovinskih prevara.

---

¹⁴⁹ Zakon o posredovanju u rešavanju sporova, član 24.

3.1. Privatnost procedure nadzora i istraživanje mera predostrožnosti

Smatra se da je privatnost procedure nadzora i istraživanje mera predostrožnosti veoma važna faza u izbegavanju prevara i dokazivanju njihovih zločina, zbog čega ih zakon štiti posebnim pravilima. To se vidi iz preciznosti, kojom se odlikuju karakteristike postupaka u vezi sa njom, sve dok se slučaj ne preda javnom tužilaštvu. Važno je napomenuti da ovu fazu karakteriše prolazak kroz mere predostrožnosti, od strane suda, pre nego što sud donese konačnu odluku.

Iz navedenih razloga, ovo poglavlje deli se na dva dela:

- Nadzor i istraživanje u zločinu trgovinskih prevara,
- Posebna pravila i sredstva za istragu: mere predostrožnosti.

3.1.1. Nadzor i istraživanje u zločinu trgovinskih prevara

Da bi se obezbedio potrošač, doneta su od strane zakonodavca posebna sredstva kako bi se dale određene garancije. S tim u vezi, stvoreni su uređaji da kontrolišu ispravnost proizvoda i kvalifikuju ih za upotrebu i njihov stepen usklađenosti sa odobrenim standardima i pravnim regulativama.

Zakon je ovlastio ove instrumente da se raspituju u bilo koje vreme i u bilo kojoj fazi puštanja u promet ili proizvodnji robe za potrošnju. Taj proces se proteže od vremena proizvodnje, do poslednjeg izlaganja, radi korišćenja.

Dužnost proizvođača je kontrola i samokontrola za njegove proizvode. U okviru libijskog Zakona o zabrani prevara vidimo da je propisao u 6. poglavlju da istraživanje i dokazivanje imaju za cilj dokazivanje nepravilnosti, ako do njih dođe.

Prikupljanje argumenata i istraga za počiniocem i sve to počinje podizanjem tužbe, klevetom ili vidljivom greškom na proizvodu i otkrivanje prevare, pretpostavke ili putem analize.

U običnim slučajevima, ili flagrante delicto putem podnošenja dokaza ili putem uzoraka poslatih na analizu, izveštaj se predaje javnom tužiocu da odredi šta je sve potrebno, a posebno da nastavi istragu ako za to ima uslove.

U tom smislu treba naglasiti da postoje dva zahteva:

Nadležni organi za praćenje i istraživanje,

Posebne odredbe i sredstva istraživanja i podrazumevaju mere predostrožnosti.

3.1.1.1 Nadležni organi za praćenje i istraživanje

Zakon o zabrani prevara u robi je odredio nadležne organe za praćenje i preliminarna istraživanja i podelio ih u dve grupe:

vojna grupa, ako su u pitanju prehrambeni proizvodi i pića namenjena vojsci;

civilna grupa, ako su proizvodi za civilnu upotrebu ili roba koja ne ulazi u svojinu vojske ili namenjena vojnoj upotrebi.

• Službenici određeni za praćenje i istraživanje - preliminarna istraživanja

Preliminarna istraživanja podrazumeva da su službenici zaduženi za praćenje i istraživanja robe i proizvoda, koji će biti u upotrebi. Otkrivanje zločina štetnih za potrošača zahteva veliko iskustvo u različitim slučajevima, jer posmatranje traži da se sprovede prevencija sprečavanja pojave zločina i to pre ostvarivanja i izvršenja zločina.¹⁵⁰

Libijski zakon u 6. poglavlju Zakona o zabrani prevara je propisao dve kategorije za osoblje zaduženo za istraživanje i kontrolu.

---

¹⁵⁰ Mahmud Mahmud Mostafa. Ekonomski kriminal. Izdanje 2 Kairo Univerzitet Press, 1979, str. 226-230

Prva su službenici angažovani u obavljanju dužnosti.

To su lica koja istražuju zločine i donose dokaze, koji su u skladu Zakona o krivičnom postupku kao i Zakona o zabrani prevara, dok ostalo osoblje crpi ovlašćenja od ostalih ovlašćenih, od Zakona zabrane prevara u robi i propisima koji im određuju u njihovu specijalnost.

Sa druge strane, nalazimo da sudski izvršitelj ima nadležnost nadzora gde ne treba postojanje zločina. Njegova specijalnost ne pokriva zahteve Zakona o krivičnom postupku, dok ulazi u pravne policijske funkcije.

Službenici po propisu u drugom delu Zakona o krivičnom postupku su oni koji su određeni u prvom poglavlju Zakona o krivičnom postupku, koji su doneti amandmanima i daju zadatak sudskim izvršiteljima da pokrenu postupak o prekršajima i podnesu dokaze koji su u skladu sa 11. članom Zakona o krivičnom postupku koji kaže da su službenici i inspektori određeni od strane specijalne administracije i kvalifikovani za istraživanje prekršaja, koji su propisani odredbama ovog zakona kao i dokazima.¹⁵¹

Prema tome, sudski izvršitelji imaju potpunu ovlašćenost i nadzor nad osobljem zaduženim u istrazi prekršaja i podnošenju dokaza.

❖ **Komunalna policija**

Po zakonu o zabrani prevara i njegovim tekstovima, komunalna policija je kvalifikovana da vrši istragu i kontrolu i sve što je sa tim povezano, da podnese izveštaj, uzme uzroke i vrši inspekciju, konfiskuje, zabrani prodaju, uništi robu koja je neispravna ili kojoj je izvršena promena u njenom prirodnom stanju.

U njihovo zaduženje spadaju sve radnje koje se odnose na zabranu prevara utvrđene Zakonom o zabrani prevara i njegovih propisa, kao pojedinac ili u okviru posebnih centara kao što su npr. laboratorije.

---

¹⁵¹ Mohamed Salama. Objasnjenje zakona libijskih krivičnih postupaka. Publikacije libijskog univerziteta 1971, str. 210-213

Izveštaj koji podnosi komunalni policajac ima istu jačinu, kao jačina izveštaja u okviru primene Zakona o zabrani prevara, koji se oslanjaju na njih sve dok ne dokaže suprotno, prema Zakonu o zabrani prevara u robi.

Što se tiče izveštaja koje izdaju u roku od deset dana, od dana kada pronađu prekršaj, podnose ih nadležnim organima u skladu sa postojećim propisima, kao što je odredio Zakon zabrane prevara i njegovi propisi.

Nema protivrečnosti u vremenskom roku, bez obzira da li se odnosi na upućivanje izveštaja nadležnom organu ili javnom tužilaštvu direktno, tako da postoje neki opšti rokovi za upućivanje opštih smernica nadležnim organima, kao i ostalim državnim službenicima.

U pogledu roka za direktno usmeravanje javnog tužilaštva, u slučaju da je uhvaćen u delu ili je dokazano, primenjuju se rokovi Zakona o zabrani prevara i njegovi propisi, kao i zakon opštinske garde u zavisnosti od okolnosti i usmeravanja izveštaja javnom tužilaštvu.

Specijalnost opštinske garde je, da je ovlašćena bez upliva drugih organa u nadležnosti odeljenja datog okruga, u kom on vrši dužnost, a to se odnosi na kvalitet usluga, industrijske proizvodnje, poljoprivredne proizvode, prehrambene proizvode i pića i proizvode za higijenu i kozmetiku. Može se uočiti da u zaduženja komunalne policije ulazi zabrana prevare i kontrola cena.

- **Obim nadležnosti komunalne policije**

Zakonodavac je odredio koje poslove obavlja komunalna policija, kao i način na koji kontrolišu kvalitet robe i njene cene, u tom smislu, da je odredio:

prostorije gde se vrše nadležnosti – obaveza komunalnih policajaca je da izvršavaju dužnosti u okviru administrativne granice područja koje im je određeno;

specifičnu nadležnost, u koju spada: kontrolia kvaliteta, cene usluga i proizvoda koje je striktno odredio zakonodavac, a to su - usluge, industrijski proizvodi, poljoprivredni proizvodi, namirnice, pića i proizvodi za kozmetiku i higijenu, određeni propisom.

❖ **Službenici za suzbijanje prevara**

To su službenici koji pripadaju ministarstvu ekonomije čiji se resor u izvršavanju propisanih zakona razlikuju od sudskih izvršitelja, po datim ovlašćenjima koja samo oni imaju.

Njihova specijalna autentičnost po ovom zakonu smatra ih kvalifikovanim u vreme vršenja svoje dužnosti za dokazivanje prekršaja u vezi zakona i internih sistema po njihovim specijalnostima, a to su: administracija, carina, poreska uprava, kamatne specifikacije, kontrola cena, opštinske kancelarije za očuvanje zdravlja i veterinarskih interesa, kao i uzgajanje stoke i sve u skladu sa 6. poglavljem Zakona o zabrani prevara.

❖ **Specijalni službenici za zabranu prevara izabrani od nadležnih ministarstava**

To su službenici koji pripadaju ministarstvima, koji su povezani sa kontrolom proizvoda ili robe određene vrste, gde ministarstva biraju neke svoje službenike za upravnike u kontroli proizvoda ili robe koja je u njihovom domenu.¹⁵²

Nadležnost ministarstva ekonomije je u vezi prevara i dostupne su joj mogućnosti i sredstva koja drugima nisu data, jer su neka ministarstva u pogledu funkcija dodeljena njoj u skladu sa zakonom i njegovim propisima, nosi odgovornost kontrole neke robe, proizvoda i ovlašćenja u sklopu materijalnih i pravnih mogućnosti za izvršenje zadataka, koji su joj dodeljeni kao ministarstvo rukotvorina, ministarstvo zaduženo za minerale, kao i ministarstvo zaduženo za zdravlje.

Znači, svako ministarstvo ima nadležnost da vrši kontrolu određene robe ili grupu proizvoda i naredi službenicima da vrše kontrolu te robe i proizvoda i sačine izveštaje kojima dokazuju zločine.

---

¹⁵² Ahmed Mohamed Mahmoud Khalaf. Krivična zaštita potrošača u posebnim zakonima. Upporedna studija Prvog Izdanja. Kairo, str. 372-374

Drugi zaposleni se angažuju u zadacima u zavisnosti od karaktera. Postoji vrsta službenika koji se angažuju za zadatke zavisne od zabrane prevara u robi i u zavisnosti od karaktera i povodom njihovog obavljanja funkcija i zadataka ne vrše ispitivanje i kontrolu, jer to dolazi kao rezultat njihovog posla.

Njihova zaduženja i opis njihovog rada odnose se na:

- uključenje u istragu o prekršaju, kao i utvrđivanju dokaza,
- vršenje kontrole,
- uzimanje uzoraka i sačinjavanja izveštaja,
- vršenje konfiskacije.

Sve navedeno se vrši tokom obavljanja dužnosti i oni moraju položiti zakletvu nasuprot komunalnoj inspekciji i sudskim izvršiteljima, koji su određeni od relevantnih ministarstava i njihovo angažovanje ne iziskuje polaganje zakletve.

Zakon o zabrani prevara zahteva polaganje zakletve da bi predstavljali sudske izvršitelje i da bi mogli primenjivati Zakon o zabrani prevara i njegove propise.

❖ **Vojni službenici zaduženi za istragu**

Neki vojni službenici su zaduženi da vrše istraživanja i uzimaju uzorke iz namirnica i pića koje koristi vojska i mogu ih zapleniti kada je to potrebno.

Zakon o zabrani prevara ih je odredio:

- inspeksijski službenici pri vojsci,
- službenici za vojno snabdevanje,
- vojni lekari,
- vojni veterinari,
- oficiri zaduženi za distribuciju hrane.

Posao kojim su zaduženi ovi službenici je istraživanje i uzimanje uzoraka iz pića i hrane koje koristi vojska uz ovlašćenje da izvrše zaplenu, kad je to potrebno. O kontroli se ništa ne govori, jer je zakonodavac u propisivanju teksta uzeo u obzir praktični aspekt kao i organizacioni.

Istraživački rad organizacija po Zakonu o zabrani prevara i posebna kontrola o ishrani vojske, ne isključuje druge službenike da pod pretpostavkom vrše svoju dužnost, iako ne ulazi u posed vojske.

Roba koju koristi vojska je direktno pod kontrolom vojske, jer se mora voditi računa o njenoj ispravnosti. Moguće posledice mogu doći od najmanjeg nemara.

U tom smislu, kontrola se mora uvek sprovoditi, bilo da je ratno ili mirno stanje, u odnosu na svaku materiju, koja se koristi u ishrani.

3.1.1.2 Posebne odredbe i izveštaji

U kontroli i istraživanju se izveštaj koji određuje komunalna policija smatra važnim dokazom u korišćenju odredbi Zakona o zabrani prevara u robi i propisi na osnovu kojih se donosi dokument završnog čina i time se dobija zvaničan oblik, a takođe, kao sredstvo dokaza u završnim operacijama, ako se operacijama obavljaju preliminarne pretrage.

Što se tiče izveštaja o kontroli, odnosno da li su u pitanju preliminarne pretraga, treba napomenuti da se vrši putem uzimanja uzorka i njegove analize ili u uspostavljanju direktnog dokaza u slučajevima, ako ga uhvati na delu (*flagrante delicto*) ili u normalnim slučajevima.

- ***Izveštaj o kontroli***

Izveštaj o prekršajima u sistemu borbe protiv trgovinskih prevara je dužnost službenika. Prema tome, to nije njegovo pravo već dužnost, jer mora službenik mora voditi izveštaj o prekršaju koji je uočio.

Nije na sudskom izvršitelju da odluči hoće li sačiniti izveštaj ili ne, nego je to njegova dužnost pri viđenju prekršaja.

Većina zakonodavaca, kao i libijski zakonodavac, bili su skloni tome da je dužnost, da utvrde postojanje nepravilnosti, odnosno da sačine izveštaj, čim otkriju prisustvo nekih nepravilnosti. Saudijski zakonodavac je propisao u 12. članu zakona o “zabrani prevara u trgovini da je dužnost izvršitelja da napiše izveštaj”.¹⁵³

Znači, tekst navodi da službenik istrage nema pravo diskrecije, jer sadržaj izveštaja osigurava jednakost, isti tretman u skladu sa odredbama Zakona o zabrani prevara. Samim otkrivanjem prevara i saznanje službenika o postojanju prekršaja, ako je to rezultat njegovog istraživanja ili sama prijava oštećenog, nadležni službenik ima obavezu da skupi potrebne dokaze i ta njegova obaveza dovodi do toga da se sakupe svi elementi, tragovi i dokazi koji su potrebni za ispitivanje prekršaja.

Službenik koji je pisao izveštaj o prekršaju da bi postigao ovaj cilj u dokazivanju prekršaja, mora da dobije sve izveštaje i izvrši potrebne preglede da bi lakše utvrdio istinitost stvarnog stanja otkrivenog slučaja, kao što treba da preduzme sve mere predostrožnosti da bi sačuvao dokaz o postojanju zločina. Ima pravo da ispita svedoke koji su bili prisutni u vreme izvršenja zločina.

Ako ima izveštaj o zločinu trgovinskih prevara, inspektor u izveštaju taj incident opisuje, piše o tom slučaju i svim zaključcima. To je njegova dužnost, što je propisano u Krivičnom zakonu o sankcijama u članu 14. i to je najveća obaveza službenika i dokaz o otkrivenim prekršajima.

---

¹⁵³ Fattouh El Shadli. Proceduralna zaštita od komercijalnih prevara u Saudijskom sistemu. Opšta uprava mora 1992, str. 64-66

To se vrši putem pisanja, podešavanjem izveštaja kojim se utvrđuju sve preduzete radnje i koje se smatraju argumentovanim dokazima i zapisnik se predočava vlasniku preduzeća ili licu kod koga je otkrio to delo, samim svojim prisustvom.¹⁵⁴

Pisac izveštaja kontroliše robu da bi se uverio u njenu ispravnost i tačnost u prevari i to se vrši uzimanjem uzoraka i analize ili putem pregleda robe i test na licu mesta, u skladu sa propisima u vezi pojedinih slučajeva ili u odnosu na određenu robu.

Kao što se vidi, u libijskom Zakonu o zabrani prevara u robi u poglavlju 6., pisac izveštaja treba kad uzme uzorke odmah i da napiše izveštaj, a ako ne postoji obaveza u vezi kontrole koja se vrši uzimanjem uzorka, treba pisati i izveštaj o kontroli postupka i to zbog sledećeg:

pisanim izveštajem se smatra službeni izveštaj o poslu kontrolora – inspektora, vlasnik robe ili pravo na izveštaj kontrolora koji je napisao o njegovoj radnji ili robi,

izveštajima se smatraju potvrde da se uspostavi statistika, kartografija i grafikon, kontrola i aktivnost osoblja državnih službenika zaduženih za zabranu prevara.

Izveštaj kontrole treba da sadrži grupu podataka kao što je propisano Zakonom zabrane prevara: porodično i lično ime, mesto boravka, vreme, datum i mesto njegovog ulaska, kao i svi podaci koji se odnose na kontrolora, ali i njegov potpis.

Dodatak ovim podacima je podatak koji se odnosi na izgovore ili opravdanja vlasnika robe ili njegovog posrednika, kao i podatak o ceni uzorka i njegov odgovor.

• ***Preliminarni izveštaji istraživanja***

Kontrola može dovesti do otkrića prevare ili do pretpostavke o postojanju prevare i time se menja preliminarni izveštaj i istraživanje, a mogu se zahtevati preliminarne tužbe i izveštaji, vidljiva opasnost, sumnja u prevaru ili svedočenje o postojanju prevare od strane izvestioca, zbog čega je dužan da napiše izveštaj putem uzimanja uzorka i njegove analize i da je preda kao dokaz ili kao izveštaj o zločincu uhvaćenom na delu.

---

¹⁵⁴ Mohamed Salama. Objasnjenje zakona libijskih krivičnih postupaka. Publikacije libijskog univerziteta 1971, str. 234-236

Za robu na kojoj postoji prevara je potreban jednostavan pregled ili analiza direktno na mestu gde je istaknuta roba ili zaplenjena roba, bez potrebe da se vrši naučna analiza ili složeni tehnički pregledi. Kada je u pitanju priroda robe i njena vrsta, poreklo i količina, ovaj izveštaj treba jasno da pokaže suštinu učinjenog zločina. Nakon zaplene, izveštaj se potpisuje od strane lica koje ga je sačinilo i pečatira.

Zakon o krivičnom postupku traži i da se napiše izveštaj o istraživanju koji mora da sadrži opis svih faza radnji koje su urađene. Isti zahtev je postavio i Zakon o zabrani prevara u trgovini. Izveštaj je potvrda napisana, koju piše službeno lice u vreme vršenja svog posla i ona sadrži sve što je video i čuo i što je uradio u sklopu svoje specijalnosti i potvrđuje to svojim potpisom.¹⁵⁵

Libijski Zakon o zabrane prevare propisuje da podaci moraju biti uključeni u zapisniku, da bi se dobila potpuna slika o zločinu, zločincu i svim završnim poslovima.

Zapisnik o zabrani prevara deli se na sledeće vrste:

- **Zajednički podaci između zapisnika kontrole i istraga**

Oni predstavljaju podatke i oslanjaju se na Zakon o krivičnom postupku, uzimajući u obzir da on predstavlja opšte i osnovne principe posebnim zakonima i njihovim postupcima koji zahtevaju prezime i ime zapisničara i njegova zaduženja, kao i mesto boravka i vreme njegove intervencije.

To je propisano u 2. poglavlju Zakona o krivičnom postupku i ne računa se evidencija i izveštaj koji piše sudski službenik, kao i njegovi pomoćnici određeni za taj slučaj, jedino ako je ispravna u formi urednika, koji ispunjava zadatke svog posla, kao i njegovi zaključci u okviru njegove profesije.

Dokazi o ličnim podacima zapisničara i njegovo mesto boravka, ali i podaci zapisnika su tema ojačavanja kontrole njegove sposobnosti u vremenu i prostoru.

---

¹⁵⁵ Fawzia Abdel-Sattar. Objašnjenje Zakona o krivičnom postupku. Dar al-Nahda al-Arabiia 1990, str. 281-285

Zapis vremena intervencije i njen datum imaju veliku ulogu u kontroli zastarelosti i ograničenja krivične odgovornosti prekršioca i nadležnosti, kao i vrste kazne. Iz ličnih podataka osobe koja vrši nadzor može se saznati njegov identitet i to potpada pod 2. poglavlje Zakona o krivičnom postupku, kao što je dokaz mesta boravka, kao i mesta intervencije, pri utvrđivanju prostorne nadležnosti suda i spominjanje zanimanja ili status utvrđivanja odgovornosti dotičnog lica u navedenim aktima.

Lični podaci u transportnim dokumentima, kao i otpremnice špedicije, upućuju se dispečeru da utvrdi ko je odgovoran za počinjenu prevaru, jer špedicija i transporter ili primalac robe nemaju saznanje da li je došlo do zločina i oni ne učestvuju u tom zločinu koga je učinio pošiljalac robe.

Lični podaci dobavljača robe koju je kupio utvrđuju odgovornost primaoca radnje ili dobavljača i uzimanje kontrolnih uzoraka ako je potrebno.

Što se tiče sirovina i elemenata koji su korišćeni u proizvodnji, ako je u pitanju kontrolisan proizvod treba omogućiti laboratoriji sredstva za kontrolu, u propisima sa jedne strane i omogućiti praćenje rezultata analize koji se vrše u skladu sa propisima i zaključcima laboratorije sa druge strane.

Nepotpisivanje od strane osumnjičenog nema uticaja na ispravnost izveštaja, jer primarno istraživanje i izveštaj ne zavise od osumnjičenog jer je službenik onaj ko potpisuje izveštaj i svedoči o svim činjenicama koje sadrži izveštaj.

U pogledu preduzete akcije u uzetim uzorcima, kontrolor dužan da poštuje pravila pri uzimanju uzorka, kao i prilikom njegove analize. Ukoliko u analizi nema elemenata prevare, pretpostavke prevare ili je vlasnik oslobođen, kontrolor je dužan na povratak njene vrednosti.

- ***Posebni dokazni podaci***

Izveštaj za dokaze je po poreklu uobičajena kontrola i njegovo poreklo može biti osnova zapisnika sa preliminarne pretrage i propisan je u 6. poglavlju o zabrani prevara u trgovini naglašeno u izveštaju zapisnika u njegovom naslovu kao dokazni izveštaj koji se svodi na to da dokazni izveštaj treba da sadrži, pored posebnih podataka planiranih i sledeće podatke:

- pozivanje na tekstove propisane, a koji nisu poštovani i dolazili su suprotnost sa njenim pravilima, vrsta teksta, datum pisanja i poglavlje u kom su propisani prekršaji i njene kazne;
- okolnosti pod kojima se dogodio prekršaj i pojašnjenje koje dokazuju, ističu fizičko prisustvo prekršaja;
- ako je potrebno da službenik dokaze doda izveštaj, kao primere datoteka ili kartica, kao i trgovačke dokumente, ali i uzorke robe i da ih koristi kao način za dokazivanje.

Ovi podaci su obični podaci koji obuhvataju uglavnom većinu preliminarnih istraživanja, koja su izvršena od strane izveštaja sudskog službenika i koji su propisani u opštem krivičnom zakoniku i njegove karakteristike se odlikuju jedinstvenim funkcijama što razlikuje dokazni izveštaj povezan sa zločinom prevara od drugih izveštaja.

Zakon posebno propisuje njene dokaze i tu dolazi pozivanje na te tekstove koji su nepoštovani sa više detalja o toj vrsti teksta i datumima, propisani tekstovi koji sadrže prekršaje i kazne.

- ***Dodatni podaci***

To predstavlja grupa podataka koji su propisani Zakonom o zabrani prevara. Mogu se identifikovati i kao sledeći:

Podaci zaplene i rezervacija - to znači da se piše izveštaj o zapleni i rezervaciji robe, a on sadrži podatke na osnovu kojih je vrednost ono što potvrđuje da je podatak rezervacije jedan od dodatih podataka, pomenut u Zakonu o zabrani prevare, iako je napisan nezavisan izveštaj za zaplenu u skladu sa pravilima Zakona o krivičnom postupku povezanim sa zaplenom robe;

Izjave o uništenju robe – izjava uništenja ili promene njene prirode i ta dva podatka, iako su postojeća kao nezvestan izveštaj, dokazni zapisi treba da se uključe u podatke dokazivanja;

Podaci o zaustavljanju prodaje, odnosno izjave o zaustavljanju - ovaj postupak po svojoj prirodi i rezultatima prodaje i posledicama zahteva da se pridruži izveštaju kako za dotično lice ili nadležnim organima o sprovođenju vlasti da spreči prodaju ili prvostepenom sudu;

Javni podaci - ovim podacima se smatra svaki podatak koji nije propisan u Zakonu o zabrani prevara u robi, nego je propisan u krivičnom postupku s obzirom da je u pitanju poseban zakon, pod uslovom da izjava ne bude podvrgnuta zahtevima privatnog prava, odnosno posebnog zakona.

3.1.2. Posebna odredba za sredstva pretrage

Libijski Zakon o zabrani prevara¹⁵⁶ u 6. poglavlju članu 27. o posebnim zahtevima za inspekciju, nadzor, rezervaciju, uzimanju uzorka i njegove analize, ovlašćuje zaduženog službenika da primeni Zakon o zabrani prevara i pribegne istraživanju i dokazivanju prekršaja, kao što su sistemi i procedure analize kao sredstva koja se koriste u praksi u utvrđivanju materijalnih dokaza za postojanje trgovinskih prevara.

Iako se za zločine prevare prihvataju sva dokazivanja među kojima su svedočenja svedoka, zakonodavac je propisao za ove zahteve, da su u srazmeri sa prirodom zločina prevare.

Ovi zahtevi imaju cilj snabdevanje službenika sredstvima i alatima potrebnim za vršenje njegovog zaduženja i potrebno je obratiti pažnju na dva zahteva:

- inspekcija i zaplena,
- mere pri uzimanju uzorka i njegove analize.

---

¹⁵⁶ Billboard legislativa. Zakon br. 23 od 6. 2010. reguliše trgovačku delatnost i sprečava prevaru. Generalni narodni kongres.libije, 2010

- ***Mere inspekcije i zaplene***

Zakon je ovlastio i naredio osoblju i službenicima mogućnost inspekcijskog rada u mestima i specifičnim objektima određenim po Zakonu o zabrani prevara.

Zakon je takođe, propisao za glavnog službenika, da može svedočiti o zločinu koji se odnosi na zaplenu robe, kao što ga je ovlastio da može da uništi neispravnu robu ili izmeni njenu prirodu, kad utvdi da je pokvarena ili otrovna ili joj je istekao rok trajanja.

Pod kojim uslovima se vrši inspekcija i zaplena:

- mere inspekcije
- mere zaplene

- ***Inspekcijske mere***

Zakon je omogućio ovo inspekcijske mere, jer su one od suštinskog značaja da se dođe do saznanja i otkrivanja prevarnih radnji.

Navedeno je omogućeno u 6. poglavlju Zakona o zabrani prevara, prema kome vlasti i državni službenici, imaju slobodu u izvršenju kontrole na mestima ili objektima koji su određeni u članu 27. istog zakona, sa poštovanjem zahteva Zakona o krivičnom postupku.

Zakon je propisao da se inspekciji odredi mesto gde će vršiti inspekciju, kao i vreme i uslove vršenja inspekcije.

- **Mesto gde se vrši inspekcija**

To su mesta i objekti koji su spomenuti u 6. poglavlju Zakona o zabrani prevara kojim je ovlastio zakonodavac u članu 27. inspektore da mogu ući u sve radnje ili zemljišta ili profesionalni transport bez izuzetaka. Zakonodavac kažnjava svakog ko ima bez opravdanog razloga prehrambene proizvode, falsifikovane lekove ili pokvarene i ta mesta su:

- skladišta, prodavnice ili stambeni prostor ili auta namenjena za trgovinu,
- sajmovi ili tržišta ili javni putevi ili druga mesta određena za prodaju,
- fabrike, laboratorije i postrojenja, podrumi, farme ili druga mesta za proizvodnju,
- skladišta za hlađenje ili klanice i njeni prateći objekti,
- mesto tranzita ili druga skladišta, stanice ili dokovi, aerodromi ili druga mesta koja služe za transport,
- sva mesta ili prateći objekti gde se proizvodi, uvozi ili izvozi i promeni roba određena za prodaju ili njen transport.

Libijski zakon se razlikuje od drugih zakona u odnosu na ova nabranja: francuski zakonodavac je odredio mesta gde može da se vrši inspekcija i to zahteve u poglavlju 5. dekretom 22.1.1919. Zahtev za njegovu primenu zakon iz 1905. koji se odnosi na zabrane trgovinskih prevara.¹⁵⁷ Oba zakona su ograničili pravo inspekcije kao potrebu ostvarivanja u mestima ili objektima gde se proizvodi ili uvozi ili izvozi ili gde se vrši transport robe za prodaju ili distribuciju.

Kao što je libijski zakonodavac propisao da su javni putevi u nadležnosti inspekcije, što je suprotno francuskom zakonu koji u tom slučaju nije ništa propisao nego ga je sudstvo uvelo u spisak mesta dozvoljenih za inspekciju.

Priroda spomenutih mesta pokazuje da su trgovci uključeni u praćenje i inspekciju kroz spomenuta mesta, iz čega sledi da mesto stanovanja trgovaca i njegovih radnika nisu podložni inspekciji, kao što uzorke ne može uzimati bez prisustva njihovog vlasnika ili njegovog predstavnika, u slučaju ako je uhvaćen na delu ili bez njegovog odobrenja u normalnom stanju.

---

¹⁵⁷Mahmud Mahmud Mostafa. Ekonomski kriminal. Izdanje 2 Kairo Univerzitet Press, 1979, str. 301-304

- ***Predmet i vreme inspekcije***

Inspektori mogu da uđu u sve prodavnice, zemljišta ili transportna sredstva koja se profesionalno bave prevozom, da traže da imaju uvid u zapise i evidencije, kao i da mogu doći do njihovih kopija, bilo kojim putem.

Inspekcija ih može sakupiti putem sudskog poziva ili na licu mesta da sakupi informacije i dokaze. U rad inspektora se uključuju roba i proizvodi, kada je potrebno. Vidi se da inspekcija ima pravo da pregleda svaki dokument potreban da bi izvršila svoju dužnost, kao što su evidencija i računi i druga profesionalna dokumenta i da dođu do njegovih kopija, kao što imaju velika ovlašćenja i mogu da traže da se otvore svi paketi pri njihovom slanju, primanju bez prisustva pošiljaoca, primaoca ili njegovog zastupnika.

Zakonodavac je odredio posetu svim mestima, osim u kontekstu istraživanja, gde je odredio nadležni okvir za upravljanje i obrazloženu dozvolu, ako se pomenuta mesta nalaze u sferi nekoliko sudova i mora u isto vreme da bude prisutan u svim navedenim mestima, a može izdati samo jednu dozvolu.

Osim toga, kad je potrebno imenuje se žena kao inspektor na mestima gde su prisutne žene a što je u skladu sa odredbama 2. dela 4. poglavlja zakonom koji se odnosi na Zakon o krivičnom postupku i ta poseta ne može početi pre 6h ujutru i posle 21h i u prisustvu vlasnika tog objekta ili njegovog predstavnika.

Ako državni službenik nije poštovao vreme određeno zakonom za pretres, izlaže se kazni, osim da ulazi samo po potrebi. Ako prekrši zakon i vrši pretres van određenog vremena smatra se ništavnim, kao i podneti izveštaj.

Pored libijskog zakona, vidimo da francuski zakonodavac propisuje da službenici koji su specijalizovani u istrazi i dokazivanju zločina koji je učinjen protiv zakona, imaju pravo da u toku dana uđu na mesta gde postoji roba koja je predmet zakona. Takođe, imaju pravo da noću ulaze na ta mesta ako su otvorena. Zakonodavac ne određuje zakonski vreme prestanka posete, jer to zavisi od posetilaca koji su prisutni na tom mestu, ako se u njima vrši proizvodnja, priprema za proizvodnju ili unutrašnje finansijske transakcije, suprotno stambenim objektima gde može ući samo danju i sa dozvolom sudske vlasti, ako mu se zabrani ulaz.

Kao što je francuski zakonodavac, tako je i libijski zakonodavac ovlastio pripadnike sudske policije da mogu tražiti da pregledaju ili da ponesu dokumenta što im olakšava posao. Pripadnicima sudske policije treba staviti na raspolaganje neophodna sredstva da bi mogli sprovesti istragu.

Inspekcija ne može vršiti posao bez dozvole ili ako počinioca uhvati na dela izvršenja prevare tj. posle otkrivanja zločina, odnosno prevare. Sve je dozvoljeno pripadnicima sudske policije, ulazak na javna mesta u granicama koje dozvole građani, ali u odnosu na zakon zaštite potrošača, zakonodavac je ovlastio pripadnike sudske policije da može ući na javna mesta, bez obzira da li građani dozvoljavaju ili ne, tako da oni mogu ući na bilo koje mesto gde se dešavaju finansijske aktivnosti, proizvodnja robe, industrijske aktivnosti ili mesta za prodaju.

S druge strane, egipatski zakonodavac nije propisao određeno vreme za ulazak pripadnicima službenicima u mesta gde se odvija trgovina, kao što je to učinio francuski zakonodavac, koji je propisao čak mogućnost i ulaska noću, ako su mesta otvorena za građane ili mesta gde se vrše proizvodne i industrijske aktivnosti, kao što može kontrolisati trgovce i proizvođače u vreme vršenja posla, u bilo kom stadijumu u proizvodnji i to u cilju zaštite potrošača.

Čini se da je egipatski kasacioni sud u jednoj odredbi propisao načelo da službenik ima pravo da kontroliše fabrike duvana u svako doba, pod uslovom da fabrika stvarno radi, odnosno da je u funkciji.¹⁵⁸

Takođe, može se primetiti da egipatski zakonodavac ovlašćuje ulazak u privatne prostorije finansijske trgovine, samo sa pisanom dozvolom javnog tužioca, kao što određuje i libijski zakon, dok francuski zakonodavac daje ovlašćenje sa pristankom vlasnika i dozvole od nadležnog organa.

Dosledno tome dolazi do važnog rezultata, ako pripadnici sudske policije uđu u privatne radnje bez odobrenja vlasnika, oni mogu da zaplene robu za koju se smatra da njeno posedovanje predstavlja prekršaj, na osnovu toga što je uhvaćen na delu.

---

¹⁵⁸ Enciklopedija naučnog Egipta. Memorandum odbrane u zakonima prevare i snabdevanja. Volume I. Mahmud centar. Pravna Izdanja, str. 243-246

Francuski zakonodavac je propisao posebne odredbe, kao i libijski i egipatski zakonodavac za zaplenu robe koja je štetna za potrošače. Moguće je da član sudske policije uđe u prodavnice ili fabrike, odnosno da prati sprovođenje zakonskih odredbi. Pored toga, ovlašćenje za zaplenu robe može biti izvršeno sa dozvolom javnog tužioca u slučaju hvatanja na delu.

- **Konzervativne mere**

Zakon o zabrani prevara se bavi nizom akcija, koje se mogu opisati kao konzervativne.

Pomenute akcije se koriste tokom istraživanja, prilikom pretresa, pre podnošenja tužbe, pri čemu su postavljeni posebni uslovi, odnosno sprečavanje preteranog korišćenja istih mera, tj. mora postojati ravnoteža između pojedinačnih i opštih interesa.

Cilj ovih mera je zaštita potrošača od proizvodnih rizika i usluga i zabranjuje se prestupniku da nastavi da vrši prestup ili da ga ponovi u budućnosti.

Iz navedenih razloga, libijski Zakon o zabrani prevara u 6. poglavlju obavezuje službenike odgovorne za poštovanje tog zakona i njegovih propisa da dokažu prevaru utvrđenu na delu izvršenja zločina.

Pri čemu je reč o zločinu koji spada u zločin prevare i podrazumeva zaplenu robe u pojedinim slučajevima.

Takođe, poslednji član u 6. poglavlju navedenog zakona, propisano je da se preduzmu dve konzervativne mere u vreme preliminarnih istraživanja, kao i sprovođenja mera zaplene, a to su:

- uništenje robe ili
- promene same prirode robe.

Navedene mere podrazumevaju da je neophodno, da se dokaže, da je roba pokvarena, otrovna ili joj je prošao rok trajanja.

- **Zaplena robe**

Zaplena predstavlja oduzimanje proizvoda koji ne odgovaraju standardima, od strane inspekcije, posle dobijanja sudske dozvole ili bez sudske dozvole.

Zaplena može biti vizuelna ili pravna i službenik je vrši u sklopu istraživanja i pre podizanja tužbe, čime se dovode u pitanje prava vlasništva, tako da je zakonodavac odredio ograničene slučajeve:

- **Flagrante (uhvaćeni na delu)**

Ako se slučaj odnosi na zločin falsifikacije, prodaju prehrambenih proizvoda ili bilo kojih proizvoda, gde je dokazano da su pokvareni, otrovni ili im je istekao rok upotrebe, u tom slučaju ako je prestupnik uhvaćen na delu, dolazi do zaplene robe i njene isporuke nadležnom organu zajedno sa izveštajem u toku 24h kada je ispisan izveštaj.

Ako je roba čuvana od strane dotičnog lica ili bilo koje mesto koje odredi službenik zbog njene količine ili opasnosti njenog transporta, izveštaj se podnosi javnom tužiocu sa objašnjenjem o preduzetim merama i određenom vremenu i roku, što je jasno povezano sa statusom flagrante, koji zahteva brzinu u zapleni robe, jer njeno postojanje ako se ne uništi, izaziva opasnost po opštu sigurnost.

Moguće je sažeti ciljeve zaplene robe u slučaju kada je prestupnik uhvaćen na delu na sledeće:

- zabrana raspolaganja robom, potrošnju robe i njeno stavljanje u promet, čime se izbegava opasnost koju predstavlja data roba,
- stavljanje granice za izvršavanje zločina,
- usvojen kao sredstvo za ubeđivanje,
- stavljena je na račun pravde za izvršenje presude, da li da je oduzme, uništi ili izmeni njeno postojeće stanje.

Francuski zakonodavac u skladu sa kodeksom potrošnje smatra da je član sudske kontrole zadužen da obavlja svoj posao, u skladu sa zakonom i bez dozvole javnog tužioca, ako je prekršilac uhvaćen na delu u prevari, u slučajevima da se radi o:

- proizvodima na kojima je utvrđeno da postoji prevara, korupcija ili je otrovna,
- proizvodima za koje je utvrdio da im je prošao rok upotrebe,
- proizvodima, objektima i uređajima, gde je utvrdio da ne odgovaraju uslovima propisanim zakonom i postojećim propisima, čime čini pretnju na zdravlje i život potrošača.

Ako zaustavi promet robe sa dozvolom suda ili na osnovu hapšenja prestupnika na delu vršenja prestupa ili u slučaju ako je odlučio da roba ima mane ili otrovna, uzima uzorak proizvoda za analizu, kao što francuski kodeks potrošnje dozvoljava članovima sudske kontrole zaplenu robe i njeno čuvanje dok ne stignu rezultati analize.

Zaduženi službenik sačinjava izveštaj o stanju robe ili objekata. Čuvanje robe ne sme preći više od 15 dana, osim sa izuzetnom dozvolom, dobijenom od zamenika predsednika države.

Robu koju čuva može da oslobodi u svako vreme, sa naredbom nadležnih organa ili naredbom zamenika predsednika države.

Francuski zakon je izmenama preciznije odredio način privremenog čuvanja robe, pri čemu se ovlašćuju članove sudske kontrole da preduzmu konzervativne mere za sve količine objekata, kao i materijala na koje se sumnja da sadrže elemente, zbog kojih se smatraju predmetima krivičnog dela ili pomažu pri činjenju prekršaja. U tom smislu, da su izvršioc prevarnih radnji uhvaćeni na izvršenju na delu ili u slučaju da postoji sumnja, da će doći do prevare, korupcije, trovanja robe ili materije.

- ***Ukoliko zločinac nije uhvaćen na delu***

Ako se osvrnemo na 6. poglavlje zakona o zabrani prevara, a posebno na drugi stav 6. poglavlja, može se primetiti da je propisano, ako postoji opasnost za opšte zdravlje, nadležni organi preduzimaju restriktivne mere za spornu robu, koja je proizvedena, zaplenjena ili rezervisana.

Takođe, nadležni organi imaju ovlašćenje da isključe iz prometa pokvarenu robu, otrovnu robu ili robu kojoj je istekao rok upotrebe, u skladu sa propisima Zakona zabrane trgovinskih prevara.

Na osnovu poglavlja 6, zakonodavac kaže da se zaplena vrši na licu mesta ako je roba pokvarena, otrovna ili joj je prošao rok trajanja.

U Zakonu, član 27., 6. poglavlja, u istom članu se navodi da treba preduzeti akciju u sličnim slučajevima i da je zaplena robe obavezna, posebno pozivanjem na odluku donetu radi zaštite zdravlja stanovništva.

- ***Uništenje robe ili promene izvršene na robi***

Na osnovu osude u skladu sa članom 23. Zakona o zabrani prevara, tamo gde su sprovedene procedure i preventivne mere, između uništenja robe ili njenih prirodnih osobina propisano je u članu 27. Zakona u 6. poglavlju da se preduzimaju kaznene mere tokom preliminarnih istraživanja.

Moguće je sprovesti te mere svaki put kada postoje uslovi za to i one su određene u 6. poglavlju Zakona o zabrani prevara, a to su:¹⁵⁹

- Slučaj flagrante delicto i iskustvo određenih službenika za te slučajeve,
- Dokazivanje da je roba pokvarena, otrovna ili joj je istekao rok trajanja,
- Službeno lice koje je utvrdilo da postoji zločin na delu je podnelo izveštaj gde je usvojilo jednu od dve mere.

Izvršenje mere mora se vršiti u prisustvu lokalne uprave, koja obezbeđuje duple garancije službeniku, da bi se službenik zaštitio sa jedne strane i da bude svedok sa druge strane, jer nepostojanje zaštite od strane lokalne uprave dovodi do teškoća u izvršenju preduzetih mera.

Takođe se štite uzeti uzorci koje se smatraju jednim važnim dokazom i ključni su instrument dokazivanja pred sudom.

---

¹⁵⁹ Billboard legislativa. Zakon br. 23 od 6. 2010. reguliše trgovačku delatnost i sprečava prevaru. Generalni narodni kongres.Libije, 2010

- ***Zaustavljanje prometa robe***

Zakonodavac je propisao ove mere u 6. poglavlju Zakona o zabrani prevara u dva oblika: zabrana ili zaustavljanje prodaje robe i preduzimanje potrebnih mera kojima pribegava službenik svaki put kad dođe do sumnje u uzetom uzorku, a kao dokaz treba da podnese izjavu putem izveštaja da je proizvod pokvaren, neupotrebljiv za upotrebu ili mu je prošao rok trajanja i preda izveštaj sa rezultatima analize o javnom tužiocu u toku 10 dana od dana uzimanja uzorka.

Moguće je zaustaviti zabranu kao privremenu meru u skladu sa zakonom, ako se iz laboratorijskog izveštaja zaključi da je roba ispravna, odnosno da nije došlo do prevare.

Prodaja se može zaustaviti ili dozvoliti njena prodaja odlukom predsednika prvostepenog suda.

Postoje dva izuzetka slučaja zabrane prodaje robe:

1. slučajevi gde postoji opasnost za opšte zdravlje ljudi;
2. neusaglašenost kodifikovane robe, odnosno roba ne odgovara postojećim standardima.

U navedenim slučajevima nadležni službenik uzima predlog predsednika nadležnog organa i preduzima mere za koje vidi da su korisne za zabranu prodaje u toku određenog vremena.

Kao što je prikazano, odluka o zabrani prodaje odnosi se na upravni organ i određena je po libijskom zakonu, koji navodi da ukidanje zabrane mora da se vrši samo putem upravnih organa ili putem tužbe za poništenje koja se podnosi upravnom sudu.

Čak i ako sud prihvati određeni slučaj, posle praćenja slučaja od strane upravnih organa, njegova odluka prelazi njegovu nadležnost u slučaju skidanja zabrane za prodaju.

To nije prošireno tumačenje, nego postojeća primena principa u zakonu, gde sudija za hitne slučajeve nema nikakvu nadležnost, pošto ne postoji zakonski propis i zato što je dati slučaj u nadležnosti upravnog sud, koji zabranjuje sudiji za hitne slučajeve da obavlja taj posao. Time se vraća nadležnost za upućenu žalbu upravnom sudu.

- ***Mere uzimanja uzorka i njegova analiza***

Uzimanje uzorka i njegove analize smatra se posebnim načinom dokazivanja postojanja trgovačke prevare koja se uglavnom ispoljava falsifikatom robe ili kodifikacijom robe. Za lakše otkrivanje prevare, analiza uzorka uzetog iz robe, olakšava i upućuje na otkrivanje mogućih prevara, u sastavu robe i učestvuje kao materijalni dokaz pri određivanju, odnosno identifikovanju počinioca.

Naučne metode koje se koriste u krivičnim istragama i nadzoru, zasnovane su na punom poverenju zakonodavstva u naučne metode i praćenje njihovog napretka.

Naučne metode su dovele do uvećanog broja propisanih amandmana određenih da se primenjuju na osobine robe, njen sastav i dozvoljene operacije sa strane i stvaranje specijalnog odeljenja, sa druge strane, čiji je cilj izbegavanje obmane i njeno istraživanje i utvrđivanje. Uzimanje uzoraka predstavlja suštinu sudske kontrole.

Koje su posebne odredbe za posmatranje, putem uzimanja uzorka i njegove analize, to će biti objašnjeno u naredna dva stava:

- ***Kontrola putem uzimanja uzorka i njene osobine i vrste***

Uzimanje uzorka se smatra objektivnim naučnim procesom, koji poštuje ekonomske slobode. Ovim izlaganjem se dokazuje prepoznavanje zakonskih odluka kojima je data važnost sistemu uzimanja uzoraka.

Uzorci koji se podnose sudskoj vlasti od strane nadležnog službenika služe za utvrđivanje prekršaja, kao i da se ubedi sudija o stvarnom stanju robe. Dati izveštaj povećava mogućnost ubeđenja sudije da donese ispravnu odluku.

- ❖ **Opis procesa uzimanja uzorka i njene osobine i vrste**

Uzimanje uzoraka koje se vrši pomoću različitih modela sa dodatkom analize putem prihvaćene naučne metode, čini suštinu prevencije politike zabrane prevara.

Uzimanje uzoraka se smatra jasnom slikom političkih i naučnih koncepata i time se stvaraju uslovi za ekonomske slobode.

Uzimanje uzorka je postupak koji se poklapa sa vođenjem sudskog iskustva i preliminarne analize i cilj joj je da utvrdi materijalne dokaze za postojanje zločina. To nije jedini metod za dokazivanje trgovinskih prevara od strane javnog tužioca. Službenik koji sprovodi prevencije prevare ima pravo da uzme uzorak robe, iako je ne zapleni i taj proces ne predstavlja nikakvu obavezu, a to je prihvatilo francusko pravosuđe i to izričito. Zbog toga je odluka u tom polju prepuštena nadležnom službeniku zaduženom za praćenje.¹⁶⁰

Uzimanje uzorka se smatra administrativnom merom, koja ima za cilj da utvrdi ispravnost robe.

Presuda ne zahteva pretpostavke prevare i zbog toga su klasifikovane ove mere u okviru kontrole proizvoda.

Iako uzimanje uzorka može dovesti do nastavka praćenja sudstva, ako se utvrdi iz laboratorijskog izveštaja da je roba falsifikovana ili pokvarena, samo uzimanje uzorka ne mora da čini osnovu svih istraživanja, s obzirom da mogućnosti za utvrđivanje zločina obuhvataju sva sredstva dokazivanja.

Zbog toga, libijski zakon o zabrani prevara navodi da je potrebno platiti cenu uzorka, u odnosu na njenu stvarnu vrednost licu od koga je uzorak uzet, u slučaju da je on potražuje, a to je potrebno čak iako se samim uzimanjem uzorka, ne nastavlja nikakvo praćenje ili nije izdata nikakva presuda.

Službenik je obavezan da u izveštaju obrazloži vlasniku robe o vrednosti uzetog uzorka i navede njegov odgovor, s tim da se u izveštaj mora upisati svota novca koju je odredio vlasnik robe, kao i procena uzetog uzorka, od strane službenika, da bi generalni direktor za trgovinu mogao da odredi realnu vrednost.

Vrednost uzetog uzorka koji traži vlasnik robe u slučaju nesprovođenja praćenja ili ne izricanja kazne za krivicu, vrednost uzorka istog dana kada je uzet ide od državnog resora do privredne komore koja ga predaje vlasniku uzetog uzorka.

---

¹⁶⁰ Jawad Alghamari, krivična djela zloupotrebe u robi, Alnajah Aljaded Press, drugo izdanje 2002, str. 405-407

Uzorci se dele na:

- uzorke koji se uzimaju u redovnoj inspekciji kontrole,
- uzorke koji se uzimaju u izuzetnim slučajevima,
- uzorke koji se uzimaju u svrhu poređenja.

- ***Uzorci koji se uzimaju u redovnoj inspekciji kontroli***

Ta vrsta uzoraka, tj. njihovo uzimanje se vrši u većini slučajeva i služi kao cilj za završetak procesa kontrole i predstavlja preliminarna istraživanja.

Vrši se analiza samo jednog uzorka da bi se utvrdila ispravnost robe koja se uzima kao materijalni dokaz za postojanje zločina i identifikaciju počinioca zločina.

- ***Uzorci koji se uzimaju u izuzetnim slučajevima***

Ovaj tip uzimanja uzoraka nije bio poznat. Zakonodavac ga prihvata kao rezultat naučnih dostignuća i tehnologije i obezbeđuje potrebnu zaštitu proizvođačima prehrambenih proizvoda i pića.

Ovi uzorci se uzimaju u dva slučaja:

ako se ispostavi potreba za ispitivanjem bakterija, u slučaju da dođe do pojave epidemije ili tužbe,

ako je izvršeno bakterijsko ispitivanje određene robe, zakon to propisuje u postojećim tekstovima.

Ako su uzorci uzeti u prvom slučaju, ulaze u domen uzoraka koji se uzimaju u rutinskom pregledu, s obzirom da je preliminarno istraživanje, može se njen rezultat uzeti za podnošenje žalbe, a u drugom slučaju se smatra izuzetkom, jer je doneta na osnovu poštovanja standarda u vršenju ispitivanja i bakteriološkog standarda, a to je po propisima regularnih tekstova koji se primenjuju.

Ispitivanje se vrši više puta, uzimanjem uzoraka iz iste robe, uzimajući u obzir uslove koji su određeni propisima, koji se odnose na uzimanje uzoraka.

Ako se laboratorijskim ispitivanjem utvrdi da bakteriološki nalazi na robi nisu odgovarajući postavljenim standardima, predsednik nadležnog organa upućuje upozorenje vlasniku robe. Posle trećeg predatog upozorenja, u roku od 6 meseci, nakon sprovedenih nadzora kontrole koje se vrše u razmaku od mesec dana. Sve to se preduzima kao korisna mera za sprečavanje prodaje iste robe.

Iz ovih mera vidimo da zakonodavac daje priliku proizvođačima prehrambenih proizvoda i pića, da bi pokazali dobre namere postupkom upozorenja i ponovljenim analizama.

U slučaju da se ponovi nemar do tačke navikavanja, dolazi do vidljivog dokaza njihove zle namere i činjenja namernog zločina.

Zakonodavac nije namerno pretpostavio loše namere, pa zbog toga se ne može protestovati da postoje dobre namere.

- ***Uzorci koji se uzimaju u svrhu poređenja***

Ukoliko se ispostavi iz izjave vlasnika robe, iz nekih drugih podataka ili iz sudskog istraživanja, da je prevaru počinio dobavljač, proizvođač ili radnik, mogu se uzeti dodatni uzorci koji se zovu uzorci poređenja.

Ako je potrebno uzeti uzorke poređenja, automatski ih treba uzeti odmah, ukoliko je to moguće. Uzorci poređenja koji su uzeti na zahtev sudske vlasti, u skladu sa uslovima koje je vlast postavila, ovlašćeni službenik ih odmah šalje sudskoj vlasti, a država snosi sve troškove.

Da bi poređenje bilo komparativno, treba da roba od koje su uzeti uzorci za poređenje, bude ista ona roba koja je bila kod vlasnika robe, sa svim osobinama i iste proizvodnje, drugim rečima, treba da bude odgovarajuća roba, kod vlasnika, kao i roba čiji je uzorak uzet.

Neki sudovi ne reaguju na zahteve sprovođenja poređenja, predatih od strane proizvođača, nego osuđuju vlasnika falsifikovane robe, kao i proizvođača. Sud ne priznaje žalbu, od strane proizvođača ili vlasnika robe, jer je vlasnik robe priznao da je to njegova roba i da je roba kupljena od njega.

- ***Kazna i njena zavisnost od uzetih uzoraka i zavisnost kazne od nepoštovanja metode uzimanja uzoraka***

Prva etapa u praćenju robe putem analize za zaplenu robe vrše se pomoću uzetih uzoraka. Analiza uzetih uzoraka se vrši na osnovu postojećih, opštih odredbi u Zakonu o zabrani prevara. Vršnja analize uzetih uzoraka su različite u zavisnosti od date robe. Postavlja se pitanje koji su putevi analize i koje su kazne odgovarajuće za nepoštovanje pravilnog uzimanja uzoraka.

- ***Poznata metoda za uzimanje uzoraka***

Zakon o zabrani prevara je utvrdio metode za uzimanje uzoraka i odredio broj potreban za uzimanje uzoraka, što se i danas vrši u svakodnevnom slučajevima.

Zakon određuje, da se prvi uzorak, od ukupno četiri, koji je uzet, nosi na analizu i određuje se da osoba, od koje je uzet uzorak, dobije jedan uzorak, a druga dva uzorka sa njihovim izveštajima idu javnom tužilaštvu.

Službenik koji uzima uzorke mora na licu mesta napisati izveštaj koji odgovara uzetim uzorcima, a Zakon propisuje da uzeti uzorci moraju da budu odgovarajući, odnosno isti, kao što treba preduzeti potrebne mere da bi se uzorak zaštitio pre analize. Ove mere se preduzimaju da bi analiza odgovarala pravom stanju uzetog uzorka robe.

Preduzete mere obuhvataju sam čin uzimanja uzorka, broj potrebnih uzoraka da se utvrdi postojanje prekršaja, što obuhvata: prirodu robe, njenu težinu i veličinu, količinu i novčanu vrednost, sa jedne strane i tip prevare za koju se sumnja, s druge strane.

Zakon zahteva da se svaki uzeti uzorak pečatira.

Službenik koji piše izveštaj, kad pečatira na uzorak, mora da pita vlasnika za novčanu vrednost uzetog uzorka i to unosi u zapisnik.¹⁶¹

- ***Izuzetni slučajevi pri uzimanju uzoraka***

Postoje izuzetni slučajevi gde se ne uzimaju u obzir sva četiri uzorka, a to zavisi od prirode robe, njene količine, zapremine ili vrednosti i dešava se u tri slučaja:

- Poseban metod kod kvarljive robe;
- Priroda robe koja je nedeljiva na četiri dela, gde službenik može da uzme dva ili tri uzorka, od kojih jedan šalje u laboratoriju, a druge dve se šalju sa pismenim izveštajem sudu;
- Poseban način izveštaja za svu robu na koji je stavljen pečat.

- ***Kazne za kršenje zakona pri uzimanju uzoraka***

U Zakonu o zabrani prevarom nije propisano da se moraju poštovati formalnosti koje su propisane, kao i njeno stavljanje pod pretnju ništavosti. Zbog toga se treba vratiti na opšta pravila propisana zakonom, pribegavanju rezultatima koji mogu izazvati povrede navedenih uslova.

Iz navedenih razloga, neki teoretičari kažu da uzimanje manjeg broja uzoraka od propisanog zakonom, dovodi do toga da postaje nevažeći sa iskustvom sudske prakse i sa druge strane, uzimanje manje uzoraka od propisanog zakonom, može biti tačno u slučaju, ako se ne poštuje sudska praksa, pod uslovom da je broj uzetih uzoraka dovoljan da zadovolji potrebe istrage.

---

¹⁶¹ Ahmed Sayed Mahmoud. Proceduralni sistem građanske i komercijalne sudske ekspertize. Dar Alkutub Alqanuniyah. 2007, str. 231-233

Procedura uzimanja uzoraka ne primenjuje se, ako je učinilac uhvaćen u nedozvoljenoj radnji falsifikacije ili ako je uhvaćen u prodaji falsifikovanih namirnica ili proizvoda za koje je dokazano da su pokvareni, otrovni ili im je istekao rok trajanja. U tom slučaju je potrebno oduzeti te proizvode.

Francuski kasacioni sud tvrdi da više puta prekršaji ili zanemarivanje procedure pri uzimanju uzoraka, ne dovode do važnosti, osim ako optuženi ne iskoristi pravo odbrane.

Sudstvo u tom slučaju ima ovlašćenje da proceni efekat učinjen na kršenje da li postoji ili ne, takođe, ako ne postoji izveštaj dovodi do nevažnosti, ako ne utiče na pravo na odbranu.

Takođe i u slučaju nepostojanja pečata na uzetim uzorcima.

Neke francuske sudije nepostojanje tačnog datuma na izveštaju ne dovode do nevažnosti i to u slučaju odsustva parnice.

Ne treba zaboraviti, sa druge strane, da zločin prevare u trgovini možemo dokazati i drugim sredstvima ili metodama, tako i nevažnost izveštaja ne zabranjuje praćenje slučaja, ako postoje ostali elementi na koje se sudstvo može osloniti u objašnjenju presude.

Postavlja se pitanje da li, predmet uzet kao uzorak u običnom slučaju ili je uzet u izuzetnim slučajevima, pripada istim predmetima određenim za analizu.

To je objašnjeno u sledećem stavu:

- ***Analiza uzetih uzoraka***

Za analizu postoje specijalne laboratorije za izvođenje testova i naučno ispitivanje na uzetom uzorku, koji je uzet od nadležnih organa, s tim da se vrši zakonski određenim putem i to zbog zaštite ispravnosti robe od prevare ili određivanja vrste prevare i njenog postojanja. Metode pri vršenju analize se razlikuju, ako je uzet jedan ili četiri uzorka ili ako je stavljen pečat na svu robu ili na jedan njen deo.

Zakon o zabrani prevare brine da se analiza vrši od stručnog laboranta, u cilju postizanja pravičnosti i objektivnosti. Zakonom su određene laboratorije čija je specijalnost analiza, kao i njihove metode rada, vreme njenog trajanja, ali i izveštaj laboranata o dobijenim rezultatima.

Sledi objašnjenje: od uzimanja uzoraka do krajnje analize.

❖ **Prvi: slanje uzoraka u laboratoriju**

Uzorci se šalju na analizu zbog tehničkog i naučnog ispitivanja, od strane nadležnog organa, koje je uzelo uzorke. Službenik šalje uzorke i izveštaje koje je dobio, šalje u centralni biro ovlašćen za suzbijanje prevara u toku 24 sata.

Centralni biro šalje odmah uzorke na analizu, kao što je propisano Zakonom o zabrani prevara, a sam Zakon nije propisao kaznu za zakašnjenje.

Iz navedenog sledi da je potrebno primeniti opšta pravila i da procena rezultata bude zasnovana na osnovu štete, koja može da utiče na vlasnika robe zbog zakašnjenja i zbog nepoštovanja određenog vremena.

Pošto je zakon odredio da službenik, koji je pisao izveštaj, posle uzetih uzoraka napiše izveštaj, treba da ga što pre pošalje u laboratoriju, jer u protivnom, vlasnik robe, ako bude oštećen zbog zakašnjenja dolaska robe u laboratoriju, ima pravo da podigne tužbu.

Izvršena analiza jer pravne prirode i to je pitanje koje se ne može porediti sa sudskim iskustvom, niti u slučaju cilja ili načina izvršenja, jer analiza administrativne laboratorije ima za cilj da odredi koji elementi ne odgovaraju važećim standardima.

Iskustvo ima zadatak da identifikuje robu, kao i uzrok prekršaja, da li su prirodni ili postoji prevara.

Laboratorija i njena analiza ima za cilj dokazivanje svih koji su sumnjivi da mogu učiniti prevaru, a naknadna istraga ima za cilj da utvrdi da li je sličnost zasnovana na zdravoj osnovi ili ne. Ceo postupak je neophodan da bi se utvrdila validnost laboratorije. Zbog toga laborant u laboratoriji vrši svoj posao pod specifičnim uslovima i svojoj stručnosti i savesti.

Najvažnija tačka neslaganja među njima je vezana za vreme. Laborant ne zna ko je vlasnik uzetog uzorka, za razliku od stručnjaka koji zna vlasnika uzorka. Smatra se kao garancija integriteta i objektivnosti rezultat laboratorije u odnosu na odbranu i sud.

❖ **Drugi: putevi i vreme završetka analize**

Ako je cilj laboratorijske analize uzoraka da se utvrdi ispravnost robe naučno-tehničkim metodama i određivanje elemenata, koji mogu činiti pretpostavke da postoji prevara, zadužuju laboranta da se služi standardnim načinom, sa izuzetkom u slučaju fizičke nemogućnosti koja se spominje u izveštaju analize.

Odgovorno lice laboratorije može da koristi sve ostale metode koje vidi kao odgovarajuće.

Po zakonu, laborant nije u obavezi da priloži metodu koju je koristio u analizi, već je obavezan da spomene slučajeve gde ne postoji zvaničan način pri analizi.

Zvaničan način vršenja analize dovodi do važnih zakonskih rezultata, tako da se ne može diskutovati o kontroli sa strane suda, iako stručnjaci sumnjaju u bezuslovnu vrednost tog načina, jer se time stvara sigurnost stranaka u postupku.

Zbog toga, ne obavezuje zakonodavca da laborantu naloži, da u izveštaju objasni koju zakonsku metodu je koristio u datom slučaju.

U slučaju da nije propisana zakonska metoda, zadužen laborant mora da pronađe najbolji način pri vršenju analize.

Bezuslovna vrednost korišćenja ovog načina se ocenjuje od strane suda, zato laborant mora da navede metod kojim se služio, pošto nije bilo druge zakonske metode za dati slučaj, jer zakonodavac nije obavezao da se za to podnese izveštaj.

Vreme vršenja analize i izveštaja analize, kao i slanja u odnosu na običan slučaj, nije određeno Zakonom o prevarama.

Međutim, u odnosu na posebne slučajeve za robu koja je zabranjena za prodaju, Zakon o zabrani prevara je odredio vreme slanja rezultata i izveštaja javnom tužilaštvu, od pretpostavke prevare, 10 dana od uzimanja uzoraka.

Po završetku ispitivanja i analize dolazi zaključenje u izveštaju, koji se ispisuje i šalje u centralnu službu za zabranu prevara.

Sledi zaključak da postoji disperzija u funkcijama za zaštitu potrošača, između nekoliko administrativnih jedinica koje pripadaju različitim ministarstvima i to čini probleme na nivou koordinacije, kao i mešanje u njihove specijalnosti.

Pozitivan stav većine je da u slučaju, da jedna administrativna jedinica zanemari ili izostavi, druga jedinica popuni taj propust.

Na nivou materijalnih i fizičkih sredstava, vidimo nedostatak ovih instrumenata vlasti. To slabi njenu ulogu u zaštiti potrošača.

U odnosu na materijalna sredstva, nedostatak uređaja za laboratorije koje se koriste za dobrobit tačnog merenja, pripada ministarstvu za unutrašnju trgovinu u nedostatku određenih sredstava za kontrolu raznih radnji, koje se vrše u interesu suzbijanja prevare, što se odražava negativno na zaštitu potrošača.

Zato kontrola traži oslonac na postojeće osoblje, tehnički osposobljeno i sa najnovijim saznanjima, kako bi moglo koristiti i razumeti modernu tehnologiju poznatu u unutrašnjoj i spoljnoj trgovini.

3.2. Zaštita potrošača posebnim pravnim sredstvima u srpskom zakonodavstvu

Potrošač može svoja prava, u slučaju kada mu je predata roba sa nedostatkom da zaštiti po dva osnova, koja su uređena obligacionim pravom: kroz odgovornost za materijalne nedostatke stvari i kroz garanciju, ukoliko se radi o stvarima za koje se daje garancija.

Međutim, nedostaci ovakve zaštite su odavno uočeni i sastoje se pre svega u sudskoj nadležnosti za rešavanje ovih sporova. Kako su sudski postupci uvek i svuda bili skupi, dugotrajni i komplikovani, kupac se objektivno nalazi u nepovoljnom položaju pri pokušaju da zaštiti svoja prava.

Zbog toga, danas sva savremena prava uvode određene skraćene vrste postupaka i menjaju nadležnost organa koji pružaju zaštitu, predviđajući nove oblike zaštite potrošača.

U svrhu zaštite, precizno se propisuju određena pravila ponašanja trgovaca u objektima u kojima vrši prodaju robe. Kod robe sa nedostatkom, prodavac je dužan da reklamaciju primi u objektu u kome je roba kupljena, uz pravo da zahteva račun o kupovini. Robu sa nedostatkom dužan je da zameni novom robom ili da vrati iznos koji je za nju plaćen, odnosno da, uz saglasnost potrošača, otkloni nedostatak na robi.

Prodavac je dužan da reklamaciju reši odmah. Izuzetno, ako to nije moguće odmah, prodavac je dužan da u složenijim slučajevima reklamaciju reši u roku od odam dana. Prodavac se oslobađa navedenih obaveza jedino u slučaju da je nedostatak nastao krivicom kupca.

Pravo na reklamaciju pripada kupcu u okviru roka koji je i Zakonom o obligacionim odnosima predviđen kao rok za isticanje postojanja skrivenih nedostataka, a ponavlja ga i Zakon o zaštiti potrošača i iznosi šest meseci od dana predaje proizvoda, odnosno dana izvršenja ugovora.

Posebne odredbe o zaštiti potrošača nisu propisane samo iz razloga da bi prava potrošača bila preciznije normirana, već i da bi se u slučaju povrede prava potrošača omogućila efikasnija zaštita.

Zakon o zaštiti potrošača ne isključujući klasična sredstva zaštite, predviđa posebne mehanizme zaštite potrošača.

Ovi posebni mehanizmi su predviđeni u obliku ovlašćenja inspeksijskih organa i to organa nadležnih za poslove tržišne inspekcije.¹⁶²

---

¹⁶² Stefanović, Z. *Privredno ugovorno pravo*. Pravni fakultet Univerziteta UNION u Beogradu. Javno preduzeće „Službeni glasnik“. Beograd. 2007, str. 350-351

3.2.1. Zaštita potrošača u postupku inspekcijskog nadzora u srpskom zakonodavstvu

U vršenju inspekcijskog nadzora nadležni inspektor ima sva prava, dužnosti i ovlašćenja koja su propisana ovim zakonom i zakonima kojima se uređuje inspekcijski nadzor u oblasti trgovine, odnosno turizma.¹⁶³

Inspekcijski nadzor, u smislu Zakona o zaštiti potrošača, vrši se po službenoj dužnosti i započinje preduzimanjem prve radnje inspektora u postupku inspekcijskog nadzora.

Prijave povrede zakona, odnosno druge informacije, dojave, podnesci i zahtevi podneti radi preduzimanja inspekcijskog nadzora imaju dejstvo inicijative za pokretanje postupka, a podnosioci tih inicijativa nemaju svojstvo stranke u postupku.

O svim radnjama u postupku inspekcijskog nadzora od značaja za utvrđivanje činjeničnog stanja inspektor sastavlja zapisnik.

O pitanjima koja nisu od neposrednog značaja za utvrđivanje činjeničnog stanja inspektor sastavlja službenu belešku.

Ukoliko utvrdi povredu zakona, inspektor donosi i dostavlja rešenje u skladu sa svojim ovlašćenjem.¹⁶⁴

Ovlašćenja inspekcijskih organa odnose se na dve grupe slučajeva.

Jednu čine svi oni slučajevi kada prodavac odbije da izvrši zamenu proizvoda, npr. opravku ili povraćaj novca, po reklamaciji kupca, a drugu čine ovlašćenja inspekcijskih organa u slučaju povrede obaveza koje su predviđene za prodavce, odnosno proizvođače, nezavisno od toga da li je potrošač uložio reklamaciju.

U okviru prve grupe slučajeva, inspekcijski organ je ovlašćen da prodavcu naloži rešenjem zamenu, odnosno povraćaj novca ili opravku proizvoda sa nedostatkom, ukoliko je kupac sa time saglasan, ako on to sam ne učini.

Navedeno rešenje je izvršno pre konačnosti, a može se pobijati žalbom u roku od osam dana od dana prijema rešenja.

---

¹⁶³ Zakon o zaštiti potrošača, član 156.

¹⁶⁴ Zakon o zaštiti potrošača, član 158.

Ukoliko prodavac ne postupi po navedenom rešenju dobrovoljno, moguće je da ovo rešenje bude i prinudno sprovedeno po pravilima izvršnog postupka.

Na taj način potrošač izbegava vođenje spora pred sudovima i po pravilu, za mnogo kraće vreme štiti svoje pravo.

Time se ne dira u građanskopravnu odgovornost prodavca za štetu koju eventualno, trpi kupac.

Neophodno je napomenuti da o zahtevu za naknadu štete nisu ovlašćeni da rešavaju organi inspekcije, već se, ukoliko prodavac ne naknadi štetu, dobrovoljno, kupac mora obratiti tužbom nadležnom sudu.

Nezavisno od povrede prava potrošača koja bi bila učinjena prema određenom licu, organi inspekcije imaju ovlašćenje da vrše kontrolu poštovanja zakonskih odredbi.

Ako organi inspekcije utvrde, da lice koje stavlja robu u promet nije postupilo u skladu sa Zakonom, nadležni inspeksijski organ ima ovlašćenje da donese rešenje kojim će zabraniti prodaju proizvoda, odnosno vršenje usluga.

Ukoliko nastupe teže povrede propisa o zaštiti potrošača predviđena je i odgovornost za privredni prestup, a za lakše je predvišena odgovornost za prekršaj.¹⁶⁵

U slučaju postojanja osnovane sumnje da je ugroženo pravo potrošača na bezbednost, odnosno ukoliko postoji osnovana sumnja da je ugrožena zaštita potrošača od roba i usluga koje su opasne po život, zdravlje, imovinu, životnu sredinu ili robe čije je posredovanje ili upotreba zabranjena, ministar predlaže Vladi da donese odluku o hitnom sprovođenju koordinisane vanredne inspeksijske kontrole, od strane svih nadležnih inspeksijskih organa.¹⁶⁶

Inspeksijski nadzor nad sprovođenjem Zakona o potrošačima i propisa donetih na osnovu navedenog zakona, vrši ministarstvo nadležno za poslove trgovine, preko tržišnih inspektora, ali i ministarstvo nadležno za poslove turizma, preko turističkih inspektora, u skladu sa ovlašćenjima propisanim Zakonom i propisima kojima se uređuje inspeksijski nadzor u ovim oblastima.¹⁶⁷

---

¹⁶⁵ Stefanović, Z. Privredno ugovorno pravo. Pravni fakultet Univerziteta UNION u Beogradu. Javno preduzeće „Službeni glasnik“. Beograd. 2007, str. 351

¹⁶⁶ Zakon o zaštiti potrošača, član 58.

¹⁶⁷ Zakon o zaštiti potrošača, član 154. stav 3.

3.3. Podizanje javne tužbe i dokazi za postojanje prekršaja u trgovačkim prevarama

U pogledu svih aspekata koji odstupaju od sistema i standarda robe, kao i sve vrste prevara i dokaza koji zavise od laboratorijskih zaključaka, treba da se obavesti sudstvo i to se čini u zapisniku o dokazima i u zapisniku o uzimanju uzoraka i uzoraka koji se čuvaju na lokalnom nivou, kao i svi postojeći dokumenti vezani za datoteke, šalju se opštem tužilaštvu zbog podizanja javne tužbe.

Podizanje javne tužbe po proceduri Krivičnog zakona sa ponekim izuzecima proceduralnih specifičnosti potpada pod predmete javnog tužilaštva, u određenim uslovima kad odluči o praćenju slučaja, te se tako, prekršaji u trgovini kao i svi drugi prekršaji, smatraju zločinom koji spada pod nadležnost istražnog suda, kao i primarna istraga i sredstva dokazivanja. Ovaj deo predstavlja važnu fazu, gde potrošač može da bude izložen gubitku jednog dela prava na odbranu, zato je zakon predvideo udruženja za zaštitu potrošača.

Pravo da ih predstavlja kod donošenja odluka, kao i da brani njihove interese, daje udruženju ulogu da štiti opšte interese, kao i interese potrošača, s obzirom da poseduje iskustvo i stručnost, kao i u slučaju neodlučnosti u odbacivanju tužbe protiv profesionalaca sa ubeđenjem da su uslovi upisani u ugovoru validni i da se ne mogu osporiti, da je uzaludno pribegavati pravosuđu, u slučaju da zameni neku tačku ugovora ili zbog velikih sudskih i advokatskih troškova.

Kako rešiti ove aspekte u dva pretraživanja.

Prvo istraživanje: iznosimo privatnost u praćenju zločina prevarom;

Drugo istraživanje: rešavanje privatnosti dokaza i uloga udruženja za zaštitu potrošača u očuvanju njihovih prava.

3.3.1. Podnošenje javne tužbe

Cilj javne tužbe u zločinu prevare u trgovini je ista kao i u svim ostalim zločinima, tj. zabrana vršenja zločina povezana je sa kaznom i nju izvršava javno tužilaštvo, kada mu dostave dosije sa svom dokumentacijom poslatu od nadležnog ministarstva trgovine.

Praćenje tragova zahteva javno tužilaštvo u pojedinim procedurama pre podnošenja tužbe sudu, što zovemo „privremenom barijerom za praćenje postupaka.“

Prvo istraživanje deli se na dva dela:

- Praćenje privatnosti u tužbi za trgovinske prevare;
- Posebne odredbe u iskustvu sudske prakse.

3.3.1.1 Praćenje privatnosti u tužbi za trgovinske prevare

Nakon preliminarnih istraživanja koja zadovoljavaju, dolazi do upućivanja predmeta javnom tužilaštvu koje nema pravo da ga prati, jedino ako su ispunjeni uslovi za dato praćenje.

- ***Prosleđivanje predmeta javnom tužilaštvu***

Prosleđivanje predmeta javnom tužiocu se smatra procedura koja se razlikuje u običnim i posebnim slučajevima.

❖ **Uobičajeni slučajevi**

Nadležni organ prosleđuje dati predmet javnom tužilaštvu po propisima Zakona o zabrani prevara.

Postoji izuzetak, ako je stavljena zabrana prodaje na datu robu, u kom slučaju je propisano da se izveštaj pošalje u toku deset dana, od uzimanja uzorka javnom tužiocu i to u slučaju postojanja zabrane.

Kao rezultat kršenja datog termina, vlasnik robe može da podnese zahtev za skidanja zabrane prodaje, to vlasnik robe ima pravo kad prođe rok od deset dana, ako ga ne obaveste da je njegov slučaj predat javnom tužiocu.

❖ **Izuzetni slučajevi**

Postoje tri slučaja gde se izveštaj direktno šalje javnom tužilaštvu, a da ne prolazi kroz nadležni organ:

- U slučaju ako je uhvaćen na delu vršenja prevare po Zakonu zabrane prevara, sudski službenik, odnosno zapisničar šalje zapisnik i zaplenjenu robu i uzorke koji su konzervirani na lokalnom nivou, javnom tužiocu u roku od 24 časa od završetka izveštaja. Takođe, šalje se i kopija nadležnom ogranu.¹⁶⁸ U ovom slučaju, nadležni organi obavestavaju javno tužilaštvo, ali ta procedura ne utiče na pređašnje ili buduće procedure. U slučaju nepoštovanja vremenskog roka, ne može se poništiti, sa izuzetkom, ako je štetno za prava na odbranu osobe o kojoj je reč.

---

¹⁶⁸ Ahmed Sayed Mahmoud. Proceduralni sistem građanske i komercijalne sudske ekspertize. Dar Alkutub Alqanuniyah. 2007, str. 266-269

- Ispisivanja izveštaja od strane službenika koji pripada administraciji države predstavlja slučaj u kojem učestvuju državni službenici u izradi izveštaja, kojim se potvrđuje postojanje prekršaja i u tom slučaju primenjuje se, kao i za prekršaj Zakon o zabrani prevare.
- Slučaj male količine robe ili robe koja je podložna brzom kvarenju, podrazumeva da u prvom slučaju, službenik šalje izveštaj i uzorak javnom tužilaštvu, kao i šefu nadležnog organa, kopiju izveštaja, a u drugom slučaju, službenik šalje izveštaj samo javnom tužiocu, a uzorke ostavlja na čuvanje pod stražom kod vlasnika robe, ako on to prihvati ili na nekom drugom odgovarajućem mestu.

- ***Praćenje privatnosti u predmetu trgovačkih prevara***

Postoje uslovi koje treba obezbediti za praćenje javnog tužilaštva i to je slučaj koji se odnosi na situacije povezane za materijalne dokaze zločina prevarom, uzimanjem uzorka i njegove analize, a što je odredilo prirodu tih zločina i sredstava koje sledi zakonodavac u ponašanju sa kriminalcima, što se zove “ograničenja na praćenju opštih ograničenja“ kao što ga zovu teoretičari.

Praćenje javnog tužioca usmerena na činioca prevare, ako se ostvaruje u skladu sa opštim procedurama, mora da poštuje pravila praćenja, gde imamo dve specifičnosti, koje se odnose na prilagođavanje zakonu i praćenje ograničenja.

❖ **Pravna adaptacija radnje, odnosno dela**

Da bi direktor nadležnog organa i službenik koji je zadužen za zabrane prevara, utvrdio vrstu teksta propisanog zakona, kao i datum izdavanja datog zakona, propisi kojim su propisani prekršaji, kao i kazne, treba da budu obuhvaćeni jednim propisom.

S tim u vezi, sve ovo je propisano u Zakonu o pravnoj adaptaciji javnom tužilaštvu, koji formuliše slučaj kad vrši pravnu adaptaciju i određuje kojim tekstovima Zakona i kom poglavlju podleže dati slučaj, a sve to radi samostalno, ne oslanjajući se na dobijeni izveštaj, kao što čini i sudstvo.

Izveštaj u pravnoj adaptaciji dela nije obavezujući, ako nije propisan zakonski ili u opštim principima naglašen u Zakonu o krivičnom postupku, koji reguliše rad javnog tužilaštva. Ovi zahtevi u okviru pogodnosti daju pravo javnom tužilaštvu da prati ili napusti praćenje radnje u celosti ili deo nje, shodno pravosnažnoj odluci koja je propisana Zakonom o krivičnom postupku.

Ako se osvrnemo na prirodu zločina izvršenog prevarom i postignutim sistemom, vidimo da zabranjuje ponavljanje pravne adaptacije, tako da praćenje bude adaptacija i kao takvo uvedeno u izveštaj.

Mora da traje i da se završi, u zavisnosti praćenja datog slučaja, suprotno krivičnim prekršajima, gde sudija može da ponavlja pravnu adaptaciju kako odgovara opisu radnje.

❖ **Ograničenja praćenja**

Poznato je da se dokazivanje prekršaja prevare u robi, deli na dva dela:

Izveštaj dokazom pomoću uzimanja uzoraka i njegove analize;

Direktan izveštaj gde nije potrebno dokazivanje analizom, dovoljan je samo pregled robe i njeno ispitivanje na licu mesta, a uzimanje uzoraka predstavlja samo pomoćno sredstvo za dokazivanje.

Što se tiče javnog tužilaštva, u slučaju praćenja prekršaja u prvom slučaju gde su dokazi vezani fizičkim prisustvom robe, zahtevi zakona protiv prevara stavljaju ograničenja na ostvarivanje praćenja.

❖ **Obaveštenje**

Zakon obavezuje javno tužilaštvo da posle primanja dokumentovanog izveštaja i pre nego počne sa praćenjem, obavesti vlasnike da mogu da vode izveštaj o analizi robe u javnom tužilaštvu. Ovde razlikujemo dva slučaja:

- Slučaj robe koja je pod zabranom prodaje;
- Roba na kojoj nema zabrane prodaje.

• ***Roba koja ima zabranu prodaje***

Javno tužilaštvo ne može da prati vlasnika robe, ako ga ne obavesti da dođe i vidi rezultate analize i tek tada može da nastavi istragu. Zakon nije striktno zabranio da tužilaštvo, ako ne izvrši ovu obavezu ne može nastaviti istragu, ali obaveštenje smatra potrebnim, kao i da ga treba poštovati, jer praćenje je dozvoljeno posle obaveštenja.

Obaveštavanje vlasnika robe je obaveza, jer je povezano sa pravom na odbranu vlasnika, a povezan je sa robom koja je zabranjena za prodaju. Medjutim, ostaje izvan opšteg zakona, zbog toga sud može da pokrene pravni postupak, a odbrana ima pravo da uvek traži izveštaj o tome da je obavešten vlasnik robe.

Važnost poštovanja obaveštavanja traži da postoje dva uslova:

- Prvi uslov se odnosi na robu podvrgnutu uzimanju uzoraka i analiza, jer cilj obaveštenja znači omogućiti vlasniku robe da vidi rezultat analize. Ako zavisi od direktnog dokazivanja, bez analize nema potrebe da se obavesti vlasnik i ostaje praćenje u skladu sa opštim principima.

- Drugi uslov se odnosi na robu podvrgnutu uzimanju uzoraka i analiza, jer cilj obaveštenja znači omogućiti vlasniku robe da vidi rezultat analize. Ako zavisi od direktnog dokazivanja bez analize, nema potrebe da se obavesti vlasnik i ostaje praćenje u skladu sa opštim principima.

Navedeni drugi uslov se odnosi na slučaj kada se predmet upućuje sudu. Ovaj uslov se može postići samo u slučaju prekršaja ili povrede, a ako se odnosi na zločin gde je propisana smrtna kazna, treba da je realizacija obavezna u tom slučaju.

Zakonodavac ne određuje tačno vreme za obaveštenje, ali bi trebalo da ga obaveste pre, jer se odnosi na robu, nad kojom je stavljena zabrana prodaje, što se oslikava na pravo svojine, koja je zaštićena zakonom.

Takođe, zakon ne određuje načine da izvrši obaveštenje, koje može biti u preporučenom pismu ili usmeno i pri čemu se mora napisati izveštaj, koji je neophodno da bude i potpisan. Takođe, nije određeno vreme u kom vlasnik robe može da vidi analize.

- ***Roba koja nema zabranu prodaje***

Zakon dozvoljava vlasniku robe, posle pregleda izveštaja ili analize i posle izvršenog preliminarnog istraživanja, da slučaj iznese pred sud, a posle obaveštavanja vlasnika robe, pri čemu ga obavestava da može da vidi rezultate analize u javnom tužilaštvu u roku od deset dana.

Iz navedenog sledi da praćenje počinje posle obaveštenja poslanog vlasniku robe, što znači da uz mogućnost upoznavanja sa rezultatima može da utvrdi svoj stav, pre nego što bude predato sudu, čime ima mogućnost da se brani pred sudom, kao što može da traži da se ponovi analiza.

Ceo taj postupak je povezan sa pravom na odbranu, što može da dovede do kontradiktornosti slučaja, a sve ovo se vrši u zakonskom okviru i mora da se obavi pre praćenja javnog tužilaštva, jer ako se praćenje ne obavi, dolazi do poništenja, kao rezultat povrede prava na odbranu. Ništavost u ovom slučaju je povreda u skladu sa zahtevima zakona.

- **Viši stručni testovi i upozorenje**

Ako se laboratorijskom analizom, u slučaju neke robe, utvrdi količina prisutnih bakterija koje nisu standardne, tada direktor, odnosno šef nadležnog organa šalje opomenu vlasniku robe.

Posle tri poslate opomene u vremenu od šest meseci, šef nadležnog organa sprovodi potrebne mere koje smatra korisnim za zabranu prodaje robe u određenom roku.

Ako se ne ispune ovi uslovi, to čini praćenje nevažećim, ne obazirući se na činjenicu da koristi kao materijalni dokaz zločina.

Ako smatramo zločin iz navike u zavisnosti od toga kako se proverava, isključuje se moralni dokaz, ako to odluči i zabrani nadzor i ako postoji obaveštenje.

Osnovni uslov koji odobrava postupak, odnosi se na robu koja je bakterijski neispravna, a što se tiče procedure, sastoji se od tri opomene u roku od šest meseci, posle uticaja operacije nadgledanja, gde se između kontrole određuje jedan mesec.

Ako se dokaže, pri samo jednom ispitivanju, da je roba ispravna, prekida se postupak ispitivanja i počinje novi postupak, a time počinje i nova opomena vlasniku robe, koja obuhvata ispitivanje, kao i opomenu, za čije trajanje je predviđen rok od šest meseci, gde vidimo da je zakonodavac hteo da kontrola bude trajna, pri čemu se osigurava integritet trgovine.

3.3.1.2 Specijalne odredbe i iskustvo civilizacije

Tužba za prevare se razlikuje od ostalih prekršaja i sudske procedure u Krivičnom zakonu. Tu je potrebno pomenuti iskustva civilizacije, odnosno sudska iskustva.

- **Iskustva civilizacije**

Zbog povećanja tehničke složenosti, odnosno napretka ekonomskog mehanizma i društva, osvrt na stavove stručnjaka je neophodan.

Pravosudni organi ne mogu da se ne osvrnu na ovu pojavu ili da je ne usvoje, jer pravosudni organi nisu specijalizovani za neka tehnička pitanja i zato se obraćaju stručnjacima.¹⁶⁹

Iskustva civilizacije, odnosno sudska iskustva, predstavljaju jedan od elemenata istrage na koje se oslanja sudija.

Iskustvo u predmetu o zabrani prevare prolazi kroz važan napredak.

U pogledu uslova, neophodno je reći da se postojanje prevare može dokazati samo putem analize i to:

- da se izvrši analiza uzoraka u cilju obične kontrole, u određeno vreme, preliminarnim istraživanjem ili po naredbi javnog tužilaštva,
- potrebno je da javna tužba bude podneta sudu,
- optuženi se osporava zaključcima analize u raspravi o analizi,
- optuženi od suda traži da se izvrši sprovođenje iskustva u toku rasprave i uticaj konflikta u izveštaju analize.

S obzirom da zakon ne određuje način rešavanja konflikta pri izveštaju o analizi, jer je povezan sa odbranom, zakonodavac daje pravo optuženom da učestvuje u raspravi pomoću dokumenata, napomena i podataka, jedino mu se to zabranjuje u vreme vršenja analize, u vreme administrativne faze ili preliminarnog istraživanja.

---

¹⁶⁹ Fawzia Abdel-Sattar. Objašnjenje Zakona o krivičnom postupku. Dar al-Nahda al-Arabiiia 1990, str. 79-82

- ***Primena iskustva civilizacije***

Uloga sudije određuje njegovo trajanje, s obzirom da to pitanje nije odvojeno, osim zakonom, zbog čega mora da se vrati na zakonske zahteve Zakona o krivičnom postupku, pri čemu je potrebno određeno vreme koje sam sudija utvrđuje sa mogućnošću produženja vremena, ako to zahtevaju posebni uslovi, s tim da je produžetak, obrazložen odlukom, izdao sudija ili sud na zahtev stručnjaka.

Ukoliko određeno stručno lice ne podnese izveštaj u određenom vremenskom okviru, može se odmah odrediti drugo stručno lice koje će odrediti sudija, a oba treba da obaveste o svom radu, kao i da vrate u roku od 48 časa sve potvrde i dokumente koje je koristio.

Stručno lice traži od sudije sva objašnjenja koja ga upućuju u izvršenju zadatka u najboljem okviru i u tom smislu, podnosi pismeni zahtev.

Takođe, može podneti i usmeni zahtev u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku. Sudija ispituje sve činjenice i na osnovu njegovog diskrecionog prava odlučuje da li da odbije ili primi zahtev uz objašnjenje.

- ❖ ***Izvršenje iskustva civilizacije***

Izvršenje primene iskustva civilizacije mora biti u skladu sa Zakonom o zabrani prevara sa obaveštenjem vlasnicima robe, gde oni mogu da provere rezultate nalaza analize, u roku od 10 dana i da u suprotnosti sa rezultatima u analizi, na ročištu odluče da li prihvataju spor, na osnovu laboratorijskog izveštaja.

Ova procedura je važna da vlasnik sazna zašto je optužen i da donese odluku i odredi svoj stav u odnosu na laboratorijski izveštaj u toku ročišta.

Dolazi do raznih zahteva sa samim uzimanjem uzorka stručnog lica i njegove uloge u proceduri, završetkom analize i specijalnim laboratorijama, gde se posle donosi izveštaj pred sud.

❖ Predaja uzoraka stručnjaku

Po Zakonu o zabrani prevara, stručnjak prima uzorke i izveštaj o uzorku, bez obrazloženja i osvrće se na uputstva u Zakonu o krivičnom postupku ili Zakonu o zabrani prevare, kao i na tekstove koji se primenjuju. Kao broj uzetih uzoraka od četiri, jedan daju vlasniku robe, jedan za laboratoriju za analizu, a ostala dva se upisuju u izveštaj.

Zakonski zahtevi propisuju da izvršni sudija ili sudija po službenoj dužnosti podnese optuženom, šta je utvrđeno, pre nego ga uputi stručnjacima.

Stručnjaci treba da napišu izveštaj o celom postupku koji su obavili, da bi predaja uzoraka bila izručena pismeno, putem izveštaja u kom je opis predatog uzorka. Sudski stručnjak treba da pregleda izveštaj o izvršenoj analizi uzetog uzorka.

Može da dođe do toga da uzorak ne postoji ili da je uzet samo jedan uzorak od robe i da je on uništen ili zagubljen u prvom uzimanju, odnosno ispitivanju ili iz bilo kog drugog razloga. U tom slučaju, stručnjak se mora zadovoljiti zaključkom donetim od strane laboratorije, a do toga dolazi u slučaju nemogućnosti ponavljanja analize, koji su propisani u Zakonu o zabrani prevare.

❖ Uloga optuženog u proceduri sudskog postupka

Zakon obavezuje optuženog da učestvuje u proceduri i da daje stručnom licu sve podatke, beleške i dokumenta za koje smatra da su od koristi stručnom licu i određuje zakon da podneti dokumenti predstavljaju tehničke informacije. Ako stručnjak zahteva još neka obaveštenja, mora ih tražiti putem suda.

Izveštaj stručnjaka mora da se oslanja na dokumenta koja je dobio putem suda. Zakon je odredio da optuženi treba u roku od 15 dana da preda sva dokumenta, jer u protivnom gubi pravo da ih preda. Zakon ne određuje sam početak trajanja roka od 15 dana.¹⁷⁰

---

¹⁷⁰ Abdulhakim Foda. Zločini trgovinske i industrijske prevare. Munsha'at al-Ma'arif, Aleksandrija, 1996. str. 116-119

Sudija može da propiše presudu bez opomene optuženog.

Zakon o zabrani prevare nije izložen situaciji koju stručnjak želi, slušajući objašnjenja direktno od optuženog, zbog toga se treba osvrnuti na drugo poglavlje, član 2. Krivičnog zakona, gde se traži da se sasluša objašnjenje optuženog, ispisanog u izveštaju sudije koji je naredio istragu.

To se objašnjava iz podataka i beležaka koje podnosi optuženi, zaduženom stručnom licu. Takođe, važan je i pregled izveštaja o uzimanju uzoraka, kao i uvođenje kartice koja se pričvrsti na uzorak.

Stručnjak treba da je upoznat sa tužbom u celosti, jer mora dati svoje mišljenje o proizvodu, odnosno da je upoznat sa svim osobinama uzetog proizvoda.

Zakon zabranjuje direktan kontakt između optuženog ili njegovog advokata i stručnih lica koji vrše analize.

Takođe, optuženi nema pravo da odredi pomoćnog stručnjaka.

Posle objašnjenja o ulozi eksperta i optuženog i iskustva u implementaciji, ostaje nam pitanje o ulozi eksperta.

❖ Izveštaj o iskustvu i vremenu traženja

Stručnjak piše Izveštaj o dobijenim rezultatima i on predstavlja pisani dokaz koji povezuje zadatak stručnjaka i dobijene rezultate i kada ga pošalje sudu, koristi se kao dokaz.

Izveštaj sadrži detaljan opis korišćenja iskustva, odnosno ukupno konstantne završne analize. Takođe, sadrži i mišljenje stručnjaka i upoređenje dobijenih rezultata sa rezultatima dobijenih od drugih učesnika u analizi.

Mišljenje stručnjaka nije presudno, ali može da objasni sastav i osobine i trenutno stanje proizvoda, kao i da objasni metodu koju je koristio u analizi, kojom će pomoći sudu da utvrdi vrednost zaključka.

Stručnjakov Izveštaj treba da sadrži samo elemente i dokumenta koja je dobio od suda. Stručnjak šalje Izveštaj sudu koji je tražio Izveštaj o metodi analize i to u roku određenim zakonom, a koji je odredio sud, čime ga upućuje da pošalje svo saznanje do koga je došao. Neophodno je napomenuti da postoji mogućnost za produženje roka, za dostavu Izveštaja, od strane stručnog lica, ako se pojave specijalni razlozi i to ako traži stručnjak na osnovu obrazloženog zahteva koje odredi sudija.

Međutim, ukoliko stručnjak ne pošalje Izveštaj u određenom roku, može se menjati stručnjak. U slučaju zamene stručnjaka, on mora obavestiti sudiju dokle je stigao u istraživanju i u roku od 48h mora podneti sve dokaze i potvrde koje je dobio od suda.

❖ Četiri metode analize i istraživanja

Stručnjaci analitičari i istražitelji treba da se pridržavaju pravila određenih zakonom, ali ako ta pravila ne postoje, moraju se pridržavati pravila koja koriste laboratorije. Takođe, mogu koristiti i druge metode, ako je to potrebno i to samo u slučaju kao dodatak. Može se primetiti da većina posebnih pravila u analizi nije sasvim određena zakonskim propisima, jer postoje mnoga interna akta koja određuju pojedina pravila i koja se koriste, a koja nisu određena zakonskom regulativom.

Ako se koristi naučna pravila koja nisu zakonski regulisana ili se ne koriste u kontrolnoj laboratoriji, treba da se koriste samo kao dodaci, koji su korisni u analizi.

• **Troškovi korišćenja iskustva**

Postoje Izveštaji gde imamo suprotnas iskustva koja se šalju direktno sudu u određenom vremenskom periodu i ako rezultati prve analize dovedu do toga da treba prekinuti analizu, troškove snosi država, a vidimo da troškovi u vršenju analize pripadaju državi, u slučaju gde su prve analize nevažeće i koje dovode do prestanka rada analize, te osim ovog slučaja, troškove analize ne snosi država.

Vidimo da se ne radi o davanju kvalitativnog mišljenja o iskustvu o prevarama, jer istraživanje u ovoj oblasti je veliko i zahteva veliki posao koji obuhvata sakupljanje svih postojećih izveštaja sudova, kao i njihovo proučavanje, što ne zavisi od ocene vršene analize i pripada tehničkoj prirodi dokaza i rezultata.

Vrednost iskustva jasno je naznačena, kao i kako treba integrisati iskustvo u pravosudnu hijerarhiju, gde se dovodi do osude ili oslobođenja.

S tim u vezu, bilo bi poželjno odgovoriti na pitanja, koji je stepen uticaja korišćenja iskustva na odluku suda, gde se on mora odlučiti i koji vid će prihvatiti.

Ovo ne zbog iskustva u predmetu zabrane prevare, jer se prevara može dokazati svim sredstvima dokaza, što znači da je korišćenje iskustva jedan od korisnih dokaza i ne predstavlja apsolutnu nužnost pri izricanju sudske odluke.

• ***Specijalne procedure u predmetu zabrane***

Prevara se sastoji od tri faze:

- Uzimanje uzoraka;
- Analiza;
- Iskustvo.

Optuženi ne mora da se poziva na stručnjaka u svim slučajevima. Posebno, optuženi može priznati prevaru ili tražiti da se analiza izvrši i da ne traži, da se primeni iskustvo. Sudija je slobodan da se osloni ili da se ne osloni na primenu iskustva u slučaju, ako optuženi ne insistira na njenoj primeni.

Takođe, sudija je slobodan da se osloni ili ne osloni na iskustvo pri izricanju presude ili na bilo koje sredstvo, od postojećih sredstava dokazivanja. Zakon ne obavezuje sudiju da proglasi oslobađajuću presudu u slučaju gde iskustvo dovede do suprotnih rezultata u prvobitnoj analizi, već mu prepušta diskrecionu snagu pri uzimanju rezultata ekspertskeg izveštaja.

Zakonodavac razlaže o troškovima korišćenja iskustva koju snosi država i to u dva slučaja:

Potrebno je da rezultat iskustva pobije rezultate prve analize.

Potrebno je da rezultat iskustva dovede do oslobođenja praćenja postupka.

Znači da rezultat iskustva poništava rezultat prve analize i ne dovodi do prestanka praćenja celog procesa, jer sudija pronalazi druge dokaze na koje može da se osloni i na osnovu njih donese odluku o presudi.

Iz navedenog sledi zaključak da je sudija slobodan da primeni, odnosno odbije ili prihvati zaključke izveštaja o iskustvu, čak ako je i u suprotnosti sa zaključcima prvobitnom izveštaju.

Međutim, iako je sudija obavezan rezultatom iskustva i ako poništi rezultate prve analize, tako da ne postoji prekršaj, može da odluči presudom da je osuđeni nevin.

Postavlja se pitanje, može li sudija izvući zaključak iz izveštaja preliminarne analize o zaključcima iskustva.

Libijski zakonodavac analizu priznaje kao sredstvo posmatranja, čiji je cilj da dostigne usklađenost proizvoda sa normama i pravilima.

Sve to je pitanje pretpostavke prevara u odnosu na prava odbrane i zato ovaj argument može biti odbijen od strane iskustva i njenih rezultata.

Ako pretpostavimo da je iskustvo nevažeće zbog odsustva statusa civilizacije ili je analiza izvršena na uzorcima koji nisu poštovali zakonske zahteve, postavlja se pitanje, da li je dozvoljeno da ih usvoji ili da se osloni na druga sredstva.

Bez sumnje, nevažeće iskustvo dovodi do toga da ne može da ga osude, ali invalidacija u tom slučaju ne smatra se opštim pravilom, niti automatski dovodi do nevinosti optuženog.

Zaključak na osnovu svega navedenog je jasan da, kada je potraga za prevaru iscrpljena, kao i potraga počinioca, sud je uveren da treba osuditi optuženog i optuženi se izlaže kazni koju je odredio zakon.

3.3.2. Zaštita potrošača u parničnom sudskom postupku u srpskom zakonodavstvu

Potrošač ili organizacija za zaštitu potrošača ima mogućnost da podnese tužbeni zahtev za naknadu štete pred nadležnim sudom u slučaju da je potrošaču povređeno pravo ili interes, a u skladu sa Zakonom o parničnom postupku.¹⁷¹

Kako je odredbama građanskog procesnog prava propisano da se tužba podnosi sudu koji je opšte mesno nadležan prema sedištu tuženog, ovakvo određenje nije naročito zahvalno za potrošače, jer ne olakšava pristup sudu i povećava eventualne troškove parničnog postupka, usled potrebe potrošača da putuje u mesto sedišta tuženog trgovca, da bi zaštitio svoja prava.

Bilo bi zahvalno za potrošača, kao slabiju ugovornu stranu, da se u srpsko građansko procesno pravo unese odredba koja će omogućiti potrošaču da podnese tužbu sudu koji se nalazi u mestu njegovog prebivališta.

Lice čije je pravo ili interes povređen ili ugrožen oglasnom porukom,¹⁷² kao i organizacije za zaštitu potrošača, profesionalna udruženja i komore, imaju pravo da podnošenjem tužbe pokrenu parnični postupak radi zaštite svojih prava protiv oglašivača ili proizvođača oglasne poruke.

Oglašivač i proizvođač oglasne poruke za štetu pričinjenu nezakonitom oglasnom porukom odgovaraju solidarno. Solidarno sa njima odgovar i lice koje oglasnu poruku objavi, ako nije zahtevalo ili je zahtevalo, ali nije dobilo uredno popunjenu deklaraciju, koju je neophodno obezbediti po zakonu pre objavljivanja oglasne poruke ili ako je znalo ili je prema okolnostima slučaja moralo znati da se objavljivanjem takve oglasne porukemože prouzrokovati šteta.

U srpskom pravnom sistemu ne postoje pravila parničnog postupka koja bi potrošačima olakšala pristup sudovima.

---

¹⁷¹ Zakon o parničnom postupku ("Sl. glasnik RS", br. 72/2011, 49/2013 - odluka US, 74/2013 - odluka US i 55/2014)

¹⁷² Zakon o oglašavanju, član 70.

Takođe, nije predviđeno prenošenje tereta dokazivanja na trgovca i nije osmišljen koncept kumulacije pravnih lekova više potrošača u jedan, putem podnošenja tzv. grupnih tužbi, kao što je slučaj u pojedinim pravnim sistemima drugih evropskih država.

3.3.3. Zaštita potrošača u sudskom izvršnom postupku u srpskom zakonodavstvu

Lice čije je pravo ili interes povređen ili ugrožen oglasnom porukom, organizacije za zaštitu potrošača, profesionalna udruženja i komore, mogu predložiti nadležnom sudu da donese privremenu meru kojom će se postići svrha izricanja, u skladu sa Zakonom o izvršnom postupku¹⁷³ ukoliko bi pravo ili interes potrošača moglo biti povređeno oglasnom porukom.

Rešenje o određivanju privremene mere, sud donosi u hitnom postupku. Njime se određuje vreme trajanja privremene mere.

Kada prestanu okolnosti koje su dovele do njenog izricanja, privremena mera će se ukinuti, a postupak obustaviti.

Sud može doneti rešenje o zabrani preduzimanja radnji kojima se može naneti šteta potrošaču ili može privremeno urediti sporni odnos između potrošača i trgovca, kako bi otklonio nastanak nenadoknadive štete.

Ukoliko trgovac ne poštuje zabranu ili nalog izrečen donošenjem privremene mere, potrošač, kao poverilac u ovom postupku, može da traži od suda da mu dosudi naknadu štete, kao i da traži, da se trgovac novčano kazni, pa čak i u povećanom iznosu, ukoliko trgovac ne postupi nip o ponovljenom nalogu suda ili ako nastavi da postupa u suprotnosti sa izrečenom zabranom.

Izricanje i izvršenje novčane kazne može se ponavljati sve dok trgovac ne postupi u skladu sa odlukama suda, a najviše do desetstrukog iznosa prve izrečene novčane kazne. Inače, prilikom izricanja novčane kazne, sud će voditi računa o materijalnim prilikama trgovca, značaju nezakonitih radnji i drugim okolnostima slučaja.

---

¹⁷³ Zakon o izvršnom postupku ("Službeni glasnik RS" broj 125/2004), član 291-303.

3.3.4. Specifičnost dokaza i uloga udruženja za zaštitu potrošača u osveštavanju prave odbrane

Posebnosti prevare u trgovini prekršajem, kršenjem zakona u njihovom dokazivanju se ne razlikuju, osim što se oni mogu dokazati u skladu sa odredbama libijskog zakona o sprečavanju prevara, kao i kod normalne procedure.

Ovo je polazna tačka dokazivanja, gde se koriste sva sredstva i korisne metode, uzimajući u obzir zaštitu potrošača, što je cilj svake države, putem zakona. Time se obezbeđuje zaštita i zadovoljstvo potrošača, odgovornost da učini svoj udeo u postizanju te zaštite.

Udeo pojedinaca u tom slučaju je beskoristan. Zato je potrebno ovu izučiti u okviru dva segmenta:

- Privatnost dokazivanja finansijske prevare;
- Uloga udruženja u zaštiti potrošača u utvrđivanju prava na odbranu.

3.3.4.1 Privatnost dokazivanja finansijske prevare

U opštim pravilima krivičnih dokaza nalazimo slobodu koja preovladava u dokazima i vidimo da zakonodavac nije očekivao nikakva druga sredstva dokazivanja, što podrazumeva da postoji sloboda sudije prilikom donošenja presude.

Uprkos različitosti zločina prevare, kao i uprkos različitosti prevare u robi, neophodno je proučavanje prekršaja zakona i njegovih tekstova, koji se primenjuju. Takođe, potrebno je ustanoviti i dokazivanje i usklađivanje.

Međutim, pomenute odredbe ne isključuju dokaze o takvim prekršajima koji se odnose na sudski postupak.

Dokaze koji se tiču metode dokazivanja koji se odnose na prevare u robi, delimo na dva dela:

- Sredstva za dokazivanje prevara u trgovini;
- Ubedljiva vrednost različitih dokaza.

- ***Sredstva dokazivanja prekršaja u trgovini***

Sredstva dokazivanja prekršaja u trgovini nalazimo zajedno, što se može izvući iz Zakona o zabrani prevare, kao i Zakona o krivičnom postupku. U isto vreme postoji pitanje prvenstva u usvajanju metode.

Postavlja se pitanje šta prethodi sredstvima dokazivanja i da li su sredstva dokazivanja sadržana u Zakonu o prevenciji prevare od običnih dokaza ili su korisna, bez obzira na njen dokument.

Mora se imati u vidu priroda specijalnih procedura u istraživanju prevara, kao što govori Zakon o zabrani prevara.

Logično je da ne koristimo obične dokaze, jedino ako ne postoje propisana pravila koja se odnose na njih u Zakonu o zabrani prevare.

- ❖ Rezultati analize i laboratorijski izveštaji

Rezultat analize i laboratorijskih izveštaja čine posebni dokazi u trgovinskim prevarama, tj. fokusira se na fizičko postojanje zločina, ne prekoračujući ulogu krivice koja se pripisuje optuženom.

To su sredstva dokazivanja kojima se može dokazati suprotno u diskusiji, kao i putem sudskog iskustva i to po propisima Zakona o zabrani prevara, koji smatra sadržaj samo pretpostavkom prevare.

U odnosu na rezultate analize na uzetim uzorcima putem naučnih sredstava ili određenim zakonskim propisima, može doći do greške koja ne odgovara istini iz bilo kog razloga – naučnog ili stvarnog, gde se ne može videti postojeća greška.

U odnosu na laboratorijski izveštaj, rezultat čini naučni nalaz izveden po zakonu i to se smatra dokazom prevare u robi. Verovatno daje pogrešan rezultat, neodgovarajući istini, što se odnosi i na izveštaj laboratorije, koji čini zakonski i naučni rezultat analize i ako je analiza pogrešna i rezultat je pogrešan.

Međutim, sudije slučaja imaju diskrecionu moć da procene rezultat analize i laboratorijski izveštaj.

❖ Iskustvo

Pošto Zakon o zabrani prevara brine o organizaciju stručnosti sudija, ograničen je u slučaju koji se odnosi na prevaru, na analizu uzorka i njegovog rezultata, izuzev slučajeva, koji su:

- u zavisnosti od opštih krivičnih pravila koja dozvoljavaju korišćenje iskustva u priznavanju dokaza ili
- njihovog odbijanja u saglasnosti 2. poglavlja krivičnog postupka i primenom postupaka propisanih u poglavlju uključena posle njega.¹⁷⁴

Sud ima punu slobodu da uzme u obzir rezultat iskustva koju je obezbedio stručnjak u izveštaju podnetom sudu ili da je odbije, a ako ga ne prihvati, mora objasniti zbog čega, jer u tom slučaju ceo postupak prelazi u nadležnost višeg suda.

Ova obaveza objašnjenja u ovom slučaju je potrebna. Ekspert ne dolazi do rezultata proizvoljno, nego se oslanja na naučne metode, kao i na tehničke metode.

Treba istaći da sudija mora objasniti zbog čega nije uzeo u obzir iskustvo u slučaju prevare.

---

¹⁷⁴ Fawzia Abdel-Sattar. Objasnjenje Zakona o krivičnom postupku. Dar al-Nahda al-Arabiia 1990, str. 342-345

Ova obaveza povlači izveštaje o iskustvu koji zahtevaju objašnjenje od davaoca objašnjenja celog postupka, kao i načina na koji je došao do rezultata koje je dostavio u izveštaju, što znači da izveštaj koji nema objašnjenje, a koji treba da izvesti o rezultatima bez datog obaveštenja, ne obavezuje sudiju da se izjašnjava zašto ga odbija.

❖ Izveštaj

S obzirom da Zakon o zabrani prevara u robi dozvoljava mogućnost dokaza u svim korisnim metodama, znači da je normalna evidencija sprovedena u skladu sa pravilima Zakona o krivičnom postupku i da je važeća za dokazivanje prevare.

Odredbe Zakona o zabrani prevara uključuju sva propisana pravila da omogući, da se utvrdi postojanje prevare, a takođe reguliše uslove pod kojima se određuje njeno postojanje. Zapisnici izveštaja za dokazivanje postojanja prevare mora da sadrže podatke propisane zakonom, a svaki službenik mora da poštuje odredbe Zakona o zabrani prevare.

Zapisnik o dokazu prevare mora da obrazlaži sve preduzete mere i kojim redosledom ih je koristio od početnog pa do svog potpisa. Ti izveštaji se ne pišu po određenom formatu, službenik može da uključi procedure postupka posebnim zapisima, kao što su: izvori pregleda, izvori kontrole zapisnika, saslušanja vlasnika robe, zapisnik inspekcije, zapisnik o zapleni robe, kao i izveštaj o uništenju robe, izveštaj o proglašenju zabrane prodaje robe i na kraju zaokruži ceo izveštaj kojim obuhvata sve ove radnje.

Osmo poglavlje Zakona o krivičnom postupku ne uzima u obzir izveštaje koje ispisuju sudski policajci i njihovi pomoćnici, a izuzetak je ako je napisan prema regularnim zahtevima i ako je lično ispisana ili pisana u prisustvu činioca prevare.

U slučaju izveštaja koje piše sudska policija, da bi utvrdili prekršaje i nepravilnosti su dokumentovani dok se ne dokaže drugačije, bilo kojom metodom za dokazivanje prevare.

U smislu formulara, bilo u skladu sa Zakonom o prevenciji ili Zakonom o krivičnom postupku, potrebno je da je Izveštaj u skladu sa svim uslovima, da bi imao jačinu dokazivanja koje su dobili zakonom.

Što se tiče sadržaja izveštaja prema zakonu o prevenciji prevara, iako navodi da je važno za sve pisane dokumente, da bi se dokazale prevare i prekršaji, bilo da se radi o zločinima ili prekršajima, zbog nemogućnosti da se to pitanje odnosi na prekršaje, zaustavljanje krivičnih dela podleže zahtevima Zakona o krivičnom postupku u pogledu prekršaja i nepravilnosti. Evidentiran sadržaj urađenih zapisa je uverljiv i optuženi treba da dokaže suprotno.

Libijski zakonodavac smatra da ono što je navedeno u zapisniku, napisano od službenika kao potvrda prekršaja, obavezujući za sud, koji je dužan da uzme u obzir sadržaj zapisnika i njihovu ispravnost ili da dokaže suprotno.

Ova pretpostavka je zahtev svih drugih dokaznih sredstava: svedočenje, pretpostavke ili iskustvo koje treba da ubedi sud, da podnet izveštaj nije tačan i ova privatnost navodi da vidimo, da većina optuženih odbija evidenciju sudske kontrole i činjenice.

Najvažnije je priznanje dobijeno tokom istrage, a optuženi ga odbija sa izgovorom da je dato pod prinudom.

Zakon nije precizirao konkretno sredstvo dokazivanja povrede koje čine sva pravna sredstva korisna za isključivanje pravnih zapisa. Sadržaj zapisnika podrazumeva činjenice koje je zapisničar lično video i čuo, koji je tražio počinioca i sve obrazložene procedure.

❖ Svedočenje

U utvrđivanju zločina, svedočenje je dokaz o krivičnom delu i činjenicama, kao i o optuženom i predstavlja usmeni izveštaj koji daje određeno lice da bi se utvrdila istina. Kao takve, daje se pred sudom.

U svim slučajevima postavlja se na sudu pitanje da li će se pod zakletvom govoriti istina, dok s druge strane, ako prekorači zakletvu, svedok će biti kažnjen.

Svedočenje kao sredstvo dokazivanja istine po Zakonu o zabrani prevara pripada pravilima propisanim Zakonom o krivičnom postupku.

Što se tiče važnosti svedočenja pred sudom za krivične postupke u zavisnosti od njihove dokazne vrednosti i prema proceni suda, sudija može da prihvati svedočenje kao korisno, da ga odbaci u celosti ili samo neke delove,¹⁷⁵ npr. sud može da prizna ili ne prizna svedočenje svedoka ili da ga oslobodi bez ikakve izjave, bez ikakvog objašnjenja, oslanjajući se na svoje uverenje da uvaži ili odbaci svedočenje.

Kao što je napomenuto, svedočenje je priznanje optuženog da je učinio zločin, izrečeno jasno, nedvosmisleno i kao takvo, neophodno je da se ono fokusira na moralne i materijalne elemente, pred sudom ili javnim tužiocem ili sudskoj policiji.

Osnovni uslov je da dođe dobrovoljno i svesno, bez pritiska.

Sudija je dužan da odredi vrednost priznanja. Sudija u procesu formiranja osude za priznanje, mora da ispituje optuženog, u skladu sa članom 287. Krivičnog zakona, koji nameće sudiji da donese svoju odluku, na osnovu argumenata koje je stekao u procesu pri ispitivanju optuženog, u usmeno ispitivanje ispred njega.

Znači, nije dovoljno samo priznanje ili sumnja u njegovu istinitost, da bi došlo do presude.

Pretpostavljajući da je pitanje argument, bez obzira na temu subjekta, gde sudija nije predmet nadzora Vrhovnog suda i zato čak i ako je pitanje da li je argument opravdan ili ne, sam zaključak ove presude zahteva njeno objašnjenje.

Nije dovoljno za validnost presude da uveri sud u ono što je navedeno u policijskoj evidenciji, nego sud mora da da objašnjenje donete presude.

Posvećenost sudije se može utvrditi u tome što mora objasniti svoju odluku u oba slučaja, sledeći svoja ubeđenja i u zavisnosti od priznanja se zapravo ispituje validnost ispovesti, a može se učiniti samo pružanjem podrške, koja je potvrđena ispitivanjem.

Ako je sudija ubeđen u priznanje optuženog, on ga prihvata bez obzira u koji stepen je stigao, tako da može uzeti u obzir priznanje koje je doneto u fazi pripreme istrage, čak ako ga optuženi povuče na novom ispitivanju pred sudom, kao što može prihvatiti priznanje dato pred sudom.

---

¹⁷⁵ Mohamed Salama. Objasnjenje zakona libijskih krivičnih postupaka. Publikacije libijskog univerziteta 1971, str. 273-277

❖ Sredstva dokazivanja

Zakon o sprečavanju prevara propisuje da, gde je to prikladno, službenik da izveštaj kao oblik dokaznog materijala, ali i uzorak robe, koja je služila kao dokaz.

Sredstva dokaza su sve materijalno koje se može upotrebiti u prevari, ako zavisi za dokazivanje prevare.

Sud je dužan da ispituje i diskutuje sa optuženim i na osnovu toga donese odluku, a njegova prezentacija nije obavezujuća za sud, niti dovodi do nepriznanja.

Viši libijski sud je izdao odluku, ako se ne podnesu sredstva dokazivanja pred sud, nije odlučujuće da se prizna i zato nema osnova za diskusiju, pošto odbrana nije podnela nikakav zahtev, a sudija mora da odluči i donese odluku na osnovu dokaza, donetih u vreme ispitivanja, kao i raspravi vođenom usmeno pred sudom.

• ***Ubedljiva vrednost različitih dokaza***

Ubedljiva vrednost sredstava dokaza se utvrđuje pred Krivičnim sudom u zavisnosti od metoda ili sistema dokaza, na koje treba obratiti pažnju u donošenju osude u krivičnom slučaju i zbog napretka tog problema, pojavljuju se dva glavna sistema u slučaju dokazivanja:

- Sistem zakonskog dokazivanja;
- Sistem sudskog dokazivanja ili savesti.

❖ Zakonski sistem dokazivanja

Zakonsko dokazivanje je dokazivanje gde zakon unapred određuje vrstu dokaza i njegovu ubedljivu vrednost, tako da sudija, kada donosi odluku u predmetu, ne može da prihvati razloge koji nisu unapred definisani od strane zakonodavca, kao što ne sme da se udalji od zakonski propisane vrednosti dokaza, što predstavlja zaključenje krivičnog spora.

Zakonsko dokazivanje se suočava sa prigovorom od strane teoretičata ili sudske prakse, koji se smatra kao nametanje sudiji da opovrgne istinu.

Sve dok se sudija pridržava zakona, dužan je da presudi po propisima zakona. U tom smislu, mora se oslanjati na dokaze, koji su propisani zakonom.

Navedeni prigovor je važeći, ali njegova zasluga ne bi trebala da prikrije događaje koji su podvrgnuti metodama dokazivanja, što bi dovelo do blokiranja zakonskog dokazivanja, gde on ne bi bio dominirajući kao pre.

Libijski pravni sistem dokaze ne koristi, jedino u pojedinim određenim slučajevima, ostavljajući dovoljno prostora za sudski dokaz.

❖ Sudski dokazni sistem

Krivični sud se unapred oslobađa tradicije na specifičan način, u dokazu istine koja je pred njim, kao što je slobodan da odluči vrednost dokaza, koji je dobio prema svojoj savesti i uverenosti. U tome se vide prednosti ovog sistema, gde se dolazi do istine po savesti, te se ovaj sistem zove emocionalni sistem.

Procenjujući argumente koji su dostupni u datom slučaju, čak i ako je istina u koju on veruje, različita od istine, koju određuje zakonski dokazni sistem, po ovom sistemu mu je data puna sloboda i apsolutno uzimanje bilo kog dokaza, koji vodi do otkrivanja istine ili njegovog odbijanja, ako nije ubeđen u njegovu vrednost. I još više, uloga sudije u dokazivanju je pozitivna, dozvoljava mu da preuzme inicijativu i pribegne dodatnoj istrazi ili iskustvu.

Iz priloženog se vidi da sudski dokazni sistem opovrgava zakonski sistem dokazivanja zakonodavstva uspostavljenog libijskim zakonom, pošto je omogućilo krivično gonjenje zločina bilo kojim sredstvima dokazivanja, osim u slučaju kada zakon zahteva drugačije, što se može uočiti u članu 275. Zakona o krivičnom postupku¹⁷⁶.

Sudija ne osuđuje, ako nije ubeđen u ispravnost dokaza, kako u slučaju, u korist optuženog, tako isto i protiv optuženog, sudija odlučuje da li da uzme ili ne, izveštaj o iskustvu, npr. može da uzme dokaze, a ne i svedočenje svedoka, kao što može da odbije svedočenje svedoka pod zakletvom, a prihvati svedočenje svedoka koji nije položio zakletvu ili da prizna deo priznanja, a ostalo ne prizna kao važno. Da bi sudija bio uveren, prema svom emocionalnom uverenju, potrebno je da uzme u obzir neke kontrole:

- Potrebno je da iznese dokaz na ročištu, da otvori diskusiju u prisustvu obe strane, gde će obe stranke dati svoje mišljenje i sudija ne može da osudi na osnovu dokaza, do kog je on lično došao, ako ga nije izneo na ročištu;
- Krivična presuda mora biti zasnovana na izvesnosti i sigurnosti, a ne na pretpostavci, jer dolazi do opoziva presude, ako sud izjavi da nema materijalne i fizičke dokaze, da bi presudio postojanje zločina. Uprkos tome, okrivljeni je osuđen što je dovoljno da se prevaziđe presuda, jer presuda mora biti zasnovana na tvrdnjama i sigurnosti, a ne na sumnji i spekulaciji;
- Potrebno je da je sudija ubeđen u validnost dokaza i u legitimno dokazivanje. Sredstva dobijena nezakonito su rezultat nezakonite procedure, te je na sudiji da uzme u obzir ovu nezakonitost;
- Dokazi na kojima se zasniva presuda moraju biti pravni i realni, odnosno objektivni i odgovarajući presudi;
- Sudija mora da uzme u obzir princip da se dokazi u Krivičnom zakonu međusobno održavaju i usklađuju, posebno kod proglašenja presude. Zato se presuda koja svojim rečima o validnosti inspekcije uzima sadržaj ispisan i potpisan prilikom lažne inspekcije, kako bi dopunio dokaze izvedene iz odbrane optuženog u pripremnoj istrazi, u svrhu osude, smatra kao posebna odredba koja zahteva veto.

---

¹⁷⁶ Mohamed Salama. Objasnjenje zakona libijskih krivičnih postupaka. Publikacije libijskog univerziteta 1971, str. 137-140

3.3.4.2 Uloga udruženja za zaštitu potrošača u ostvarivanju prava odbrane

Državna praksa pružanja zaštite potrošača i održavanje državne ekonomije, ispisivanje zakona i propisa, kao i praćenje njihove implementacije putem državnih organa, ne utiču na zaštitu potrošača da zaštiti sam sebe.

U tom smislu, potrošač ne bi trebalo da se sam potrudi da se zaštiti i da preduzme potrebne mere da se zaštiti, da učestvuje sa državnim organima u ličnoj zaštiti da štiti svoje pravo kod prodavaca, potrošača i pružaoca usluga.

Najbolji način zaštite je samozaštita, kao što njegovo ponašanje ima uticaj na njegovu zaštitu i zato su formirana udruženja za zaštitu potrošača.

Pre nego što se pristupi objašnjavanju uloge udruženja za zaštitu potrošača, moraju se upoznati uzroci koji su doveli do njihovog osnivanja, kao i datum osnivanja:

- povećana potrošnja robe u skladu sa zahtevima i uslovima javnog zdravlja;
- nedostatak svesti potrošača, u velikom procentu, kao i osnovni nedostatak o ishrani;
- kao što potrošač ne poznaje specifikacije kvaliteta sve robe, a sa druge strane, proizvođač teži na što većoj zaradi, dolazi do toga da neki od njih koriste neefikasne usluge, kao i nepoznato poreklo proizvoda i njihova operativna efikasnost. Međutim, oni nude robu široke potrošnje sa dobrim izgledom, ali njena upotreba je ograničena i može da izazove neželjene posledice potrošača. Zbog toga se povećao interes za stvaranjem udruženja za zaštitu potrošača, koji se sastoje od običnih građana dobrovoljaca, koji imaju iskustvo u radu da bi se postigao javni interes i njihova odbrana.

- **Osnivanje udruženja zaštite potrošača**

Udruženja za zaštitu potrošača su osnovana na zahtev potrošača. Državne institucije, takođe, osnivaju udruženja za zaštitu potrošača.

Po Libijskom iskustvu može se zaključiti da je udruženje potrošača došlo kao rezultat pritiska, koji dolazi od povećanog ekonomskog razvoja.

Iako njihovo osnivanje kasni u odnosu na nedržavne organizacije, kao što su sindikati i stranke, primećuje se, da je njihovo osnivanje prošlo kroz dve etape: formiranje i tranziciju.

Uprkos jedinstvenom cilju, nisu uspeali da odole pritisku koji su na njih vršili proizvođači.

U Libiji je osnovano udruženje, koje se zove „Libijsko udruženje za zaštitu potrošača“ i kao takvo, osnovano je od grupe segmenata različitih sektora i ima deset ciljeva, u okviru kojih nastoji da uspostavi istu cenu sirovina, da omogući potrošaču dobar kvalitet i usluge i da distribuira proizvode na celoj teritoriji države.

Ranije, za postizanje navedenih ciljeva, razvijao se plan za proučavanja i objavljivanja izveštaja putem posebnih sredstava. Takođe, udruženja su održavala sastanke sa proizvođačima, ali i sa vlastima. Prisutne su bile aktivnosti raznih udruženja koja su imala isti cilj. Međutim, ova udruženja su prestala sa radom samo posle nekoliko meseci od njihovog osnivanja.

Sve navedno je bila prilika da se uspostavi nova vrsta udruženja i da razvije svoje ciljeve i metode rada, te posle trinaest godina nepostojanja može se uočiti da je 1993.godina prekretnica u polju udruženja za zaštitu potrošača.

1993.godine u novembru osnovano je “Libijsko udruženje za zaštitu potrošača“, gde su utvrđena tri osnovna cilja i podeljena u tri etape:

- prva etapa je potreba savesnosti - obavestiti potrošače o njihovim pravima i zakonima koji ih štite, kao i profesionalnost proizvođača koji moraju poštovati zakon u odnosu na potrošače;

- druga etapa – cilj joj je povezivanje proizvođača sa odgovarajućim organima vlasti, kao pokušaj da proizvođači poštuju prava potrošača, sa odgovarajućim vlastima u oblasti proizvodnje i kontrole, kao i poštovanje važećeg zakona za poslovanje u oblasti proizvodnje i potrošnje, da ne bi došlo do bilo kakvog kršenja, koje bi ugrožavalo zdravlje potrošača i njihove kupovne moći;
- treća etapa – povezana je sa pravnim aspektom gde su učinjeni napori, da bi se mogla podneti tužba za odbranu i onih koji nisu članovi udruženja. Iz istog razloga, neophodno je osnivanje udruženja, u cilju odgovornosti zaštite potrošača, kao i druge usluge.

Nažalost, činjenica je da su finansijski izvori udruženja zavisni od doprinosa njenih članova, što dovodi do prestanka njihovog rada, odnosno gašenja.

U tom slučaju je potrebno da udruženja dobiju pravni status, kao udruženja za zaštitu potrošača, da imaju cilj zaštite potrošača, kao i pravo učešća u rešavanju pitanja, kao što su predlozi materijalnih resursa, od kojih će imati koristi.

U stvarnosti, nedostaje aktiviranje prava udruženja da primaju subvencije, što je propisano u članu 7, poglavlje 23, Zakona iz 2010. godine, za trgovinske aktivnosti.

Određivanje finansijskih sredstava udruženja za zaštitu potrošača je osnova za njeno postojanje i mogućnost da na osnovu finansijskih troškova može da podigne tužbu pred sudom.

Pored toga, osim sudskih dužnosti i zahteva praćenja tužbe, potrebno je da se može podneti žalbu Vrhovnom sudu u prisustvu ovlašćenog advokata.

To je upravo cilj udruženja, u slučaju da želi da poništi presudu, koja nije doneta u njegovu korist.

Ukoliko se ostvari državna pomoć, doprineće unapređenju aktivnosti udruženja za napredak i razvoj.

Neka udruženja u Francuskoj potražuju plaćanje poreza na trgovinske reklame, koje treba dati za finansiranje aktivnosti udruženja u odbrani prava potrošača. U Francuskoj su udruženja postigla velike rezultate u zaštiti njenih članova.

Kako to odražava volju učesnika, nailazimo na regionalna udruženja i na državnom nivou, koji brinu o zaštiti potrošača.

Najvažnije udruženje je udruženje Federalne unije potrošača i ono brine o interesima potrošača, kao nacionalni narodni institut za potrošnju i njegov cilj je da napravi komparativne izbore i analizu njihovih rezultata, a ujedno predstavlja centar za testiranje ili eksperimentisanje.

Udruženja za zaštitu potrošača u Francuskoj su poznata po menadžmentu i ona predstavljaju odgovorno lice priznato od države.

Libijski zakon prati isti pristup, kao francuski ili propisao je da društvo stiče status javne koristi, ako ispuni uslove pomenute u zakonodavnim i regulatornim tekstovima, koji se odnose na pravo osnivanja udruženja, kao što je rečeno u članu 29. Zakona o zabrani trgovinskih prevara,¹⁷⁷ a njegov osnovni cilj je odbrana interesa potrošača i takođe, predstavljaju predmet osnovnih propisa o platformi, priznata od strane nadležnog organa.

Osim prepoznavanja opšteg područja, potrebno je područje za osnivanje skuština i potreban je konglomerat u sklopu nacionalne asocijacije za odbranu potrošača, u zavisnosti od zakona koji se odnose na pravo udruženja i zakonske odredbe.

Svaka asocijacija potrošača je institucija i posluje u skladu sa zakonom. Predstavlja organizacija u kojoj vrši pravo osnivanja udruženja, koje ima zakonsko pravo preuzimanja medija i odbrane i promovisanja interesa potrošača sa poštovanjem postojećeg zakona.

- ***Metod udruženja za zaštitu potrošača u odbrani njihovih interesa***

S obzirom na mane Zakona za zaštitu, neodgovornosti menadžmenta ili duge procedure, administrativne i pravne metode ne dozvoljavaju u svim slučajevima zaštitu zajedničkih interesa.

Najvažnije metode odbrane udruženja potrošača su:

1. podizanje svesti i propaganda protivnika;
2. stavljanje sankcija i odustajanje od kupovine.

---

¹⁷⁷ Billboard legislative, Zakon br. 23 od 6. 2010. reguliše trgovačku delatnost i sprečava prevaru, Generalni narodni kongres Libije, 2010.

Pod podizanjem svesti podrazumeva se Asocijacija za zaštitu potrošača, štampanje časopisa, mesečna i sedmična štampa i njeno deljenje članovima, koja sadrži informacije potrebne za svaku robu ili postojeće usluge izložene na lokalnom tržištu.

Udruženja za zaštitu potrošača u svim arapskim i evropskim zemljama, a posebno u Francuskoj, objavljuju karakteristike i cene proizvoda i usmeravaju potrošače da kupe određenu robu.

Namera anti propagande je udruženje za zaštitu potrošača i distribuciju kritike za proizvode i usluge na tržištu, putem uticaja na svest potrošača, osobine proizvoda i usluga i upozorenje na postojeći rizik od nekih proizvoda ili defekata u upotrebi, sa ciljem postizanja ravnoteže između organizacija proizvodnje i distribucije koja koristi reklame u svrhu povećanja potrošnje.

Ovaj publicitet može biti vrlo štetan za projekte usmerene na njega i da mu pričinu veliku štetu, pa zbog toga ima pravo da odgovori na njih pre objavljivanja rezultata ili posle oglašavanja publiciteta, čime brani svoje interese, što se dešava u vrlo retkim slučajevima i preporučuje se da udruženja potrošača podnose građanske i krivične tužbe.

Udruženja potrošača dobila su pravo na sudsku reviziju u odbrani potrošača, što može biti u skladu sa libijskim zakonom u odnosu na udruženja potrošača, koje je priznato kao javna korist i koje može podnositi tužbu za odbranu interesa potrošača, kao što je propisano zakonom.

Najnoviji libijski zakon je propisao tri varijante tužbi, koje mogu pokrenuti udruženja potrošača:

1. Građanska parnica;
2. Tužba za zabranu nelegalnih radnji;
3. Slučaj zajedničkog predstavnništva.

❖ Građanska parnica

Libijski zakon o potrošačima je kao i francuski zakon proširen u obimu prava udruženja u prava zaštite potrošača. Dobio je pravo da štiti prava građana od štetnih činjenica i štetnih radnji, direktno ili indirektno, u vezi interesa udruženja potrošača, u slučaju pojave krivičnog dela pred krivičnim ili građanskim sudom.

Ova udruženja mogu ostvariti prava koja pripadaju civilnom pravu i odnose se na radnje koje prouzrokuju štetu potrošačima. Zbog široko rasprostranjenih aktivnosti ne čini štetu javnom interesu, kao ni pojedincima. Kroz prirodu štete, njenog obima i ličnosti, koncept kolektivnog interesa se može istražiti.

Oštećeni nije dužan da bude član udruženja, ali na štetu mora uticati kolektivni interes potrošača, kao da su predmeti za prodaju namenjeni izvozu.

Udruženje može da podigne tužbu i da traži odštetu za pretrpljenu nanetu štetu kolektivnog, a ne individualnog interesa potrošača ili potraživati prestanak nezakonitog poslovanja, povlačenja proizvoda zbog neusaglašenosti sa zakonskim poslovanjem ili zaustaviti lažno reklamiranje, pod pretnjom novčane kazne, kao i zahtev za objavljivanje presude na račun kršioca prema zahtevu Krivičnog zakona.

U slučaju oslobađajuće presude, njena objava dolazi na račun stranke koja je izgubila tužbu ili na račun udruženja.

Publicitet osude ima dva zadatka:

- kazniti prekršioca;
- obavestiti potrošače o njihovim pravima.

Cilj libijskog zakona je obezbeđivanje efikasnosti udruženja, omogućavajući mu da traži primenu sankcija i to, građanske sankcije, podjednako kao stranka u presudi.

Udruženje za zaštitu potrošača može da interveniše pred građanskim sudom i zahteva suspenziju ilegalnih radnji ili može izbrisati nezakonitu klauzulu u ugovoru, kad je cilj prvobitnog zahteva kompenzacija štete, koju je pretrpeo jedan ili grupa potrošača, zbog dela koja ne čine krivična dela.

❖ Tužba za zabranu nelegalnih radnji

Libijski zakon, kao i francuski zakon je odobrio udruženjima za zaštitu potrošača da traži od građanskog sudstva dobijanje naloga za ukidanje proizvoljnih uslova iz modela uobičajenih sporazuma koje profesionalci pružaju potrošačima.

❖ Slučaj zajedničkog predstavništva

Libijski zakon je dao potrošaču pravo da se brani kroz tužbu zajedničkog predstavništva, kada je određen broj potrošača izložen pojedinačnim oštećenjima kao rezultat profesionalnog fakta. Takođe, potrošač ima pravo da potražuje sudskim putem odštetu, ako je opunomoćen najmanje od dva lica, a isto to propisuje francuski zakon u članu 1, 422 Zakona kodeksa potrošnje.

Cilj ove tužbe je zbirka sličnih odgovora u smislu objektivnosti koju podiže određen broj potrošača u sklopu jedne tužbe, za slične pojedinačne interese, a ne za kolektivni interes.

Prihvatanje ove tužbe pretpostavlja postojanje određenog broja potrošača u određenom pravnom centru, svaki pojedinačno od njih je pretrpeo štetu koja je uzrokovana jednim činom, tj. zajedničkim interesom.

Ukoliko se ostvare spomenuti uslovi, udruženje ima pravo da podigne tužbu za odštetu, koja je učinjena protiv potrošača.

• ***Udruživanje protiv kupovine i štrajka***

Udruženje za zaštitu potrošača traži od potrošača da se udruže, da ne kupuju robu, ne koriste pojedine uloge ili ne učestvuju u određenom projektu.

S tim u vezi, udruženje objavljuje da će potrošači bojkovati i to se ne razlikuje puno od kontrapropagande.

U tom smislu, udruženje štiti potrošača zaustavljanjem kupovine određene robe, koja je štetna po njihovo zdravlje.

Libijsko pravo i Francuski zakon nemaju pravila o bojkotovanju, u stvari oni koji se uzdrže od kupovine, nisu nikom odgovorni, ali pitanje je da li udruženje za zaštitu potrošača ima pravo da izda naređenje potrošačima da se uzdrže od kupovine.

U vezi toga, postoji veliko neslaganje, gde pojedinci traže zabranu uzdržavanja od kupovine, zbog rizika kome se izlažu komercijalne kompanije, dok drugi prihvataju uzdržavanje od kupovine, ali pravosuđe teži da se zauzme srednji stav.

Uzdržavanje od kupovine, izdato od udruženja za zaštitu potrošača, ne smatra se pogrešnim ponašanjem od strane udruženja za zaštitu potrošača, sem u slučaju, ako je proizvoljno.

3.3.4.3 Udruženja za zaštitu potrošača u Srbiji

Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija ima zadatak da saraduje sa organizacijama potrošača na svim nivoima, da predloži donošenje nacionalnog programa zaštite potrošača, održava kontakte sa potrošačima, saraduje sa sredstvima javnog informisanja, saraduje sa međunarodnim institucijama i organizacijama iz ove oblasti, a nadležno je i da prati i ocenjuje, da li u oglasnoj poruci ima elemenata zloupotrebe.

Takođe, pored navedenog i druga ministarstva dužna su da se u svom domenu postupanja staraju o zaštiti prava potrošača kroz vršenje poslova inspekcijaskog nadzora.

U skladu sa Zakonom o udruženjima,¹⁷⁸ osnovana su udruženja za zaštitu potrošača i njihovi savezi, a njihova oblast je ostvarivanje ciljeva zaštite potrošača. S tim

---

¹⁷⁸ Zakon o udruženjima ("Sl. glasnik RS", br. 51/2009 i 99/2011 - dr. zakoni)

u vezi, udruženja i savezi su samostalni u ostvarivanju ciljeva zaštite potrošača i dužni su da se rukovode isključivo interesima potrošača.

U pogledu aktivnosti udruženja i saveza, ona obuhvataju:

- informisanje,
- obrazovanje,
- savetovanje i pružanje pravne pomoći potrošačima u rešavanju problema potrošača,
- primanje, evidentiranje i postupanje po prigovorima potrošača,
- sprovođenje nezavisnih ispitivanja i uporednih analiza kvaliteta roba i usluga i javno objavljivanje dobijenih rezultata,
- sprovođenje istraživanja i studija u oblasti zaštite potrošača i javno objavljivanje dobijenih rezultata,
- ostvarivanje saradnje sa odgovarajućim organima i organizacijama u zemlji i inostranstvu.

Zakon o zaštiti potrošača propisuje osnivanje Saveta potrošača koga čine predstavnici svih udruženja, odnosno saveza koji su evidentirani u Ministarstvu.

S obzirom da je osmišljen kao telo, koje će razmatrati teme od zajedničkog interesa i definisati zajedničke stavove udruženja potrošača, udruženja su usmerena na:

- predlaganje predstavnika udruženja u Nacionalni savet za zaštitu potrošača i druge organe,
- donošenje Etičkog kodeksa udruženja i praćenje njegovog sprovođenja,
- davanje mišljenja Ministarstvu u postupku upisa i brisanja iz Evidencije i
- donošenje preporuka o brisanju udruženja i saveza iz Evidencije Ministarstva.

Organizacije potrošača se staraju o obezbeđenju pojedinačnih i zajedničkih interesa potrošača, daju savete i pružaju pomoć potrošačima, informišu potrošače, organizuju njihovo obrazovanje, saraduju sa organima i organizacijama iz ove oblasti na nacionalnom i međunarodnom nivou.

Značajnu ulogu bi trebalo da ostvare i u vođenju brige o poštovanju poslovne etike privrednika, preduzimanjem mera kojima deluju na privrednike i na javno mnjenje, kako bi se osudili slučajevi povrede pravila poslovne etike.

Prema podacima Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacija, u Srbiji je danas evidentirano 28 udruženja, među kojima je značajno pomenuti sledeća udruženja:

- Nacionalna organizacija potrošača Srbije (NOPS),
- Centar potrošača Srbije (CEPS),
- Organizacija potrošača Srbije,
- Udruženje za zaštitu potrošača Vojvodine,
- Asocijacija potrošača Srbije (APS) i dr.

Zaštita potrošača na tržištu Srbije, koje se razvija u turbulentnim tranzicionim vremenima, od suštinskog je značaja za svakog pojedinca, kao svakodnevnog učesnika na tržištu roba, usluga i kapitala različitog, neujednačenog karaktera.

Međutim, na polju zaštite potrošača, preduzimanje šire društvene aktivnosti unutar Srbije je izostalo, te su za prava potrošača nastavila da se bore udruženja potrošača, iako je evidentno da uspeh privrede, povećanje konkurentnosti proizvoda i usluga, izgradnja istinskih tržišnih mehanizama i fer tržišne utakmice, mogu biti ostvarene samo uz pružanje adekvatne zaštite i sigurnosti potrošačima, kao konzumentima roba i usluga od strane države.

4. ZAKLJUČAK

Najbolji način da se zaključi sprovedeno istraživanje je tačan i fokusiran rezime najvažnijih zaključaka i ideja do kojih se došlo i koje su kroz ovaj rad ukazane. Neophodno je podneti najvažnije predloge, koji postoje na području finansijskih prevara, a na osnovu pravne sudske analize zločina.

U pogledu libijskog zakona, kao i sličnih zakona, počinioци prevarnih radnji podležu prevari svake vrste, prevarom ili falsifikatom, objektivno ili proceduralno. Potrebno je izdvojiti zločin prevare koji se smatra kao jedan od načina finansijske prevare u celosti, što dovodi do osuđujuće presude o sastavu robe, koji je određen zakonom. Zbog toga ga treba ograničiti na ugovorni odnos između prevaranata i prevarenog.

Falsifikat zavisi od materijala koji ne odgovara onom što je propisano zakonom i zbog cilja da se finansijska trgovina stavi potpuno u nezavisnosti ugovora. Zbog toga je većini sudova teško da prave razlikuju između prevare i falsifikata, te optuženi dolazi u zabunu, tako da ne može pružiti efikasnu odbranu pred sudom, kao što su i sudovi u nemogućnosti da identifikuju nalaze elemenata koji spadaju u prevaru, pa ne mogu identifikovati slučajeve koji predstavljaju proširenje ove vrste prevara, bilo da je propisana zakonom ili ne.

Trgovinske prevare su pojave koje se povećavaju pred sudovima u odnosu na druge prevare i fokusiraju se na različite materijale, a posebno na prehrambene materije i to je prošireno u velikom obliku. U praksi, ne postoji poštovanje zakona od velikog broja trgovaca, jer je teško odrediti štetu kao uzrok prevare u robi i njeno dejstvo na zdravlje ljudi, kao i na ekonomiju države i njene finansije, zbog čega je prioritet svih sistema, borba protiv kriminala, kaznom koja odgovara počinjenoj šteti.

Zbog tih slučajeva su propisane u Zakonu 23 iz 2010.godine preduzete mere u vezi sa zaštitom potrošača, gde obezbeđuje zaštitu potrošača od lažnog i obmanjujućeg oglašavanja. Takođe, upućen je novi zahtev za uporedno oglašavanje, a njegova posebnost je u zaštiti potrošača, što se smatra pozitivnim, a pored zaštite prodaje robe i pružanja usluga, daje pravo udruženjima za zaštitu potrošača da podignu pred sudom građansku i krivičnu tužbu i data je dovoljna moć za zaštitu interesa u svim poljima, a posebno protiv prekršaja koji ugrožavaju zdravlje ljudi, kao u komparativnom zakonodavstvu, posebno u francuskom. Međutim, uprkos svim naporima da zaštiti potrošača od prevara, traži se od libijskog zakonodavca da izda poseban zakon kojim će regulisati sprečavanje finansijske prevare svih vrsta i uključivanje zakonskih zahteva u skladu sa svim kriminalnim dešavanjima. Postojale su prevare koje se odnose na hranu genetski povezanu, koja predstavlja opasnost po zdravlje stanovništva, što zahteva od zakonodavca da organizuje regulisanu i pravnu organizaciju.

I pored svog truda koji je zakonodavac uložio u suzbijanju trgovinskih prevara na zakonodavnom i pravosudnom nivou, postalo je neophodno kreiranje specijalizovane strukture, potreba za sudijama specijalizovanim za zločine povezane sa potrošačima, posebno sa onima koji ugrožavaju zdravlje potrošača. Kao što je potrebno posebno upravljanje i iskustvo, pored činjenice da optuženi nije u istoj situaciji, kao u krivičnom delu, potrebno je uvesti specijalni tretman, kao što je propisano zakonskim rešenjima.

Neophodno je unapređenje rada pravosuđa, kao i članova javnog tužilaštva za izvršene prekršaje protiv potrošača. Tužilaštvu treba obezbediti tehničke informacije da bi mogli uspešno raditi, te nije dovoljno da se angažuju stručnjaci, jer sudija i istražitelj moraju imati i celokupno mišljenje stručnog lica i pokazati sigurne rezultate do kojih je došao tehničkim informacijama.

Neophodna je reorganizacija uređaja za praćenje i konsolidovanje rada na terenu, kako bi se smanjilo preklapanje u referentnom zadatku. Treba zabraniti prevare u robi, a takođe proširiti polja laboratorija za analizu. Potrebno je uvesti proučavanje ekonomskog prava na višem nivou, usvajanjem zahteva za raspored pojedinih sudija u ovoj kategoriji predmeta. Treba sprovesti obuku u naučnim laboratorijama. Sudijama treba omogućiti pregled celokupne analize, kao i način obavljanja testova i izvučenih rezultata.

Opšta zaštita potrošača i posebno krivična zaštita su daleko od postizanja svojih ciljeva, a do toga je doveo nedostatak svesti potrošača i proizvođača. Zdravu kulturu potrošnje u Libiji još uvek čeka veliki posao da bi potrošači shvatili da su oni važna karika u ekonomskom ciklusu i da imaju prava u odnosu na proizvođače. Postoji zakonski propis u kom je jasno obrazloženo sve o zaštiti potrošača, kao što je zakonom zagarantovano pravo potrošača prema proizvođaču, kao i kazne proizvođačima koje će im se izreći kada se dokaže kad prekrše ove zakonske odredbe, ali i regulatorne tekstove. Sve ovo zahteva od potrošača da bude aktivan u odbrani postojećeg prava svojih interesa.

U Srbiji još mnogo toga mora da se uradi, da bi potrošači uživali zaštitu poput građana drugih, razvijenijih, zemalja. Značajan napredak u Srbiji, u razvoju mehanizama za zaštitu potrošača, bio bi usvajanje novog Zakona o zaštiti potrošača, koji bi bliže definisao nadležnosti svih institucija u sistemu zaštite potrošača i obezbedio osnove za korišćenje posebnih instrumenata zaštite, po uzoru na razvijene zemlje.

Delotvorna zaštita potrošača je nužna, kako bi se obezbedilo valjano funkcionisanje tržišne ekonomije i usaglasili standardi zaštite potrošača u Srbiji sa standardima razvijenih zemalja.

Zaštita potrošača će zavisi od razvoja administrativne infrastrukture, radi osiguranja nadzora nad tržištem i sprovođenje zakona u ovoj oblasti. U tom cilju, treba podsticati i obezbediti politiku aktivne zaštite potrošača u skladu sa komunitarnim pravom, uključujući veću informisanost i razvoj nezavisnih organizacija, usklađivanje zakonodavstva o zaštiti potrošača u Srbiji, delotvornu pravnu zaštitu potrošača radi poboljšanja kvaliteta potrošačke robe i održavanja odgovarajućih standarda bezbednosti, nadzor nad sprovođenjem pravila od strane nadležnih organa i omogućavanje pristupa pravdi u slučaju spora, kao i razmenu informacija o opasnim proizvodima, ali i sve druge mere koje za krajnji cilj imaju zaštitu potrošača.

5. LITERATURA

1. Abdelmoneim Mousa, Komparativna studija zaštite potrošača, Publikacije o ljudskim pravima Halabi, 2007.
2. Abdulhakim Foda. Zločini trgovinske i industrijske prevare. Munsha'at al-Ma'arif, Aleksandrija, 1996.
3. Abdulhamid Shawarbi, Zločini za prevaru i disciplinu, izdanje I. Dar Elfker al-Jamiiy, 1989.
4. Abdulraouf Mahdi, Krivična odgovornost za privredni kriminal, Almadani Press, Kairo, 1976.
5. Abdulrazek Alsanhuri, al-Vajiz u objašnjavanju Civilnog zakona, Peto Izdanje, 1997.
6. Ahmed Mohamed Mahmoud Khalaf, Krivična zaštita potrošača u posebnim zakonima, Upporedna studija Prvog Izdanja, Kairo.
7. Ahmed Raouf Abid, Objašnjenje Dodatnog krivičnog zakona, Dar al-Fikr al-Arabi, 1969.
8. Ahmed Sayed Mahmoud. Proceduralni sistem građanske i komercijalne sudske ekspertize. Dar Alkutub Alqanuniyah, 2007.
9. Ajduković, G. et al. (2004). Tehnologija, kultura i razvoja. U: *Konkurentnost srpskih proizvođača hrane*. Centar za istraživanje razvoja nauke i tehnologije, Beograd.
10. Babić, M. (2015). Zaštita prava potrošača i izvori trgovačkog prava. *Poslovna izvrsnost: znanstveni časopis za promicanje kulture kvalitete i poslovne izvrsnosti*, 9 (1), str. 71-89.
11. Bataveljić, D., Od Caveat Emptor do Caveat Venditor, U: *Zakonska regulativa zaštite potrošača. Kragujevac*: Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu , Centar za pravo transfera tehnologija, 2009, str. 114.
12. Billboard legislativa. Zakon br. 23 od 6. 2010. reguliše trgovačku delatnost i sprečava prevaru. Generalni narodni kongres Libije, 2010.
13. Bošković, G., Radukić. S. (2011). Troškovi rešavanja ekoloških problema i cene industrijskih proizvoda. *Ekonomski horizonti*, 13, (1) str. 67.
14. Carinski zakon ("Sl. glasnik RS", br. 18/2010, 111/2012, 29/2015, 108/2016 i 113/2017 - dr. zakon)
15. Đanković, I. (2016). Zaštita potrošača od nepoštene poslovne prakse u Republici Srbiji. *Poslovna ekonomija*, 10(1), str. 312-332.
16. Directive 2006/114/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December concerning misleading and comparative advertising (codified version) – Text with EEA relevance, OJ L C 376/21.
17. Dušanić Gačić, S., Agić, Z. (2016). Etika u medijima i poslovanju. U: *Važnost poslovne etike i društvene odgovornosti u oblasti finansija*. Banja Luka: Besjeda, str.213-220
18. El Tayeb Al-Faisaly, Uvod u pravnu studiju, Izdanje 5. 2002.
19. Enciklopedija naučnog Egipta, Memorandum odbrane u zakonima prevare i snabdevanja, Volume I, Mahmud centar, Pravna Izdanja.
20. Fattouh El Shadli. Proceduralna zaštita od komercijalnih prevara u Saudijskom sistemu. Opšta uprava mora 1992.

21. Fawzia Abdel-Sattar. Objašnjenje Zakona o krivičnom postupku. Dar al-Nahda al-Arabiia 1990.
22. Hasan Sadiq Marsafawi, Specijalni krivični zakonik. Munsha'at al-Ma'arif, Aleksandrija, 1975.
23. Hosni Ahmed Elgendi, Objašnjenje Zakona o suzbijanju discipline i prevare, Drugo Izdanje, 1996.
24. Ibrahim Ali Saleh, Krivična odgovornost osoba, Dar El Maaref, 1980.
25. Jamal Abdulrahman Mohamed. Proizvođač civilne odgovornosti i prodavac medicinskih preparata. Dar al-Fikr al-Arabi, 1993.
26. Jawad Alghamari, krivična djela zloupotrebe u robi, Alnajah Aljadeed Press, drugo izdanje, 2002.
27. Jirjis Yusuf Tumah, Pozicija morskog ugla ekonomskog kriminala, Almoassasa Alhaditha alkitab Tripolija, Liban, 2005.
28. Kodeks poslovne etike ("Sl. glasnik RS", br. 1/2006)
29. Krivični zakon ("Sl. glasnik RS", br. ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016)
30. Krivični zakonik ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016)
31. Lazarević, Lj. (2006), Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije. Savremena administracija, Beograd.
32. Madžar, L. (2010). Politika zaštite potrošača u Srbiji sa aspekta politike zaštite potrošača u zemljama EU. *Škola biznisa*, Broj 4.
33. Mahmud Mahmud Mostafa. Ekonomski kriminal. Izdanje 2 Kairo Univerzitet Press, 1979.
34. Maħmud Najib Ĥusni, Objašnjenje Opšteg odjeljenja Krivičnog zakonika, Dar al-Nahda al-Arabiia 1989.
35. Mićović, M. (2005). Novo privredno zakonodavstvo. U: *Pravo potrošača na sigurnost*. Kragujevac: Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu. Institut za pravne i društvene nauke, str. 181-190.
36. Mohamed Badali, Zaštita potrošača u komparativnom pravu, Dar Al Kitab Al Hadith, 2006.
37. Mohamed El Houni. Sveobuhvatno u Libijskom krivičnom zakonu. Drugo izdanje. Dar Alkutub Alwatania, 2007.
38. Mohamed Ramadan Bara. Objašnjenje krivičnog zakona. Izdanje I. Nacionalni centar za istraživanja i naučne studije, Libija, 1997.
39. Mohamed Salama. Objašnjenje zakona libijskih krivičnih postupaka. Publikacije libijskog univerziteta, 1971.
40. Mohamed Salama. Objašnjenje zakona libijskih krivičnih postupaka. Publikacije libijskog univerziteta, 1971.
41. Muawad Abdultawab, zločin protiv prevare, disciplina i obeležavanje, Munsha'at al-Ma'arif, Aleksandrija, drugo Izdanje, 1994.
42. Omar Eissa El Fegi, Zločini za suzbijanje prevara i discipline, Pravna biblioteka, 1999.
43. Omar Salem, Krivična odgovornost moralnih lica prema novom francuskom krivičnom zakonu, Dar al-Nahda al-Arabiia, 1995.
44. Porodični zakon ("Sl. glasnik RS", br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015)

45. Ramses Behnam, Opšta teorija krivičnog prava, Munsha'at al-Ma'arif. Aleksandrija, 1995.
46. Rauf Obaid, Principi Opšteg odjela za krivično zakonodavstvo, četvrto izdanje, 1989.
47. Saied Hassan. Teška i blaga korita u kaznama. Dar al-Fikr al-Arabi, 1986.
48. Samir Al Akrouf. Komercijalno oglašavanje i zaštita potrošača, 2005.
49. Stefanović, Z. *Privredno ugovorno pravo*. Pravni fakultet Univerziteta UNION u Beogradu. Javno preduzeće „Službeni glasnik“. Beograd. 2007, str. 350-351.
50. Strategija zaštite potrošača za period 2013-2018.godine (“Sl. glasnik RS“, br. 71/2013).
51. Ustav Republike Srbije („Sl. glasnik RS“, br. 98/2006).
52. Varga, S., *Pravo konkurencije*, Privredna Akademija, Novi Sad, 2006.
53. Vilus J., *Pravna zaštita potrošača – uporedno pravna studija sa posebnim osvrtom na prava potrošača u Evropskoj uniji*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 1996.
54. Zabel. B., *Tržno pravo*. Ljubljana, 1999.
55. Zakon o arbitražnom postupku ("Sl. glasnik RS", br. 46/2006)
56. Zakon o cenama ("Sl. glasnik RS", br. 79/2005)
57. Zakon o elektronskoj trgovini ("Sl. glasnik RS", br. 41/2009 i 95/2013)
58. Zakon o izvršnom postupku (“Službeni glasnik RS” broj 125/2004)
59. Zakon o obligacionim odnosima ((“Sl. list SFRJ”, br. 29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, “Sl. list SRJ”, br. 31/93 i “Sl. list SCG”, br. 1/2003 - Ustavna povelja)
60. Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela ("Sl. glasnik RS", br. 97/2008)
61. Zakon o oglašavanju ("Sl. glasnik RS", br. 6/2016)
62. Zakon o parničnom postupku ("Sl. glasnik RS", br. 72/2011, 49/2013 - odluka US, 74/2013 - odluka US i 55/2014)
63. Zakon o posredovanju u rešavanju sporova ("Sl. glasnik RS", br. 55/2014)
64. Zakon o privrednim komorama ("Sl. glasnik RS", br. 112/2015)
65. Zakon o spoljnotrgovinskom poslovanju ("Sl. glasnik RS", br. 36/2009, 36/2011 - dr. zakon, 88/2011 i 89/2015 - dr. zakon)
66. Zakon o trgovini ("Sl. glasnik RS", br. 53/2010 i 10/2013)
67. Zakon o turizmu ("Sl. glasnik RS", br. 36/2009, 88/2010, 99/2011 - dr. zakon, 93/2012 i 84/2015)
68. Zakon o udruženjima ("Sl. glasnik RS", br. 51/2009 i 99/2011 - dr. zakoni)
69. Zakon o zaštiti konkurencije ("Sl. glasnik RS", br. 51/2009 i 95/2013)
70. Zakon o zaštiti potrošača ("Sl. glasnik RS", br. 62/2014 i 6/2016 - dr. zakon)
71. Zakon o zdravstvenoj ispravnosti predmeta opšte upotrebe (“Sl. glasnik RS”, br. 92/2011)